

ORD. PROF. DR. SADİ IRMAK

Leonardo da Vinci ve Rönesans

İÇİNDEKİLER

Doğumu, Çevresi, Yetiştirilmesi
Leonardo Rönesans Resim San'atı
Canlılar Âlemi, Bitkiler Âlemi ve Anatomi
Leonardo, Makyavel, Mikelanj ve Rafael...
Engizisyon idamları
Türk Padişahına yazılan mektup
Leonardo ve Kadınlar
Mona Liza «Jokont»
Vatıkanda Bir Rezalet Âlemi
Uçma İhtirası
Hayatının Dramı
Hastalığı ve Ölümü.

İKBAL KİTABEVİ - İSTANBUL

LEONARDO DA VINCI

İKBAL
KİTAPÇI

Ord. Prof. Dr. SADİ İRMAK

Leonardo da Vinci

VE

R Ö N E S A N S

İKBAL KİTABEVİ

İSTANBUL — 1962

YAYINLAYAN:
İHYA KARTAL

Dizildiği Yer :
BECERİKLİ Matbaası
İSTANBUL — 1962

Basıldığı Yer :
Türk Ticaret Postası Mat.
İSTANBUL — 1962

Ö N S Ö Z

Bu kitabı, yalnız İtalyanların değil, bütün insanlığın şerefi ve en büyük sanat ve ilim kahisi Leonardo'yu ve yaşadığı Rönesans devrini memleketimizde daha iyi tanıtmak amacıyla hazırladım.

Rönesans hareketine katılmamış olmanın ızdırabını ve mahrumiyetini çekmekte olan memleketimizde, o devrin ve onu yaratmış olanların gereği gibi bilinmesine çok lüzum vardır. Kitabım bu alanda faydalı olursa mutluluk duyacağım. Eserin hazırlanmasında bilhassa Mereşkovski'nin «Leonardo»-sundan, Durant'ın «Büyük Düşünür.ler» inden ve Schuré'nin «Rönesans Peygamberleri» nden faydalanılmıştır.

SADİ IRMAK

LEONARDO DA VINÇİ'NİN DÜNYASI

I

DOĞUMU — AİLE ÇEVRESİ

Floransa şehri devlet arşivinin 1457 senesine ait sahifesinde şu kayda rastlanır: «Leonardo, Piero Leonardo ve Katerina da Vinçi'nin nikâhsız çocukları — Hâlen beş yaşındadır.»

Leonardo da Vinçi, babası yirmi dört yaşındayken «Ançiano» meyhanesinin hizmetçi kızı olan Katerina'dan dünyaya gelmişti. Katerina, narin yapılı, esrarla gülümseyen, melânkolik, güzel yüzlü bir kadındı.

Floransa'da San Marko Medici'ler müzesinde eski bir Etrüsk şehirde bulunmuş ve Tanrıça Kibele'yi tasvir eden bakır bir heykel vardı ki, gülümsemesi Leonardo'nun annesinin gülüşüne pek benzerdi.

Sanatkâr, resim hakkındaki kitabında şu cümleleri yazarken annesini düşünmüş olmalıydı: «Farkına varmıyor musun ki dağlık yerlerin kaba ve fakir elbiseler içinde dolaşan kadınları, şehirlerin zengin ve süslü kadınlarını güzellikle çok geçerler.»

Katerina'yı gençliğinde tanıyanlar, onu hep Leonardo'ya benzetmişlerdi. Hele ince, narin elleri, ipek yumuşaklığında altın bukleleri ve gülümsemesi.

Leonardo, babasından, kuvvetli bir vücut, sağlam bir sıhhat ve hayat sevgisi tevarüs etmişti. Annesinden ise bütün varlığını dolduran ve kadın yumuşaklığındaki cazibeyi almıştı.

Öğle vakti, büyük babası uyurken, çocuk Leonardo, üzüm bağlarından geçer, duvarı tırmanarak annesine koşardı.

Katerina, elinde örgü şişleri, onu kapıda beklerdi ve oğlunu uzaktan görünce kollarını açardı. Leonardo, annesinin kucağına atılır ve onun yüzünü, gözünü, dudaklarını ve saçlarını öperdi.

Hele akşam ziyaretleri Leonardo'nun pek hoşuna giderdi.

Gece, Leonardo, büyük annesi Lena ile birlikte yattığı yataktan yavaşça sıyrılır, giyinir, sessizce pencere kanatlarını

açar ve yaşlı bir incir ağacının dallarına yapışarak yere iner ve annesine koşardı. Soğuk, nemli çimenler, gece kuşlarının ötüşü, ayaklarında yara açan sivri taşlar, uzak yıldızların parıltıları ona şevk verirdi. Bir taraftan da, bir suç işler gibi, annesini ziyarete giderken büyük annesinin uyanıp onu arayacağından korkardı. Lena torununu sever, biraz da şımartırdı.

Leonardo, hep büyük annesinin aynı biçim koyu elbisesini, beyaz başörtüsünü, kırışıklarla dolu iyi yüzünü, tatlı ninnillerini ve özel bir itina ile hazırladığı, iştihâ açıcı köy pastasını severek hatırlardı. Büyük babasıyla arası pek iyi değildi. Başlangıçta, büyük baba Antonio, torununa bizzat ders veriyordu. Fakat çocuk bu dersleri sevmezdi. Leonardo, yedi yaşına geldiğinde Vinçi köyünün kilise okuluna verildi. Ama Lâtin grameri onu hiç çekmezdi. Leonardo çok defa sabah erken evden çıkar, fakat okula gideceği yerde, kamışlarla örtülü dik bir yamaca koşardı. Orada sırtüstü yatar ve başının üstünden geçen kuşları, âdeta hasetle, saatlerce seyrederdi. Yahut bir çiçeği eline alır ve onu zedelememeğe çok dikkat ederek, yapraklarını zarif tüylerini seyrederdi. Büyük babası şehre gittiğinde büyük annesinin müsamahasına güvenerek civar dağlarda dolaşır, keçi patikalarından yürüyerek Albano dağının vahşi kayalıklarına tırmanırdı. O tepelerden Floransa'nın, Prato'nun, Pistoia'nın ormanlarını, çimenlerini, tarlalarını, Apuan alplerinin karlı tepelerini, bazan da hava çok açık olursa Akdeniz'in sinsi maviliklerini seyrederdi. Sonra da elleri ayakları şarha şarha, toz toprak içinde ve iyice yanmış bir yüzle eve dönerdi. Fakat o kadar mesut görünürdü ki büyük annesi onu azarlamaya veya dedesine şikâyet etmeğe kıyamazdı.

Çocuk Leonardo, pek münzevî yaşıyordu. Babası ve amcası zamanlarının çoğunu Floransa'da geçirirler ve bazan Vinçi'ye uğradıkça Leonardo'ya ufak tefek hediyeler getirirlerdi. Okul arkadaşlarına da ısınamamıştı. Onların oyunları kendisine yabancı gelirdi. Çocuklar bir kelebeği yakalayıp kanatlarını yolarak artık onun uçamadığını ve sürünmeğe mecbur kaldığını görüp kahlaka atarlarken yüzü ısırap ile kararır ve başını çevirirdi. Bir gün hizmetçinin besili bir domuz yavrusunu öldürdüğünü görünce hiç sebebini söylemeksizin, uzun zaman et yemekten vazgeçmişti.

Bir gün okul arkadaşları bir köstebek yakalamışlardı. Zavallı esir hayvanın çırpınışlarını ve ayağına bir ip takılmış olduğu halde bir köpeğin önüne yem olarak atılışını görünce Leonardo çocuklara saldırmış ve bunlardan üçünü yere serdikten sonra hayvanın bacağından ipini çözmüştü. Bunun üzerine çocuklar hep bir olup Leonardo'ya dayak atmışlardı. Leonardo ileride haksızlıkları hatırlarken başına gelen bu ilk haksızlığı düşünmüş ve şöyle demişti : «Seni daha çocukken doğru hareket ettiğin için döverlerse, şimdi neler yapmazlar»

Bir gün Leonardo, güneş altında gök kuşağı renkleriyle parlayan ağı içinde bir sineğin kanını emmekte olan bir örümceğe bakıyordu. Sinek, kendini savunmaya uğraşıyor, vızılıyor ve sesi gittikçe hafifliyordu. Leonardo, köstebeği kurtardığı gibi bu sineği de kurtarabilirdi, ama, karanlık ve yenilmez bir his onu bundan alıkoymuyordu. Örümceğin, sineğin kanını emmesindeki ihtirası, bitkilerin yapısını temaşadaki mاسum ve ihtirassız tecessüsüyle takip etti.

Vinçî köyü civarında Floransalı mimar Bianco büyük bir köyevi yapıyordu. Leonardo sık sık yapı yerine gider, işçilerin taşlarla duvar örüşünü seyrederdi. Bir gün Bianco kendisiyle konuştu ve ondaki berrak idrake hayran oldu.

Mimar ona, başlangıçta istihza ile, fakat sonra ciddiyetle hesap, cebir, geometri ve mekanikin temel bilgilerini verdi. Mimar, çocuğun bu bilgileri kavrayıştaki olağanüstü kabiliyetine öyle hayran oldu ki çocuk sanki yeni bir şey öğrenmiyor, çoktan bildiği bir şeyi tekrarlıyormuş gibi geliyordu.

Dedesı, torunundaki bazı garabetlerden tedirgin, hele onun solak oluşundan pek şikâyetçiydi. Bu, fena bir alâmet sayılırdı. Ve inanılırdı ki ileride şeytanın hizmetine girecekler, yani büyücüler hep solak dünyaya gelirlerdi.

Büyük baba, oğlu Piero'nun ona meşru bir torun vereceği günü sabırsızlıkla beklerdi. Çünkü Leonardo, bir piçti, aileye zoraki sokulmuştu.

Albano dağının sâkinleri bu dağda bir çok hayvan ve nebatların beyaz renkte olduğunu anlatırlardı. Gerçekten de bu dağları dolaşanlar bilirler ki orada beyaz menekşeler, beyaz kızcıklar, ve beyaz kuşlar sık görülür, Zaten bu dağa Albano ismi bundan ötürü verilmişti. Bu garip dağ gibi, Leonardo da, muhterem tanınmış bir Floransa'lı noter ailesi içinde bir garip ve yabancı mahlûktu.

Leonardo, on üç yaşına girdiğinde babası onu Floransa'ya, yanına aldı. Bu tarihten sonra Leonardo artık köyüne seyrekledebiliyordu.

Leonardo'nun 1494 yılına ait hâtıralarında (ki o zaman Milâno Dükünün hizmetindeydi) şu öümleye rastlanır: «Bugün Katerina geldi. 16 Temmuz 1493».

Bu Katerina, annesiydi. Katerina, kocasının ölümünden sonra artık çok yaşamıyacağını hissederek oğlunu bir defa daha görmek istemişti. Böylece Toskanalı yolcuların arasına katılarak Milâno'ya vardı. Leonardo kendisini saygılı bir içlilikle karşıladı. Onun yanında Leonardo, kendi çocukluğunu ve gece'leri yahn-ayak, kendisine koşarak yatağına sokulduğunu ve sım-sıkı onu kucakladığını hatırlardı. Katerina oğlunu gördükten sonra köye dönmek istedi. Fakat Leonardo bırakmadı. Cıvardaki Santa Çiara Manastırında ona bir oda tuttu ve oraya yerleştirdi. Katerina hasta ve yatalak olmuştu. Fakat oğlunun evine taşınmak istemedi. Bunun üzerine oğlu onu hastahaneye kaldırdı ve her gün ziyaretine gitti. Hastalığının son günlerinde annesinin başından ayrılmaz olmuştu. Fakat dostlarından ve talebelerinden hiç birisi bundan haberdar değildi. Konuşmalarında ve hâtıralarında bundan hiç bahsetmezdi. Yalnız bir defa notlarında aynı hastahane de yatan kendi tâbiriyle masal yüklü bir kadından bahsederken annesinin ismini de yazmıştır. Son defa olarak dudaklarını annesinin soğumuş elleri üzerine kondurduğu zaman, nesi varsa ve ne olmuşsa hepsini bu Vinçi köylü fakir, dağlı kadına borçlu olduğunu hissetti. Cenazesini Anocío Meyhanesinin hizmetçisi gibi değil, kibar bir kadına lâıyk bir tarzda kaldırdı. Bu tarihten altı yıl sonra 1500 de Prens Moro'nun düşmesinden sonra Floransa'ya gitmek üzere Milâno'da eşyalarını toplarken, bir dolapta itina ile bağlanmış bir küçük paket buldu. Bu, annesinin ona Vinçi'den getirdiği köy hediyeleriydi. Kaba gri ketenden annesinin ördüğü iki gömlek ve keçi yününden iki çorap. Leonardo bunları hiç giymemişti, çünkü pek ince çamaşıra alışıkı, fakat şimdi ilmi kitaplar, teknik aletler arasında bu unutulmuş paketi bulunca derin bir hü zün duydu. Sonraları, ülkeden ülkeye, şehirden şehire, dolaşırken bu fakirane paketi hep yanında taşımıştı. O, bu paketi herkesten gizli ve kendisine en aziz olan eşya arasında saklardı.

YETİŞMESİ

Babası, bu nikâhsız çocuğuna iyi bir terbiye vermek ve onun da bütün Floransa'lı ataları gibi noterliğe yetişmesi için hazırlanmasına çalışıyordu. O tarihlerde Floransa'da meşhur tabiat âlimi matematikçi, fizikçi ve astronom Toskanelli yaşıyordu. Kristof Kolomb'u meşhur Amerika seferine teşvik eden, oydu. Öyle ki Kristof, 'Toskanelli'nin elinde muti' bir aletti ve sadece bu Floransa'lı münzevî bilginin düşündüklerini tatbik ediyordu. Çağdaşlarının ifadesine göre Toskanelli saray entrikalarından ve sefahetinden uzak, iskolâstilere yabancı bir aziz gibi yaşıyordu. Parayı hakîr görür, hiç et yemez, cinsî hayattan uzak yaşardı. Yüzü çirkindi, sadece, gözleri berrak, sâkn ve bir çocuğunki gibi masum ve güzeldi.

1470 yılında bir gece yarısı, henüz delikanlılık çağına bile girmemiş bir çocuk, bu bilginin kapısını çalıyordu. Toskanelli onu abus ve soğuk karşıladı. Bu geleni, mutad âvâre müteccsislerden birisi sanmıştı. Fakat Leonardo ile bir müddet konuşunca o da bir zamanlar Biacio gibi bu çocuktaki matematik dehasına hayran olmuştu. Toskanelli onu öğrenci olarak yanına aldı. Yaz geceleri kokulu çiçeklerle ve siyah çamlarla bezeli Pino dağına tırmanırlardı. Burada bir bekçi kulübesi büyük astronoma rasathane vazifesi görürdü.

O, genç talebesine tabiat kanunlarından ne biliyorsa öğretti.

Leonardo, bu sohbetlerden, ilmin o ana kadar insanlığın bilmediği kudretini kavramıştı. Babası, Leonardo'nun bu öğrenme cehdine mani olmuyordu, yalnız para getiren bir meslek seçmesini istiyordu.

Oğlunun boyuna resim çizdiğini ve modeller yaptığını görünce o eserlerden bir kaçını meşhur ressam heykeltıraş Verroçio'ya gösterdi. Bunun üzerine Leonardo, bu sanatkâr yanında öğrenci oldu.

Verroçio, fakir bir tuğla işçisinin oğluydu ve Leonardo-

dan ancak on yedi yaş büyüktü. Salaş evindeki yarı karanlık atölyesinde, burnunda gözlüğü, e'inde lüpu çalışma masasına oturduğu zaman, bir büyük sanatçıdan ziyade, bir Floransa'lı eskici gibi görünürdü. Yüzü hareketsiz. düz ve etliydi. Çift çeneli zarif ve sıkı sıkıya kapalı dudakları üstünde nazif, iğne gibi keskin bakan gözleri, soğukkanlı, keskin ve pervasız araştıran zekâsını ifşa ederdi. Kendisinin ustası Uçelloydı. Bu zat, mücerret matematiği sanata tatbik etmek ister ve bilhassa zorlu perspektif meseleleriyle uğraşırdı. Anlayışsızlık ve hakarete uğrayarak acı bir sefaletе düşen bu sanatkâr, neredeyse çıldıracaktı. Günleri aç, geceleri uykusuz geçiriyordu.

Bir gece, uykusuz ve açık gözleriyle karanlık yatağında yatarken birden karısını uyandırarak «Oh» demişti; «perspektif ilmi ne kadar tatlı!» Ömrünü, anlaşılmamış bir adam olarak tamamlamıştı.

Verroçio da hocası Uçello gibi matematiği ilmin ve sanatın temeli sayar ve matematiğin bir dalı olan geometriyi bütün ilimlerin anası ve sanatlar sanatı olan resmin temeli sayardı. Tam bilgi ve güzelliği tam tatma onun nazarında aynı şeydi. Güzelliği veya çirkinliği ile dikkati çeken bir insan uzvu gördüğü zaman başkaları gibi iğrenmeden veya meftunluk duymadan, meselâ Botiçelli gibi, düşünemz, onu inceler, gördüğünü alçıya dökerdi. Bunu kendisinden evvel kimse yapmamıştı. Eserini sonsuz bir sabırla ölçer, biçer, araştırır, kıyaslardı. Güzelliğin kanunlarında matematik zaruretlerin bir ifadesini bulurdu.

Sandro'dan daha fazla, yeni bir güzellik peşindeydi. Bunu ancak kendisinden önce kimsenin yapmadığı şekilde, tabiat sırlarına derinliğine girmek sayesinde bulabileceğine inanırdı. Çünkü onun nazarında mucize, hakikat değildi; hakikat mucizeydi.

Piero da Vinçi, on sekiz yaşındaki oğ'unu Verroçio'ya takdim ettiği gün, ikisinin de kaderi taayyün etmişti; çünkü Verroçio, Leonardo'nun yalnız öğretmeni değil, aynı zamanda öğrencisi olmuştur.

Vallambroz rahiplerinin Verroçio'ya ısmarladıkları bir İsa tablosuna Leonardo bir diz çökmüş melek ilâve etmişti. O ana kadar Verroçio'nun sadece sezdiği ve anadan doğma bir kör gibi aradığı ne varsa, Leonardo bulmuş ve canlandırmıştı. Sonraları anlatıldığına göre Verroçio, talebesinin böylece kendisini

geçmesi üzerine öyle perişan olmuş ki, resmi bırakmak istemişti. Ama hakikatta ikisi arasında hiç bir zaman düşmanlık olmamıştır.

Onlar birbirlerini tamamlamışlardır. Leonardo, Verroçio'da olmıyan derinlikte yaratıcılığa sahipti. Buna karşılık Verroçio yerinde duramıyan, çok cepheli, Leonardo'da bulunmıyan bir sebat melekesine sahipti. Birbirlerini kıskanmadan ve birbirlerine rakip olmadan hangisi ötekinden öğrenmekte olduğunu fark bile etmezlerdi.

O tarihlerde Verroçio, Orsanmîşel Kilisesi için İsa'nın Havari Tomas'la birlikte bakırdan bir heykelini yapıyordu. Efsaneler çılgınlıkları içinde bulunan Boniçelli ile cennet hulyaları gören Angeliko'nun aksine olarak, İsa'nın yarasına parmağını koymuş olan Tomas'ı şimdiye kadar görülmemiş şekilde, insanın Allah huzurundaki gururunu ifade eden bu eser, araştırmacı zekânın mucizelere karşı gururunu ifade edecekti.

Leonardo'nun ilk eseri Floransa'lıların Portekiz Kralına verecekleri bir hediye olarak hazırlanacak ve Flander'de altınla işlenecek bir ipek perde projesiydi. Bu resim Âdem'le Havva'nın günahkârlığını anlatacaktı. Cennetteki hurma ağaçlarının gövdelerinden birisi o kadar başarıyla resmedilmişti ki, o devirde yaşamış olan birisinin ifadesiyle, bir insanın böyle bir sabra sahip olabilmesi akıllara durgunluk verebilirdi.

Şeytan ruhlu yılanın kadına benziyen yüzü, iğfal edici bir güzelliğe sahipti. Kadın mağrur bir tecessüsün gülümsemesiyle elini idrak ağacına uzatıyordu. Aynen Verroçio'nun resminde Tomas'ın haça gerilmiş İsa'nın yarasına elini uzatması gibi.

Bir gün babası, Leonardo'ya, yuvarlak bir tahta üstüne, bir dostu için, sembolik bir resim yapmasını istedi. Leonardo, bakana dehşet verecek tabiat dışı bir mahlûk (Medüz kafası gibi) yapmayı kararlaştırdı.

Klimsenin girmesine müsaade etmediği odasına kertenkeleler, yılanlar, böcekler, kırkayaklar, yarasalar ve daha garip bir çok hayvanlar topladı. Bunların her birinden birer uzuv alarak birleştirdi. Bunu büyüttü, böylece mevcut olmıyan, fakat gerçek tesiri veren tabiat dışı bir mahlûk meydana geliyordu. Aynen Oklit ve Fisagor'un geometri dâvalarını birbirinden çıkarmaktaki vuzuhuyla, gerçekliklerden tabiat dışı bir varlık doğuyordu. Hayvanın ir kaya yarığı üstünde sürünürken siyah parıltılar içinde yanan pullu karınla toprak üstünde hışıltılar

çıkartıyor gibiydi. Genzinden boğucu bir soluk çıkıyordu. Gözleri kıvılcımlıydı. Yoklayıcılarından dumanlar çıkartıyordu. Gariptir ki bu çirkin mahlûk güzel bir şeymiş gibi gözleri çekliyordu. Resim bitince babasını çağırdı. Resmî siyah bir örtüyle örttü ve üstüne bir delikten hafif bir ışık düşürdü. Babası bunu görünce korkusundan bayıldı. Leonardo ise babasının yüzünde meydana gelen dehşet çizgilerini tetkik ediyordu : «Resimden maksat hasıl oldu» dedi. «O, benim istediğim tesiri yaptı, artık tamam olmuştur ,götürebilirsin»

1481 yılında Sandonato rahipleri üç mukaddes kralın ibadetini gösteren bir mihrap resmi ısmarlamışlardı.

Leonardo, bu tablosunda, kendisinden önce hiç bir ressamın gösteremediği bir anatomi bilgisi ve insan duygularının vücut hareketleri vasıtasıyla ifadesinde bir harika yarattı.

Tablonun fonunda eski Yunanistana dair figürler görünüyordu. Bir zeytin ağacının gölgesinde, bir taş üstünde, kucağında İsa, Meryem oturuyor ve bir çocuk temizliğiyle gülümüyor, binlerce yılın hikmet yükü altında yorulmuş gibi, hakimler boyunları eğilmiş, elleriyle yarı kör gözlerini örtüp Allahın insan oluşunu seyrediyorlar.

Leonardo, bu tabloyu tamamlamamıştı. O, zaten, erişilmemiş mükemmeliyet peşinde, hiç bir tablosunu tamamlamamıştır.

Petrark'ın dediği gibi «ölçüyü aşan susuzluk dindirilemez.» Onun Verroçio atelyesindeki arkadaşları arasında dostları kadar düşmanları da vardı. Bunlardan biri hocayla talebesi arasında pederasti bulunduğu iddiasını ortaya atmıştı. Bu iddianın kolay inanılır bir tarafı vardı. Leonardo Floransa'nın en güzel delikanlılarından idi ve kadınlarla hiç alâkası yoktu. Bir çağdaş diyor ki:

«Bütün görünüşünde öyle bir güzellik vardı ki ona bakarken insan en kederli ânında sevinç duyardı.»

O yıl Leonardo Verroçio'nun atelyesinden ayrıldı ve kendisi ev açtı. Daha o tarihte Leonardo'nun kâfir olduğu ve Allahı inanmadığı şayiaları dolaşmağa başlamıştı. Artık Floransa'da kalamazdı.

Babası, Leonardo'ya Loranço dö Mediçi'nin bir kârlı siparişini temin etti. Fakat o Loranço'yu tatmin edememişti. Çünkü Loranço biraz seviyeli dalkavukluk isterdi. Cesur ve hür ruhlardan hoşlanmazdı. Boş oturma Leonardo'yu sıkmağa başlamıştı. Mısır Sultanı Kaytbay'ın sefiri ona Suriye'de baş

mimarlık teklif etmişti. Leonardo Floransa'dan çıkmak için her şeyi göze almıştı, bir at başı biçiminde çok telli bir gümüş saz icat etmişti. Loranzo müziği severdi ve bu sazı çok beğenmişti. Kâşifine Milâno'ya gitmesini ve bu sazı Dük Moro'ya hediye etmesini söyledi. 1482 yılında Leonardo, otuz yaşında olduğu halde Milâno yolunu tuttu. Fakat bir sanatkâr veya bilgin olarak değil, saray muzikacısı olarak. Hareketinden önce Moro'ya şu mektubu yazdı:

«Harp makinesi icat edenlerin eserlerini gördükten sonra, bunların işe yarar şey olmadığını tesbit ettim. Onun için zâtı devletinize bilgilerimin sırlarını tevdi etmek isterim.»

Bundan sonra, ateşe dayanıklı köprüler, kaleleri uçurabilecek silâhlar, yeraltı yolları, ırmak altlarından geçecek kanallar, mayın, ansızın düşman ordusu içine dâlacak görünmez arabalar, bombardıman aletleri, otobüsler, kuşatma aletleri, mancınıklar, infilâk maddeleri hakkındaki şahsî keşiflerini bildiriyordu ve diyordu ki:

«Barış zamanlarında zâtı devletinize resmî binalar, kanallar, su akıtma boruları yapacak bir mimar olarak hizmet etmek isterim. Bundan başka mermer, demir, topraktan heykeller ve her sipariş göre tablolar, hiç kimseden aşağı kalmıyacak derecede, yapabilirim.

Aziz atanız Sforça'nın hâtırasını ebedileştirecek şekilde bronzdan bir at heykeli de yapabilirim. Eğer yukarıda anlatığımı keşiflerim size inanılmaz gibi görünürse sarayınızın bahçesinde veya arzu ettiğiniz her yerde tecrübesini gösterebilirim.»

III

RÖNESANS BAŞLIYOR

Floransa'da Orsanmişle kilisesinin yanında kumaş boyacıları loncasının depoları vardı. Evlerden biçimsiz balkonlar, birbirine eşit olmıyan direkler çıkmıştı, Kiremit damlar öylesine birbirine yakındı ki gök ışığı dar bir çatlaktan girebilirdi ve sokak gündüz bile karanlıktı. Dükkân kapılarında Floransa'da boyanmış yabancı kumaşlar asılıydı. Arnavut kaldırımı sokağın ortasında boyahane sularının aktığı dar bir çukur vardı.

En büyük depo üstünde Kalimata loncasının bayrağı asılı idi. Kırmızı bir zemin üstünde altın renk bir kartal ve bir top beyaz yün.

Bu dükkân'ların birinde hesap defterlerine dalmış, Floransalı zengin tüccar ve konsül Çipriano oturuyordu. Soğuk bir Mart günüydü. Tıka basa dolu depodan yayılan dumanlar genzi tikiyordu. Bu Mart gününün beyaz ışığında soğuktan tüyleri kabarmıştı. Eskimiş ağaç kakan kürküne iyice sokulmuştu. Kulağının arkasında kalın bir kuştüyü vardı. Miyop, fakat dikkatli gözleriyle hesap defterinin parşümen yapraklarını inceliyordu.

Defterin ilk sayfasında şöyle yazılıydı: «Efendimiz İsa'nın ve kutsal bâkire meryemin adına bu hesap defteri 1494 senesinde açılmıştır»

Çipriano yünlüler ve Mekke'den gelmiş baharat hesaplarını inceledikten sonra koltuğuna yaslanmış, Monpel'e'deki ortağına yazacağı mektubu düşünüyordu. Bu sırada birisi dükkânına girdi. Gelen, onun üzüm bağlarını kiralamış olan çiftçi Grillo idi. Elinde bir sepet yumurta ve bir tavuz vardı: «Sen misin Grillo?» dedi Çipriano, «nasılsın, bu bahar bir şeye benzemiyor değil mi?» Adam: «Zaten bahar, yaşlılara iyi bir şey getirmez. Kemikler ağrır ve mezar hasreti çeker. Size paskalya yortusu için yumurta ve tavuk getirdim» dedi.

Çipriano teşekkürden sonra iş üstünde konuşmağa başladı:

«İşler hazır mı?» dedi. «Gün doğuncaya kadar hazır olacak mıyız»

Grillo düşünceli içini çekerek: «Her şey hazır, dedi. Yete-

cek kadar işçi de var ama, bunu biraz geciktirmeni teklif edeceğim.»

Çipriano: «Kimsenin bizden önce davranmaması için acele etmeliyiz dememiş miydin?» dedi.

«Evet» dedi,, Grillo «fakat korkuyorum. Hele şu mübarek günlerde! Yapacağımız iş de hayırlı bir iş değil»

«Günahsa ben üstüme alıyorum» dedi Çipriano, «korkma, kimsene söylemem. Ama gerçekten bir şeyler bulacak mıyız?»

«Niçin bulmıyalım? Bütün belirtiler bunu gösteriyor. O değirmen arkasındaki tepeyi dedelerimiz bile tanırlardı. Hattâ geceleri San Giovanni tepesinde yalancı ışıklar yanar; orada neler yok ki... Anlattıklarına göre daha geçen gün Marinyola-da bir kuyu kazılırken bir şeytan heykeli bulmuşlar.»

— Nelerden bahsediyorsun, ne biçim şeytanmış bu?

— Bakırdanmış, boynuzlu, keçi bacaklı imiş surati; acaip gülüyor gibi. Tek ayağı üzerine dansedermiş. İhtiyarlıktan paslanmış ve yeşil olmuş.

— E, onu ne yapmışlar?

— Mikael kilisesine bir çan dökmüşler.

Çipriano öfkeyle irkildi: «Bunu bana vaktiyle neye söylemedin?»

— Siz o zaman işleriniz için Siena'daydınız.

— Bunu bana yazabilirdin, birini gönderirdim yahut kendim gelirdim. Onlara bir değil, on çan yaptırırdım. Budalalar! Danseden bir kuşu döküp çan yapmak! Belki de Yunan heykeltraşı Skopas'ın bir eseri idi.

— Hakikaten bu adamlar budala. Onlara darılma. Cezalarını buldular. Çanın yapıldığı iki seneden beri, elma ve kirazlarını kurtlar yiyor, zeytinler de mahsul vermiyor. Çanın sesi de bir çirkin ki...

— Neye?

— Bunu size nasıl anlatayım İşte ses hoş değil. Hıristiyan gönüllerine neşe vermiyor. Mânasız mânasız şangırdayıp duruyor. Elbette böyle olacaktı. Kötü bir şeytandan iyi bir çan olmaz ya... Darılmayın ama papazın hakkı var. Toprakta kazılarak çıkarılan ve temiz olmıyan şeylerden hiç bir zaman hayırlı bir şey meydana gelmez. Onun için çok dikkatli davranmalıyız. Yanımıza haçlar alarak ve dua ederek işe başlamalıyız. Çünkü şeytan kurnaz ve hilekârdır. O, rezil, bir kulaktan girer, öbüründen çıkar. Geçen sene topraktan çıkarılan mermir

el de, hayır getirmedi. Allah bizi korusun. Onu düşünmek bile korkunç...

— Anlat bana Grillo, geçen sene o eli nasıl bulmuştun

— Güzdü. Sen Martin gecesi idi. Akşam yemeğindeydik. Karım sofraya bir hamur yemeği koyuyordu ki yegenimiz Zahallo çıka geldi. Ben onu akşam, değirmenin yanındaki tepede bırakmıştım. Çürümüş bir zeytin ağacının kökünü kazıyacaktı. Oraya kenevir ekmek istiyordum. Zahallo, «amanın» dedi. Her tarafı titriyor, dişleri gıcırıyordu. «Bu sırada dehşetli şeyler oluyor, ağaç kökünün altından bir ölü ortaya çıktı. Bana inanmazsanız gidin, gözlerinizle görün. Kazdığımız toprağın içinden beyaz bir parıltı peyda oldu. Eğildim. Topraktan bir el yükseliyordu. Bir şehirli kızın eli gibi güzel ve inceydi. Bu ne biçim şeytan işi, dedim. Delige feneri tuttum. Elin ve parmakların kımıldadığını gördüm. Artık dayanamazdım. Neredeyse yere yıkılacaktım. Be.reket versin ebe ve büyücü Monna Bonda bağırdı. Budalalar, neden korkuyorsunuz? Görmüyor musunuz ki bu el canlı değil, taştan. Eli tuttu ve bir pancar çeker gibi topraktan çekti. El, ek yerinden kopmuştu. Nineciğim, bırak, dedim. Dokunma. Bize felâket getirmemesi için yine toprağa gömülim. Hayır, dedi, ebe. Bu doğru olmaz. Onu kiliseye götürelim. Evvelâ papasa dua ettirelim. Ama, koca karınınki meğer hile imiş. Eli papasa değil, sandığına saklamış. Eli istedim, vermedi. Ebe o zamandan beri bu eli kullanıyor, birisinin dışı mı ağrıyor, bu elin parmağı ile adamın yanığına dokunuveriyor, tamam. Bir inek sancılanıp doğuramıyor mu, eli hayvanın karnına dokunduruyor, iş bitiyor. Bu haber her tarafa yayılmış. Kadın çok para kazanıyor. Ama para hayır getirmedi. Papasımız Fostino beni bırakmadı. Kilisede a'eyhime vaazlar verdi. Benim için «Şer aleti şeytan uşağı» dedi. Beni baş papasa şikâyet edeceğini ve afaroz ettireceğini söylüyor. Mahalle çocukları arkamdan koşuyorlar. Grillo büyücüdür, büyük anası da cinin birisidir. Şeytan onların ruhlarını satın almış diye bağıyorlar. İnanın bana, gece bile rahatım yok. O mermerden el hep üstüme yürüyor ve uzun parmaklar boğazımı sıkacak gibi geliyor. Bir gün büyük annem sabah kızılığında kök toplamak için sokağa çıkınca sandığının kilidini kırdım, eli aldım, size getirdim. Eskici Lotto bana on lira teklif etti. Halbuki siz 8 veriyorsunuz. Ama iki liranın ehemmiyeti yok. Ben size canımı veririm.

— Bütün bu anlattıklarına göre değirmenin bulunduğu tepede bir şeyler bulacağız.

— Bulmasına bulacağız ama dikkat edelim Fostino bunu duymasın. Duyarsa benim başıma öyle işler getirir ki onun size de zararı olabilir. Halkı aleyhinize teşvik edebilir. Allah yardımcınız olsun. Hâkimle bir işim var. Bana yardım edin.

— Degirmencinin senden istediği arazi için mi?

— Evet, degirmenci bir rezil. Kurnaz tilki. ben hâkime bir dana getirdim. Halbuki o, gebe bir inek verdi. Beni atlattı. Hâkimin onu kayıracığından korkuyorum. Hâkim nezdinde beni himaye edin. Sizin için degirmen tepedeki kazılarda gayret sarfedeceğim.

— Grillo üzülme. Hâkim, ahbabım. Şimdi git. İneklerinin yiyeceğini ver. Bu gece seninle birlikte San Gervazeyo'ya gideceğiz.

Grillo teşekkürle ayrıldı. Çipriyano ise kimsenin girmediği yan odaya girdi. Burada bir müzede olduğu gibi çeşit çeşit mermer ve bronz eşya vardı. Bezlerle örtülü tahtalar üstünde paralar ve madalyalar sıralanmıştı. Heykellerden kopmuş parçalar sandıklara yerleştirilmişti. Bu tüccar, ortaklarının yardımıyla dünyanın her tarafından antika eşya topluyordu. Atina'dan, İzmir'den, Muğla'dan, Kıbrıs'tan, Rodos'tan, Mısır'dan ve Anadolu'dan...

Kalimala loncasının şefi hazinelerini temâşâ etti. Sonra da yük gümrüğü hakkında derin düşüncelere daldı.

Bu sırada üç delikanlı sokak lâmbasının ışığında konuşuyorlardı. Bunlardan Antonyo: «Evet», dedi. «Durun bakalım. Şimdi sadece eski tanrıları yerden çıkarmakla yetinmiyorlar. yenilerini de yapıyorlar, Bugünün ressam ve heykeltıraşları Allahın felâsı mahlûklar, hep şeytanın emrinde. Tanrının evinden bir şeytan tapmağı yapıyorlar. Put tanrıları aziz tablolarının üstüne birer kutsal varlık gibi yerleştirip ona tapıyorlar. Johan Toyfer yerine Baküs, Meryem yerine orospu Venüs! Böyle tabloları yakmalı, külünü rüzgârda savurmalı.

Arkadaşı Giovanni susuyordu. Şaşkınlıkla ince çocuk kaşlarını çatıyordu. Nihayet: «Antonyo», dedi. «Duydum ki yeğeniniz Leonardo da Vinçi, atölyesine çırak alıyormuş, çoktandır benim de arzum var:

«Giovanni» dedi Antonyo, «Ruhunu berbat etmek istersen Leonardo'nun yanına git.

— Neden, nasıl?

— O vâkıa benim yegenim ve benden yirmi yaş büyük, fakat incilde denildiği gibi «kâfirden yüzünü çevir» Leonardo bir kâfirdir ve Allahı inkâr edendir. Şeytanın kibri, onun ruhunu karartmıştır. Matematikle ve büyücülükle tabiatın sırlarını çözmeğe uğraşır.

Giovanni, «Antonyo» dedi: «Leonardo'nun Milâno'dan Flóransa'ya geldiğini duydunuz mu?

— Ne maksatla?

— Dük onu buraya göndermiş, Lorenzo'nun terekesinden bazı resimler satın aldirmek için.

— Eh geldiyse gelmiş, bana ne?

Giovanni, «O riyakâr Antonyo kehanetleriyle yine seni korkuttu mu?» dedi.

— Bırak o şeytanı. Antonyo ile konuştun mu?

— Evet.

— Neye dair?

— Kâfirler hakkında ve Leonardo da Vinçi hakkında.

— İşte tamam, hep bu Leonardoyu sayıklarsın. Seni büyüledi mi? Dostum, bu delilikleri kafandan çıkar, yanımda kâtip olarak kal. Sana Lâtince öğretirim, seni bir hukukçu ve bir hatip yaparım. Meşhur olursun, zengin olursun. Ressamlıktan ne çıkar. Seneka bile resim için «Bir erkeğe yaraşmaz bir meslek» dememiş midir? Şu sanatkârlara bak. Hepsi kültürsüz, patavatsız adamlar.

— Leonardo'nun büyük bir bilgin olduğunu söylüyorlar.

— Bilgin mi Adamcağız Lâtince bile bilmiyor. Hele Yunancadan hiç haberi yok. Çiçero ile Kintilya'yı birbirine karıştırır. O mu bir bilginmiş?

— Harikulâde makineler icat ediyormuş diyorlar. Hele tabiat müşahedeleri...

— Makineler ha! Ne işe yarar bunlar? Makinelere acıip tekerlekler takmak, kuşların uçuşuna bakmak, çimenlerin büyümesini gözetlemek, bunlar da ilim mi? Bunlar çocuk oyuncağı. Giovanni dinle; bizim üstadlarımız, eski Yunanlılar ve Romalılardır. İnsanın ne yapması kabilse onlar yapmışlardır. Biz onları ancak taklit edebiliriz. Boynuz kulağı geçmemelidir.

UÇMA İHTİRAZI

Leonardo'nun defterlerinden birinde şu cümlelere rastlanır:

«Hantal vücutlu kartal, kanatlarıyla o hafifcecik havanın içinde uçabiliyor ve iri gövdeli gemiler yelkenlerle deniz üstünde kımıldayabiliyor da, insan niçin kanatlarla havalarda uçmasın? Niçin rüzgârlara hâkim olamasın? ve Niçin muzaffera ne göklere kanat açamasın?»

Bu satırların yanında bir resim vardı. Bir gövdeye bir demir kuyruk takılmış, ona da demir kanatlar bağlanmış, bu kanatlar iplerle kımıldatılıyordu, fakat şimdi bu makine Leonardo'ya kaba ve biçimsiz görünüyordu. Yarasaya benzeyen yeni bir makine yapmıştı. Kanatların iskeleti bir el gibi mafsallarla kımıldayan parmaklarla cihazlanmıştı. Tabaklanmış deri ve ham ipekten bandlarla bir manivelâ ve bir safha bu parmakları birleştiriyordu. Bir manivelâyla kanatlar kaldırılabilirdi. Dört kanat at ayakları gibi kımıldıyorlardı. Kırk arşın uzunluğunda ve sekiz arşın yüksekliğindeydiler. Bu kanatlar geriye doğru işlediği zaman tayyare öne doğru hareket ediyordu. Aşağıya eğildikleri zaman makineyi yukarıya kaldırıyorlardı. Uçacak adam, ayaklarını bir üzengiye basınca, kanatlara giden manivelâyı harekete geçiriyordu.

Leonardo bilirdi ki bir makinenin mükemmeliyeti, uzuvlarının güzelliğine ve tenasübüne bağlıdır. Elindeki modelde ise bazı çirkinlikler kendisini üzüyordu. Matematik hesaplara dalmış, hataları araştırıyordu. Birdenbire rakamlarla doldurduğu sahifeyi elinden fırlatarak: «Yanlış, Allah canını alsın!» diye bağırdı. Oda, makine kısımlarıyla, kitaplarla tavana kadar tika-basa doluydu. Bir güvercin açık pencereden içeri dalmıştı. Kanatlarıyla tavana ve duvara çarpıyordu. Nihayet Leonardo'nun tayyare kanatlarından birisine kanadıyla takıldı kaldı. Leonardo, kuşun kanadını, takıldığı yerden çıkardı, ipek gibi kara başını öptü, okşadı ve açık pencereden dışarı bıraktı. Kuş, sevinç cıvıltılarıyla göklere uçtu.

«Ne kadar kolay, ne kadar basit uçuyor!» diye düşündü,

Leonardo. Gıptayla ve kederli gözlerle kuşun ardından baktı. Sonra âdeta nefretle kendi tayyare modeline baktı. O esnada yere uzanmış uyuyan makinist yamağı Astro uykusundan uyanmıştı. «Uyumuş kalmışım» dedi. «Üstadım, beni neye uyandırmadın? Ben bugün sol kanadı da tamamlamak istiyordum ki yarın uçabilelim»

— Uykunu aldığın iyi oldu, dedi. Bu kanatlar zaten işe yaramaz.

— Pekâlâ oldu. İnsanı değil, fili bile taşıyabilir. Bırakın bir deneyeyim. Korkarsan su üstünde uçayım. Düşersen bir banyo almış olurum.

Yalvarmağa başladı.

— Sabırlı ol yavrum. Her şeyin bir vakti var.

Astro ağlamağa başladı : «Niçin derhal değil. Allahın varlığına inandığım gibi, uçacağıma inanıyorum.

— Uçamıyacaksın... Ben bunu matematikle anladım.

— Zaten korkuyordum. Matematğin Allah belâsını versin. Kaç yıldır bu matematikle vakit geçiriyoruz. Bir sıvrisine ve en aşağılık bir böcek bile uçsun da insan sülük gibi sürünmeğe mecbur kalsın. Buna kızılmaz mı, daha ne bekliyoruz? İşte kanatlar hazır...

Birdenbire rengi değişerek:

— Üstadım, dedi, yine harikulâde bir rüya gördüm.

— Yine rüyanda uçtun mu yoksa?

— Hem de nasıl!...

V

İYİ İNSAN

Leonardo'nun öğrencilerinden Beltrafio, bir zamandan beri altı florinalık öğrenci parasını ödeyemiyordu. Giovanni onun namına üstaddan özür dilemek istedi:

«Üstadım» dedi, kekeliyerek ve kızarak, «bugün ayın on dördü, halbuki aylığı ayın onunda ödememiz lâzımdı. Param yok, arkadaşım bana kopya işleri getirecek, oradan para alıp sana ödeyeceğim.»

Leonardo hayretle baktı: «Giovanni» dedi, «neler saçmalıyorsun. Para lâfını ağzına almaya utanmıyor musun?»

Leonardo alnını kırıstırdı ve bahsi değiştirdi. Sonra cebine davrandı, orada kalmış son lirasını çıkararak:

«Giovanni» dedi, «Çarşıya git, bana yirmi tane mavi resim kâğıdı, bir paket kırmızı tebeşir, bir de fırça al.»

— Bunlar on soldi tutar, dedi, üstünü getiririm.

— Hayır, getirme; dedi Leonardo. ve bir daha da para lâfını etme, anladın mı?

Sonra Naviglio kanalının kenarlarındaki ağaçların sabah sisi içindeki halini göstererek: —

— Dikkat ediyor musun Giovanni, dedi, ağaçların yeşil yaprakları hafif siste havaî mavi, kesif siste ise soluk gri görünüyorlar.

Sonra bulutların yaz ve kış ağaçlar üzerine akseden gölgelerinin farkını anlattı. Daha sonra :

— Artık bir daha paraya kıymet verme. Ne lâzımsa benden iste, bir oğul babasından ister gibi...

Ve genç talebesine öyle bir şefkatle baktı ki... Çocuğun yüreğini ferah kaplamıştı.

VI

«AKŞAM YEMEĞİ» TABLOSUNUN HİKAYESİ

Bunları konuşarak akşam yemeği tablosunun resmedildiği Dellagrasia Manastırına girdiler.

Manastırın içi, sıcak rutubet ve tütsü kokuyordu. Methalde başpapazın yemek masası duruyordu; iki tarafında da diğer papasların dar, uzun masaları yer almıştı. Manastırın mutfağından kap-kacak sesleri geliyordu.

Başpapazın masasının karşısına gelen yerde, bir perdeyle örtülü bir tahta iskele duruyordu. Giovanni derhal anladı ki, bu örtünün ardında üstadın on iki yıldan beri çalışmakta olduğu akşam yemeği tablosu gizlenmektedir.

Leonardo, iskeleye tırmandı, tahta bir sandığı açtı, aletlerin arasından eskimiş bir kitabı çekerek talebesine uzattı, ve:

— Yohanis'in on üçüncü faslını oku... dedi.

Giovanni, o tarafa bakınca, bir duvar tablosuna değil, bir yemek salonunun uzantısına ve derin bir boşluğa bakıyormuş gibi geldi. Sanki perdenin arkasında ikinci bir salon açılmıştı. Resimdeki uzun masa, papasların yemek yediği masayı andırıyordu. Örtüsü de kıvrım kıvrım ve ütüsüzdü. Bardaklar, tabaklar, bıçaklar ve şarap kadehleri görünüyordu.

Giovanni incili okumağa başladı:

«Paskalya bayramından önce İsa, dünyadan ayrılıp babasına dönme zamanının geldiğini anladı. Havarilerini dünyada olduğu gibi ahrette de sevecekti. Akşam yemeğinde, Yuda Simonis, kalbi şeytanın dalaletine uğrayarak ona ihanet ettiğinde İsa kederlendi ve dedi ki:

«Eyet, evet, size söyleyeyim, içinizden biriniz bana ihanet edecektir.» İşte o zaman havariler birbirlerine baktılar ve korkuyla, İsa'nın kimden bahsettiğini araştırdılar. Masada oturan ve İsa'yı seven havariler arasında birisi vardı. Ona Simon Petros, bu hainin kim olacağını araştırmasını söyledi. O da İsa'ya sordu:

— Efendimiz, kimdir o?

İsa cevap verdi:

— O kendisine lokmayı ıslatıp verdiğim birisidir.

Böylece lokmayı suya daldırdı ve Yuda Simonis'e verdi. Bu lokmayı yutan Yuda'nın ruhunu şeytan istilâ etmişti.»

Giovanni bunu okuduktan sonra gözlerini tabloya yöneltti. Havarilerin yüzlerinde öyle bir canlılık vardı ki, sanki sesleri işitiliyor ve dünyada vukubulan faciaların en büyüğü karşısında dehşete gelmiş kalblerinin içi görünüyordu. Bu günah yüzünden bir Tanrı ölecekti.

Giovanni'ye, bilhassa Petrus, Yudas ve Yohannes'in resimleri derin bir tesir yapmıştı. Yudas'ın başı henüz resmedilmemişti. Yalnız biraz geri çekilmiş gövdesi eskiz halinde çizilmişti. İhtilâpla kıvrılmış parmakları arasında gümüş paralarla dolu bir kese tutuyordu ve beceriksiz bir hareketle tuz kabını devirmişti. Petrus, onun ardında dehşetli bir öfkeyle yerinden fırlamıştı, sağ elinde bir bıçak tutuyordu. Sol elini Yohannis'in omuzuna koymuştu. Adeta İsa'nın sevimli havarisine: «Bu hain kimdir?» diye soruyor gibiydi. Gümüş saçlı geçkin ihtiyar, öfkeden kıvılcımlanan başıyla âdeta sonradan İsa'nın ıstırapta ve ölümde önüne geçilmez âkıbetini kavrayarak:

— Efendimiz, niçin seni hemen takip etmiyorum? Hayatımı senin uğrunda vermek istiyorum... diyecek gibiydi.

İsa'nın en yakınında Yohannes oturuyordu. İpek yumuşaklığındaki saçları, tepede düz, aşağıda bukleliydi. Göz kapaklarını aşağıya indirmiş, ellerini tevazuyla kavuşturmuştu. Uzunca yuvarlak bir yüzü vardı. Onda her şey ilâhî bir sükûn ve vuzuh ifade ediyordu. Bütün havariler arasında yalnız o, ıstırap ifade etmiyor, korkmuyor, öfkelenmiyordu.

Giovanni düşünüyordu «İşte Leonardo bu demek! Ben bile şüpheyeye düşmüş ve bazan iftiralara inanmışım. Şu tabloyu yapan adam, bir Allahsız olabilir mi? Evet, İsa'ya kim ondan yakın olabilir?»

Leonardo bir iki hafif fırça darbesiyle Yohannes'in yüzünü tamamladı. Sonra Yuda'nın başını çizmeğe başladı. Fakat yine başaramadı. On yıldır bu başı düşünüyordu. Fakat bir türlü istediği gibi yapamıyordu. Sonra İsa'nın kafasının geleceği yere baktı. İçinde bir defa daha aciz ve şüphe duydu ve çok defa olduğu gibi, tablo karşısında yine derin düşüncelere daldı.

Giovanni iskeleye tırmanarak yavaşça Leonardo'nun yanına sokuldu. Onun yüzünde fikirlerin perişanlığı görünüyordu. Leonardo talebesini yanında görünce:

— Dostum, dedi, ne düşünüyorsun?

— Üstadım, dedi, Giovanni. Ben ne diyebilirim?.. Bütün

dünyada bundan daha muhteşem bir eser yoktur. Bu'na şimdiye kadar sizden başka hiç kimse cesaret edememiştir.»

“Sözüne devam edemedi. Gözünden yaşlar akmağa başlamıştı. Sonra yavaş, âdeta korkarak ilâve etti:

— Bütün bu yüzler arasında Yudas'ın siması nasıl olmalı?

Leonardo sandıktan bir kâğıt çekti, bir eskiz yaptı. Çizdiği yüz, sonsuz ıstıraplarla ve idrakın acılıklarıyla dolu bir yüzdü. Müthişti, fakat antipatik değildi.

MİLÂNO DÜŞESİ BEATRİÇE VE SARAY ENTRİKALARI

Milâno Dükünün karısı Kontes Beatris, her Cuma günü başını yıkatır ve saçlarını altın rengine boyatırdı. Boyadıktan sonra, saçların güneşte kuruması lâzımdı. O tarihlerde bu maksat için damların üzerine hususî taraçalar yapılırdı. Beatris, Sforça sarayının damı üstünde işte böyle bir Cuma günü, öküzlerin bile gölgeyi aradığı bir saatte, yakıcı güneş altında saçlarını kurutuyordu. Üstünde beyaz ipek elbise vardı. Sarı benizli bir Çerkes halayık, saçı bir süngerle ıslatıyordu ve çekik gözlü bir Tatar kızı bir fildişi tarakla tarıyordu. Sarı saç boyası ceviz köklerinden, safrandan, öküz safrasından ve güvercin gübresinden, amberden yapılırdı. Kontesin yanbaşı, simyacıların kullandığı, uzun boyunlu bir şişe içinde pembe renkli muskat suyu kaynıyordu. yanda duran iki hizmetçi ter içinde kalmışlardı. Kontes'in kucak köpeği bile dilini sarkıtmış, halinden şikâyetçiydi. Küçük bir zenci çocuğu, etrafı inciyle çevrilmiş bir aynayı tutuyordu. Kontes, ifadesine sertlik, hareketlerine ölçü vermek isteyen bir eda taşıyordu. Üç senelik evliydi. İki çocuğu vardı. Olgun çocuk yanakları, yuvarlak, dolgun çene, birbirine basılmış, dolgun dudaklar, dar omuzları ve düz göğsü ile şımartılmış bir mektep çocuğunu hatırlatırdı. Buna rağmen besaplı hareket eder, buz gibi berrak elâ gözlerinde zekâ ışığı parıldardı.

Bu sırada yaşlı bir kadın söylenerek merdiven çıkıyordu:

«Ah şu ihtiyarlık... Merdiven çıkamıyorum. Allah altese sağlık versin...»

Bir köle tevazuuyla kontesin eteğini öpen kadına kontes:

«Ah, Madam Sidonia, hazırladın mı?» dedi.

Kadın çantasından itina ile tıpalanmış ve içinde bulantık bir mayi bulunan bir şişeyi çıkardı. Bunun içinde eşek ve keçi sütü, valarian, kuşkonmaz, soğan ve leylâklar kaynatılarak elde edilmiş bir mayi bulunuyordu.

«Aslına bakarsan,» dedi kadın, «Bu şişenin daha iki gün at gübresi içinde kalması lâzımdı. Ama ziyanı yok. Lâkin bununla yıkanmadan önce bir süzgeçten damlatınız. Bu mayile ekmek kırıntılarını ıslatınız ve yüzünüze sürünüz. Beş haftada yüzünüzdeki lekeler geçecektir. Stiviloeler de öyle...»

«Bana bak,» dedi kontes. «Bu suda yine büyücülerin kullandığı o iğrenç şeyler var mı? Geçen gün getirdiğin kıl düşüren pomatında olduğu gibi, yılan yağı ve kızartılmış kurbaga eti var mı?»

«Yok,» dedi kadın. «Şunun, bunun dedi-kodusuna bakmayın. Ama bazan da bunlarsız olmaz. Meselâ pek sayın Madam Angelika, bütün geçen yaz saç dökülmesine mani olmak için başını köpek idrarıyla yıkadı ve faydasını gördü...»

Kadın, sonra kontesin kulağına eğilerek şehir dedikodularını anlattı. Meselâ; Tuz Nâzırının karısı Filiberta, kocasını İspanyalı bir şövalye ile aldatıyordu. Kontes gülüyordu:

«İnsan hakikaten sana darılamıyor,» dedi. «Bu lâfları da mereden öğrenirsin?»

«Bana inanın» dedi kadın. «Biz kadınlar gençliğimizde aşksızsızlığımızı gidermezsek, ihtiyarlığımızda nedamet bizi övse sıkıştırır ki, kolayca şeytanın pençesine kapılırız.»

— Sen bir ilâhiyat doktoru gibi konuşuyorsun.

— Ben bir budala kadının, ama her şeyi yürekten söylerim. Ömrümüzde bir defa gençlik vardır. İhtiyarladığımızda biz zavallı kadınları kim arayıp sorar? O zaman biz alevimizi ancak külümüzün içinde saklayabiliriz. Artık bizi mutfaka tükürler, çanak, çömlek yıkattırlar. Aşksız güzellik, duasız bir ibadet gibidir. Ve kocanın okşamaı ise rahibelerin oynaması gibidir.

Kontes yine gülüyordu:

— Seni meyancı, dedi. O masum kadını her halde sen ayartmışsındır.

— Ne münasebet kontes, dedi kadın. O ve masumluk! Neşesinden kuşlar gibi ötüyor ve bana minnettar bulunuyor. Hakikaten bir koca ile bir âşığın öpüşleri arasındaki farkı şimdi anlıyorum.

— Ya günah? O vicdanınızı mustarip etmiyor mu?

— Vicdan mı?.. Aşk günahları günahların en tabiisidir. Bir iki damla vaftiz suyu, onları yıkamağa yeter. Ayrıca Madam Filiberta kocasını aldatıyorsa, sadece intikamını alıyor demektir. Ve böylece mukabele gördüğü için kocasının günahları da kısmen silinmiş oluyor!

— Demek kocası da?

— Pek iyi bilmiyorum ama, erkekler hep birdir. Dünyada hiç bir erkek bilmiyorum ki tek kadınla yaşamaktansa, tek kolla yaşamayı tercih etmesin.

— Nasıldı bu, bir daha söyle.

Kadın kontese dikkatle baktı ve kulağına bir şeyler fısıldadı.

Kontes artık gülmedi. Verdiği işaret üzerine köle kadınlar çekildiler. Yalnız zenci çocuğu kaldı. O da İtalyanca bilmezdi.

— Belki hepsi yalandır.

— Hayır madam, kendim gördüm ve kendim işittim.

— Orada kalabalık var mıydı?

— Belki on bin kişi vardı.

— Ne işittin orada?

— Madam İsabella, küçük Francesco ile dışarıya çıkınca herkes kollarını ve şapkalarını sallıyordu. Bir çoğu ağlıyordu. «Aragonya'lı İzabella yaşasın» ve «Milâno'nun meşru hükümdarı Galeasso yaşasın. Tahtı gasbedenlere ölüm...» diye bağırıyorlardı.

Kontesin yüzü karardı:

— Demek böyle şeyler söylüyorlardı.

— Daha fenalarını da...

— Hepsini bana söyle, korkma...

— Madam dilim varmıyor. «Hırsızlara ölüm...» diye bağırıyorlardı.

— Daha neler?

— Size nasıl söyleyeyim bilmem ki?

— Ben her şeyi öğrenmek istiyorum, söyle...

— Kalabalık arasında «Galeasso'nun vasisi Kont Moro yegenini Pavya kalesine hapsetti. Etrafını kaatiller ve casuslarla çevirdi...» diyorlardı.

Kontesin kocası Kont Moro, öbür odada sevgilisi Lükresya için bir saray şairine şiirler ve mektuplar ısmarlıyordu.

Kont Moro saray şairiyle bu sipariş işini bitirince, kapıcı, Leonardo Da Vinçi'nin geldiğini haber verdi.

Selâmlaşmadan sonra, Kont, Leonardo ile, Sezia ve Ticimo ummaklarını birleştirecek bir sulama kanalı üzerinde konuşmaya başladı. Leonardo, henüz «Saray Mimarı» ünvanını haiz olmamakla beraber kanal işlerini üzerine almıştı. O, şimdilik, sadece, icat ettiği müzik aleti dolayısıyla «Saray müzisyeni» ünvanını taşıyordu. Sanatkar, plânları anlattıktan sonra lâzım olan parayı bildirdi. Her mil için 560 düka altını ve bütün kanal için 15.000 altına ihtiyaç vardı. Moro alnını kırıştırdı. O günlerde Fransız büyüklerine rüşvet olarak ödediği 50.000 dukayı düşündü:

«Bu çok para, Leonardo» dedi. «Sen beni helâk edeceksin.

Bak Brémonte'de mahir bir mimar, ama hiç bir zaman bu kadar para istemez.»

Leonardo omuz silktili: «Nasıl isterseniz efendim. İş Bre-monte'ye verin»

«Hemen öyle darıiverme! Bilirsin ki ben seni tutarım...» Moro kararlarını daima geciktirmeğe meyyaldı: «Kararı yarın verelim...» dedi.

'Bu esnada Leonardo'nun proje defterini karıştırıyordu. Bunlardan biri bir çok sütunlar üzerine oturmuş bir tapınak halinde muazzam bir mezarı gösteriyordu. Roma'daki Panteon gibi kubbesinde bir delikten ışık süzülüyordu.

Plân, azamet bakımından, Mısır ehramlarını gölgede bıracıyordu.

«Bu nedir?» diye sordu kont. «Bunu kimin için düşündün?»

«Kimse için değil» dedi Leonardo. «Bunlar birer fantazi»

«Acaip fantaziler...» dedi kont. «Olemp Tanrıları için bir mozole, bir rüya, veya masal gibi. Halbuki sen bir matema-tikçisin.»

Sonra bir şehir plânı gördü. Sokaklar iki katlı düşünölmüş-tü. Birinci katta şehir halkı, ikinci katta köleler ve yük hay-vanları yürüyecakti.

«Fena değil;» dedi kont. «İnanır mısın böyle bir şey yapı-labileceğine?»

«Evet», dedi Leonardo, «çoktan düşünüyorum. Acaba kont hazretleri hiç olmazsa Milâno'nun banliyölerinden birinde böy-le bir tecrübe yapmama izin vermezler mi? 30,000 nüfus için 5000 ev... Şimdi oralarda balık istifi yaşayan insanlar için bu ne saadet ve orası dünyanın en güzel şehri olurdu.»

Leonardo veda etti. Arkasından saray şairi içeri girdi. Ha-zırladığı şiirleri okudu. Şiirde şöyle deniyordu:

«Semender ateşte yaşar, fakat bundan daha garip bir şey değil midirki benim alevli kalbimde bir güzel kız yaşadığı hal-de hararetimden erimesin.»

Bu aralık akşam olmuş, sofralar kurulmuştu. Bıçak kulla-nılıyordu. Fakat henüz çatal yoktu. Yemek üç parmakla yen-ilirdi. Beatrice'nin yanında, Moro'nun metresi Lükresni yer al-mıştı. Moro ikisini de derüni bir hazla seyrediyordu. Karısının Lükresya'ya iltifat etmesi, onun tabağına yemek koyması kon-tun hoşuna gidiyordu.

Lükresya'nın kocası Graf Bergamimi, yaşlılığına ve roma-tizmalarına rağmen bu akşam neşeliydi. Boynuzdan bahsedilen bir espri yapılmıştı. Graf:

«Fransız kralının bile böyle boynuzu yoktur» dedi.

KONT MORO'NUN METRESLERİ

Kont Moro, huşû içinde akşam duasını yaptıktan sonra, elinde mum, gecenin sükûnu içinde sarayın koridorlarından yatak odasına doğru yürüyordu. Geçtiği salonlardan birinde Lükresya'yla karşılaştı. İçinden: «Aşk tanrısı bana lûtuflâr» dedi.

Genç kız dizleri üstüne çöktü:

«Efendimiz,» dedi. «Kardeşim Mateo, kâğıt oyununda büyük bir miktar devlet parası kaybetmiştir. Kardeşimi çok seversim, onu kurtarınız.»

«Müşterih olunuz» dedi kont. «Kardeşinizi dardan kurtaracağım...»

Sonra bir an sustu ve derinden içini çekerek:

«Ama» dedi, «siz de o kadar zalim olmayın...»

Lükresya, çocuk safiyetinde masum gözleriyle ona bakarak:

«Efendimiz» dedi, «sizi anlamıyorum...»

Kız bir afif şaşkınlık içinde daha güzelleşmişti.

Kont ihtiras içinde: «Sevgili madmazel,» dedi; «bunun mânası...» ve birdenbire sertçe bir hareketle kızı kollarına alarak: «Görmüyor musun Lükresya, seni seviyorum.»

— Bırakın beni, bırakın beni efendimiz, ne yapıyorsunuz, kontes Beatrice...

— Korkma, o hiç bir şey duymaz. Ben sır saklamasını bilirim...

— Hayır, efendimiz, hayır... Kontes bana karşı öyle âlice-nap ki, Allah saklasın... Bırakın beni...

— Kardeşinizi kurtaracağım ve istediğiniz her şeyi yapacağım... sizin köleniz olacağım, yalnız bana acıyın.

Gözlerinden yarı samimî yaşlar akıyordu. Önceden saray şairinin hazırladığı mısraları fısıldıyordu.

Genç kız: «Beni bırakın...» diye tekrarladı. Kont kızın üstüne eğilmiş, onun taze nefesini duyuyor; menekşe ve amber kokusunu alıyor ve ihtirasla dudaklarını öpüyordu. Kız bir an onun kollarında hareketsiz kaldı. Sonra bağırarak kollarından sıyrıldı ve kaçtı.

Kont Moro, yatak odasına girdiği zaman karısı Beatrice mumları söndürmüş ve uykuya dalmıştı. Soyundu, altın ve

inci ile işlenmiş yatak örtüsünün bir ucunu kaldırarak usulca karısının yanına yattı.

«Biçe» diye fısıldadı: «Uyuyor musun?» Onu kucaklamak istedi. Fakat Biçe, kollarını itti. «Neden?» diye sordu Moro.

— Beni rahat bırak, uyumak istiyorum.

— Ama neden? Sevgili Biçe, seni ne kadar sevdiğimi bilsen!

— Evet, evet bilirim. Sen hepimizi birden seviyorsun: Beni, Sediliya'yı, hattâ belki de şu Moskoflu esireyi. Geçen gün onu gardrop odasında kucakladığını gördüm.

— Bu bir şakaydı.

— Böyle şakalara mersi.

— Gerçekten Biçe, son günlerde bana o kadar soğuk ve zâlim davranıyorsun ki ...İtiraf ederim, yaptığım doğru değildi. Yakışık almaz bir kapristi.

— Ne de çok kaprisiniz var Mösyö! Utanmıyor musun, neden yalan söylüyorsun, seni tanımadığımı mı zannediyorsun?.. Kıskandığımı sanma... Ama ben metreslerinden birisi olmak istemem.

— Bu doğru değil Biçe... Yemin ederim ki hiç bir kadını karım kadar sevmedim...

Beatrice susuyordu. Onun sözlerini değil, sesinin tonunu takip ediyordu. Kont yalan söylemiyordu. Karısını, ona ihanet ettiği nisbette fazla seviyordu. Ona karşı duyduğu narin hisler, hayâ, vidadan azabı, korku, acıma, ve nedamet tesiriyle şiddetleniyordu.

«Beni affet Biçe», dedi kont. «Çünkü seni pek çok seviyorum.»

Böylece barıştılar. Kont karısını kollarına aldı, fakat karısını görmüyordu. Lükresya'nın ürkek, masum gözlerini karşısında buluyor, menekşe ve amber kokusu alıyor ve onu kolları arasında hissediyordu. Kont, bu iki kadını aynı zamanda seviyordu. Bu, bir günah ve şehvetti. —

Biçe, «Bugün», dedi, gururla: «hakikaten âşık gibisin»

«İnan bana» dedi kont, «seni ilk günkü gibi seviyorum.»

LEONARDO VE RESİM SANATI

Giovanni Beltraffio'nun hâtıra defterinden:

«25 Mart 1494 te Floransa'lı üstat Leonardo da Vinci'ye öğrenci oldum. İşte bana verdiği ders plânı: Perspektif, insan vücudunun ölçüleri ve nisbetleri, büyük ressamlardan kopya ve tabiata göre resim.

Arkadaşım Marko, bugün bana Leonardo'nun yazdığını perspektif notlarını verdi. Bu notlar şöyle başlıyor:

«Vücut için en büyük sevinç kaynağı güneş ışığıdır.

Ruh için sevinç kaynağı ise matematik gerçeklerdeki vuzuhur. Bu sebeple perspektiv ilmini (ki göz için en büyük zevktir) matematik vuzuhla birlikte bütün diğer ilimlere üstün görmelidir. «Ben hakikî ışığım» demiş olan adam yolumu aydınlatmalıdır. Bu kitabı üç fasla ayırıyorum: 1 — Uzaklaşan eşyanın küçülüşü; 2 — Renk vuzuhunun azalışı; 3 — Siluet vuzuhunun azalışı.»

Üstad bana oğlu gibi bakıyor, Benim fakir olduğumu duyunca ayda ödemeyi taahhüt ettiğim tahsil parasını kabul etmedi.

Üstad dedi ki: «Sen bir gün perspektiv ve insan vücudunun nisbetlerine hâkim olursan, yolunun üzerinde insanların hareketlerini dikkatle takip et. Yürümelerini, durmalarını, konuşmalarını, döğüşlerini... ve bu sırada onların ve seyircilerin yüz ifadelerine dikkat et ve bunları hemen daima yanında taşıyacağın renkli bir kâğıda kurşun kalemle çizmeyi itiyat edin. Defter dolunca iyi sakla. Çünkü insan vücudunun hareketleri o kadar sonsuzdur ki hâfızada saklanması mümkün değildir. Çizdiğin bu resimler, senin en iyi hocan olacaktır.»

Bugün Bitpazarında amcam camcı Osvalt'a rasgeldim. Beni terkedecekmiş. Çünkü Allahsız ve kâfir Leonardo'nun evinde oturmakla ruhumun temizliğini kaybedecekmişim. Böylece dünyada yapılmaz kaldım. Artık üstadımdan başka akrabam ve dostum yok.

Şimdi Leonardo'nun muhteşem duasını tekrarlıyorum:

«Tanrım, dünyanın ışığı beni aydınlatsın ve bana ışık ve perspektiv ilimlerine nüfuz imkânını ver...»

Bunlar bir Allahsızın sözleri midir?

Bir kederim olduğu vakit onun yüzüne bakmam kâfi geliyor. Derhal kalbim ferahla doluyor. Ya onun gözleri? Berrak, solgun mavi! Ya o yumuşak tatlı ses ve o gülümseme... En katı yürekli insanlar bile, onun sözlerine dayanamazlar. Çalışma masasının başında, alışık olduğu parmaklarının yavaş hareketiyle bir kız saç gibi yumuşak, altın sarısı sakalını, okşarken seyredirim. Birisiyle konuşurken hafifçe müstehzî, fakat iyi bir insan ifadesiyle bir gözünü kapar, o zaman bakışı; sık ve gözlerinin üstüne düşen kaşları arasında muhatabının ruhunun içine nüfuz eder.

Giyinişi basittir. Renkli elbiseler ve yeni modaları sevmez. Parfüm de istemez. Fakat çamaşırı ince Ren ketenindendir ve daima kar beyazdır.

Siyah önlüğünün üstünde dizlerine kadar uzanan koyu kırmızı bir mantosu vardır. Hareketleri ölçülü ve sâkindir. Bu basit giyimine rağmen her bulunduğu yerde başkalarından seçilir, çünkü kimseye benzemez. O, her şeye kaadirdir ve her şeyi bilir. Mükemmel ok atar, Ata biner, gürz, ve kılıç kullanır. Bir defasında şehrin en kuvvetli adamlarıyla yarışırken gördüm. Kilisede bir bakır parayı kubbenin taa ortasına kadar fırlatmak deneniyordu. Leonardo kuvveti ve meharetiyle herkesi geçmişti. O solaktır.

Görünüşte bir kadın eli gibi ince ve zarif olan sol eliyle, nalları bükebilir. Demir bir çan tepeliğini eğebilir. Fakat bir genç kız yüzünü resmederken aynı elle kâğıdın üstüne o kadar zarif gölgeler düşürür ki sanki bir kelebeğin kanatlarını okşuyormuş sanılır.

Bugün yemekten sonra onu resim yaparken gördüm. Mer-yemin öne eğilmiş başını Cebraîlin vahiylerini dinlerken tasvir ediyordu.

İnci ve güvercin kanatlarıyla süslü başörtüsü altında melek kanatlarını dalgaladığı havada saç bukleleri görünüyordu. Bu buklelerin güzelliği, garip bir müziği andırıyordu. Aşağıya indirilmiş göz kapaklarının altında, gözler, dalgalar arasında görülen su çiçekleri gibi esrarlı ve erişilmez bir güzellikteydi.

Akşam bana bir sürü karikatürler gösterdi. Yalnız insanlara dair değil, hayvanlara ait de. Ateş içinde yanan bir hastayı yoklayan korkunç yüzlerdi bunlar. İnsan yüzlerinde biraz hay-

vanlık ve hayvan yüzlerinde biraz insanlık görülüyordu. Biri diğerine tabii ve korkunç bir şekilde intikal ediyordu.

Bana arkadaşım Sesto'nun anlattığına göre Leonardo, sokakta kalabalık arasında bir çirkin adama rasgeldi mi bütün gün onu takip eder ve hatlarını tesbite uğraşır.

Üstad der ki: «İnsanda büyük çirkinlik, büyük güzellik kadar nadirdir.»

(İnsan yüzlerini hâfızada tutmak için onun garip bir usulü var. İnsan burunlarını üçe ayırıyor: Düz, eğri ve içe kıvrık! Düz burunlar, uzun veya kısa, sivri veya künt olabilir. Burunun kemeri yukarıda, ortada veya aşağıda olabilir.

Leonardo bütün bu vaziyetlere bir numara vermiştir. Yol-
da enteresan bir yüz görünce burnunun, alnının, gözünün ve çenesinin sınıfını not etmesi kâfidir.

Eve gelince bu notları birleştirip bir tablo meydana getirir. Üstad, bir küçük kaşık icat etmiştir ki, ışıktan gölgeye geçiş için lüzumlu boya miktarını bununla ölçer. Meselâ muayyen kesafette bir siyahlık için on kaşık boya lâzımsa, daha koyularını on bir, on iki kaşıkla hazırlar.

Ama bunlarla Leonardo kendini aldatıyor. Çünkü resim yaparken kaidelere tâbi olmaz, ilhamına uyar. Ne çare ki büyük bir sanatkâr olmakla yetinemiyor. O aynı zamanda büyük bir âlim olmak istiyor. İlimle sanatı, yani ilhamla matematiği kaynaştırmak istiyor. Ama ben derim ki, «iki tavşanı kovaayan hiç birini yakalayamaz.»

Bu sözlerde belki hakikat payı vardır. Çömezi, Leonardo'yu tenkit ettiği halde, Leonardo onu daima korumuştur.

«Kutsal akşam yemeği» tablosunda nasıl çalıştığını o, görmüştü. «Sabah erken evden çıkar, manastıra gider ve fırçayı elinden bırakmaksızın ve yemeyi, içmeyi hatırlamaksızın, kararlık basıncaya kadar çalışır. Sonra bir hafta, iki hafta eline fırça almadığı olur. Yalnız bu esnada yine iskeleye çıkar, yaptığı şeyleri seyreder.

Bazı öğle vakitleri münzevî sokaklardan geçerek manastıra varır. Bir iki fırça darbesi atar ve yine çekilir. Bugün Yohannes'in başını tamamlayacaktı. Fakat nedense evde kaldı, bütün gün sineklerin uçuşunu tetkik etti. Sineklerin kanadına öyle dikkat ediyor ki, sanki dünyanın âkıbeti buna bağlıymış gibi. Bir gün sineğin arka bacaklarını dümen gibi kullandığını keş-

fedince sevincine pâyân olmamıştı. Onca bu keşif, uçak yapmak için çok mühimdi. Ama ne kadar teessüf olunur ki, sineğin kanadı yüzünden Yohannes'in başını ihmal ediyor. Bugün büsbütün başka bir şeyle meşgul. Henüz mevcut olmayan bir resim akademisi için bir arma hazırlıyor.

Kendisine Yohannes'in başını hatırlattığımda omzunu silk-ti ve mırıldandı:

«Kaçacak değil ya, vakti var...»

Kont Moro, sarayının duvarlarına bir dinleme borusu yap-masını Leonardo'dan istemişti. Kont bununla sarayının her odasında konuşulan şeyleri dinleyecekti.

Leonardo başlangıçta bu işe hevesle sarıldı, ama sonra so-gudu, işi tavsattı, çünkü kendini başka bir işe vermişti. Bitkiler üzerinde deneyler...

O hayvanları da çok sever, bazan günlerce kedi resmi ya-par. Onların oyunlarını, uykularını, temizlenme'lerini, hırlama-larını takip eder ve resmeder. Hayvanların birbiriyle mücade-lesini de tasvir eder ve takip ederdi.

Binlerce şeye birden kendini verirdi. Bir işi bitirmeden, bir yenisine başlardı. Önce her iş bir oyun ve her oyun bir-isti. Çok cepheli ve sebatsızdı.

Sezara diyor ki:

«Nehirlerin ters akacağına inanırım da, onun bir tek işe-kendini vereceğine inanmam.»

Sadece tabiat ilimleri hakkında yazdığı kitap ve broşürle-rin sayısı 120 yi buluyor. Kendisinden, doldurulmuş 5000 sayfa kalmıştır.

Bilgi ihtirası ne kadar sonsuzdu! Tabiatı müşahedede göz-leri ne kadar keskindi. Göze batmayan şeylerin bile farkına varmakta ne kadar mahirdi. Cenneteki ilk insanlar gibi, her şeye hayret ederdi ve çocuklar gibi şen ve mütecessisti.

Bir gün odama girdi. Şunu dedi:

«Giovanni, farkında mısın ki küçük odalar insanı konsan-trassion'a sevk ediyor, büyük odalar ise faaliyete teşvik ediyor.»

Başka bir gün «bulutlu, yağmurlu havada eşyanın siluet-leri güneşli havadan falza tebarüz ediyor». Yine bir gün «topun kaidesi ile barut deposu arasındaki infilâk o insana benzer ki, sırtıyla bir duvara yaslanır ve bütün gücüyle bir yükü itmeğe çalışır.» Başka bir gün «her kuvvet, kendini yaratan sebebi bertaraf etmeğe çalışır ve bunu bertaraf edince söner. İtme, bereketin oğlu ve kuvvetin torunudur. Onların müşterek atası

ağırlıktır.» Yine bir gün mimarlara şöyle der: «Mimaride bir kavis nedir? Kavis, iki zıt zaafın doğurduğu bir kuvvettir.»

Leonardo ressamlık hakkında bir kitap yazmayı tasarlar. Buna başlar, fakat bitirmez. Son zamanlarda benimle birlikte ışık, gölge, çizgi ve perspektif üzerinde çalıştı. Onun söylediklerini kısmen zaptettim. İşte bazı cümleler:

«Güzel olan her şey, vâkıa insanda ölebilir, fakat sanatta asla...»

«Ressamlığı hakir gören, dünyanın feleği mütalâasını hakir görmüş olur. Çünkü resim tabiatın meşrû kızıdır ve Tanrının akrabasıdır. Resmi küçümseyen, Tanrıyı küçümsemiş olur.»

«Ressam her şeyi kavrar olmalıdır. Ey ressam, senin çok cehpeliliğin tabiat gibi olmalıdır. Tanrının başladığı şeyi idame etmelisin. İnsan, eserini çoğaltmayı değil, Tanrı eserlerini arttırmaya çalış. Kimseyi taklit etme. Her eserin bir yeni yaratma olsun.»

«Para ihtirasının sanat sevgisini boğmasına mani ol. Unutma ki şeref kazanmak, kazanma şerefinden büyük bir şeydir. Zenginlerin hâtırası ölümle nihayete bulur. Bilginin hâtırası ebedidir. İlim ve felsefe meşrû çocuklardır, para hazineleri ise piçtir. Şerefi sev, fukaralıktan korkma. Hatırla ki zengin doğmuş büyük filozoflar, ruhlarını parayla kirletmemek için kendi iradeleriyle fakir hayatı yaşamışlardır.»

«İlim, ruhu genç tutar ve ihtiyarlaşmanın acılığını azaltır.»

«Ressamlar tanırım ki, tablolarını hayâsız derecede altınla süslerler ve derler ki daha fazla para bulsalar da büyük ressamlar kadar güzel resimler yaparlardı.»

«Çok defa para ihtirası iyi sanatkârları da işçiliğe sevkeder. Benim hemşehrim Perugiu, bu ihtirası yüzünden o kadar süratli resim yapardı ki, bir gün karısına: «Çorbayı masaya getir, soğuyuncaya kadar bir aziz resmü yapayım» demişti.»

«Kendinden şüphelenmeyen sanatkâr, bir şey yaratamaz. Eserin tahmin ettiğinden daha kıymetli olursa ne âlâ!»

«Resmin hakkında söylenen her şeyi dinle. Ve hatalar bulunanın haklı olup olmadığını tart.»

«Bir düşmanın hükmü çok defa bir dostun takdîrinden daha kıymetlidir.»

«İnsanın ruhunda kin, sevgiden daha derindir. Bir kindarın bakışı, bir sevenin bakışından daha keskindir.»

«Parlak renkleri halk sever. Ama sanatçı kendini kütleye değil, seçme insanlara beğendirmeye çalışır. Hakiki sanatçının gururu ışıık ve gölgenin bir düzlüğü üç boyutlu yapmasıdır»

«Yalan o kadar hakir bir şeydir ki, Allahın azametini överken bile onu küçültür Doğruluk o kadar azametlidir ki övdüğü en mütevazı şeyi bile asilleştirir... Doğru ile yalan, ışııkla karanlık gibidir.»

Gülme ile ağlama halinde, yüz çizgilerini mukayese ederken derdi ki:

«Gözlerde, ağızda ve yanakta fark azdır. Yalnız ağlayan, kaşlarını çatır, alnını kırıştırır, ağız zaviyesini düşürür. Gülen ise kaşlarını açar ve ağız zaviyesini yukarıya kaldırır.»

«İnsanları gülerken ve ağlarken, nefret ederken, severken, korkudan solarken ve ağrıdan bağırırken müşahade etmeye çalış.»

Talebesi Sezaro anlatır ki:

«Leonardo, asılmağa götürülenleri takip eder ve onların yüzlerinde son ıztırabın ve dehşetin çizgilerini tetkik ederdi.»

Giovanni der ki:

«Leonardo, yolunda bir sülük görse onu ezmek için yerden kaldırır, fakat kendi anasını, ağlarken seyretmeyi sever»

«Dilsizlerin ifade dolu hareketlerini takip et.»

«İnsan hareketleri hisleri gibi sonsuzdur. Sanatçının en yüksek gayesi, yüzde ve vücut hareketlerinde ruhî ihtirasların ifadesini bulmaktır.»

«Resmettiğin çehrelerde duygular öyle canlı olmalı ki, bir ölüyü bile güldürüp ağlatabilmeli...»

«Elleri kemikli bir sanatçı, insanların elini kemikli resmetmeyi sever. Her sanatkâr kendi yüzüne ve vücuduna benzeyen yüzleri sever. Onun için çirkin bir sanatçı, model olarak çirkin yüzler arar. Resimde en tehlikeli hata, kendi vücudunu resmetmektir. Ruh, kendi vücuduna şekil verendir.»

Ressamlığın tarihi hakkında Leonardo şu notları yazmıştır:

«Romalılar Devrinden sonra ressamlar birbirini taklit etmeğe başlayınca, sanat düştü. Sonra Floransalı Ciotto ortaya çıktı: O, hocasını taklide tenezzül etmemişti. Bir dağlık bölgede doğan bu sanatçı, gördüğü keçilerin hareketlerini resmetmekle başladı. Böylece Ciotto, tarihin en büyük ressamı oldu. Ciotto'dan sonra yine taklit ve yine düşme başladı. Nihayet Floransalı Tomaso doğdu.»

«İlk resim, bir duvara düşen insan gölgesini çizmekle başladı.»

X

LEONARDO VE KADINLAR

Sezare anlatır ki Leonardo ömrü boyunca mekanik ve hendese ile o kadar meşgul olmuştur ki aşk için zaman bulamamıştır. «Ama» diyor Sezaro, «onun bâkir kalmış olduğuna inanmam. Çünkü şehvetten olmasa da, aşk sırlarını ve anatomik özellikleri bütün diğer tabiat olayları gibi, tetkik fırsatı bulmak için hiç olmazsa bir kere cinsi teması denemiş olsa gerektir.»

Beltrafio der ki «Bir gün Sezare bana Leonardo'nun Floransa'da pederasti ile suçlandırıldığını biliyor musun? demişti. Kulaklarıma inanamamıştım ve Sezare'in sarhoş olduğuna veya sayıkladığına kani olmuştum. Ama o bana şu tafsilatı verdi:

«Sene 1476 idi. O zaman Leonardo yirmi dört ve hocası Verroçyo kırk yaşında idiler. Santemarya kilisesinin sütunları üzerine imzasız bir kâğıt yapıştırılmış ve Leonardo ile Verroçyo'ya homoseksüel münasebetler isnat edilmişti. O senenin 9 Nisan gecesi, kilisenin gece bekçileri meseleyi incelemişler ve bir ipucu bulamamışlardı. Yapılan ikinci bir ihbar da tahakkuk edememiştir. Sonra da Leonardo, Verroçyo'nun atelyesinden ayrılmış ve Milâno'ya gitmişti»

Sezare : «Tabii bu rezilce bir iftiradır» dedi. «Gerçi o tezatlarla doludur ve öyle bir dehlizdir ki, içinde şeytan bile bacağına kırabilir. Onun kalbi muammalarla doludur. Bir taraftan hakikaten belki bâkirdir, diğer taraftan da...»

Bu söz beni öfkелendirdi: «Rezil neler söylemeğe cesaret ediyorsun...» dedim. Muhatabım: «Ne istiyorsun?» dedi. «Bu sözün seni öfkелendireceğini anlamadım. Bir daha ondan bahsetmem...»

Bunun üzerine içimize devam ettik ve keyifli konuşmalarımıza daldık. Fakat benim için hâlâ bir muammadır. İnsanlar büyüklerine böyle iftira atmakta hangi âdi zevki buluyorlar?..»

Leonardo der ki: «Sanatçı, senin kuvvetin inzivadadır. Yalnız olduğun zaman sen tamamen seninsin. Başkalarıyla beraberken ancak yarı yarıya seninsin. Ama sana diyebilirim ki, başkalarından uzaklaşmak için lâzım gelen kuvveti kendinde bulamıyacaksın. Hem dosta, hem sanata hizmet etmek mümkün değildir, ama behemehal dosta ihtiyacın varsa, atölye'lerindeki talebelerinden ve ressamlarından seç. Başka her dostluk zararlıdır. Sanatçı unutma. Kuvvet inzivadadır.»

LEONARDO VE CANLILAR ALEMİ

Leonardo herhangi bir canlı varlığa, hayvan olsun, bitki olsun, zarar verilmesini istemezdi. Çocukluğundan et yemezdi ve inanırdı ki ileride bütün insanlık et yemiyecektir. Bir hayvan kesmek bir insan öldürmekle birdir. Bir gün kasap dükkânının önünden geçerken, çengele asılmış hayvanları göstererek şunları söylemişti: «İnsan vahşi hayvanların başıdır. Onun kuvveti vahşetindedir. Başka hayvanların ölümü pahasına yaşamaktayız.»

Sonra talebesinin «Siz tabiat kanunlarına saygılısınız. Biz-zat tabiat. canlı varlıklara birbirlerini yemelerini emretmiyor mu?» demesi üzerine Leonardo şunları söylemişti:

«Tabiat yeni şekiller ve yeni canlılar yaratmakta sonsuz bir sevince sahiptir. Bu yaratılanlar ölenlerden fazladır. Onun için taibat yeni nesillere yer hazırlamak için bazı varlıkları diğer bazı varlıklara yedirmektedir. Vebanın rolü de budur.»

XII

HAYATININ DRAMI

1496 senesinde Kontes Beatrice, başka bir eyâlet kontunun karısı olan kızkardeşi İzabella'ya şu mektubu yazıyor:

«Altes ve çok sevgili hemşirem;

Ben ve zevcim Moro, sana ve Kont Françesko'ya sıhhat ve saadet dileriz. Arzunuz veçhile oğlum Maximilyan'm bir portresini yolluyorum. Onu resimde görüldüğü kadar küçük sanmayın. Ölçülerini gönderecektim ama, ölçü almanın büyümeyi durduracağını söylediler, vazgeçtim. 'Bizim büyük bir kederimiz var. Saray cücemiz Nanino öldü. Her kaybımın bir telâfisi varsa da bunun yerine birini bulabileceğimi ummuyorum. Bu kadar nadir bir budalalık ve bu kadar sevimli bir çirkinliği birleştireni nerede bulacağız? Saray şairimiz Bellinsiyone, mezarı başında şunları söyledi:

«Eğer ruhu cennete gittiyse, bütün gök halkını güldürecek-tir. Zerberus'u bile susturacaktır.»

Onu Dellagresia kilisesinde av atmacamızın ve unutulmaz köpeğimiz Putina'nın yanına gömdük. Bizim mezarımız da orada olacağına göre öbür dünyada da bu hoş şeylerden mahrum olmayacağız.

Ben onun ardından iki gün ağladım. Teselli olarak kocam noel için bana gümüş bir lâzımlık vaadetti. Bu gümüşün üstüne devlerin mücadelesinin resmi yapılacak, içi saf altından olacak, örtüsü Karmen kırmızısı ipekten olacak ve üstünde kontluğumuzun arması bulunacak. Loren Prensesinin lâzımlığı da böyleymiş. Böyle bir lâzımlığa hiç bir İtalyan prensesi sahip olmadığı gibi, Papa da, Türk padişahı da sahip değilmiş.

Şair Mesola, onun üzerine bir mısra yazacak: «Kim inkâr edebilir ki bu alet göklerde hüküm süren Tanrıya lâyıktır.»

Kocam istiyor ki Leonardo bu lâzımlığın içine bir küçük org yerleştirsin, ama Leonardo kasvetli «akşam yemeği» tablosunda «işim var» diye reddetti. Bir müddet için Leonardo'yu siz istiyorsunuz. Bana kalsa onu bütün bütün size yollarım. Ama ko-

cam bilmiyorum neden ona pek fazla kıymet veriyor. Ama buna üzölmeyin. Çünkü Leonardo simya, büyücölük ve mekanik gibi çılgınlıklara düşkün, siparişlerimizi o kadar ihmalle yapar ki, bir melek bile sabrını kaybedebilir.

Bundan başka işittiğime göre dinsiz ve Allahsızmış da... Geçen gün kurt avına çıktık. Beş aylık gebe olduğum için ata binmek bana yasak. Benim için yapılmış bir arabadan avı seyrettim. Fakat bu bana zevk vermedi. Çünkü kurdu vuramadılar, ormana kaçırdılar. Ah, ben olsam vururdum.

Vakti oldukça hoş geçiriyoruz. Kâğıt oynuyoruz, kızak kalyıyor. Bu kızığı bize Flander'li bir asilzade öğretti. Kış pek şiddetli, göller değil, nehirler de dondu. Leonardo sarayımızın parkında kardan harikulâde bir kuğu meydana getirdi. Ne yazık baharda eriyecek.

Siz nasılsınız hemşireciğim? Uzun tüylü kedi üretebildiniz mi? Eğer kırmızı derili ve mavi gözlü bir yavrunuz olursa bana yollayın. Ben de size ipek tüylü köpek yavrusu göndereyim. Aman kardeşim, mavi atlastan geceliğinizin modelini yollamayı unutmayın. Sonra bana sivilce ilâcınızdan bir parça ile tırnak düzlemek için o Hint tahtasından bir parça gönderin. Bizim müneccimler önümüzdeki yaz harp olacağını ve yazın sıcak geçeceğini haber veriyorlar. Köpekler azgın ve prensler kederli olacaklarmış. Kocan için bizim saray hekiminin frengiye karşı hazırladığı reçeteyi yolluyorum. Cıva ile oğmayı, sabahleyin aç karnına ve mehtabın ilk günlerinde yapmalıymış. Duyduğuma göre bu hastalığın sebebi Mars ile Venüs'ün birbirine yaklaşmasıymış!>

İKİ KADIN ARASINDA

Lükreçya bir kadife yastık üstünde, Moro'nun ayağının dibinde oturuyordu. Yüzü kederliydi. Moro, Beatrice'yi ziyaret etmediği için ona serzenişlerde bulunuyordu.

«Altes» dedi Lükreçya, «Beni buna zorlamayınız. Ben yalan söyleyemem...»

Moro şaşkınlıkla:

«Bu yalan söylemek midir? Biz sadece bir sırrı saklıyoruz. Zevs dahi zevcesinden aşk sırlarını saklamamış mıydı? Hattâ Teseus, Fedra, Medeah gibi antik devrin bütün kahramanları ve Tanrıları aşk sırlarını saklamadılar mı? Biz fânîler, aşk tanrısının emrine karşı koyabilir miyiz? Gizli günah açığından daha tatlı değil mi? Günahımızı gizlemek suretiyle yakınlarımızın İsevi vicdanlarını rahat bırakıyoruz...» dedi. Ve esrarlı gü-lümsedi.

Lükresia başını sallayarak masum gözleriyle Moro'nun yüzüne baktı:

— Biliyorsunuz altes, sizin yanınızda ne kadar mesudum, ama bazan beni kardeşi gibi seven Beatrice'yi aldatmaktansa ölmeyi tercih ediyorum.

«Bırak bunu yavrum;» diyen kont, kızı kucakladı. Parlak siyah saçlarını okşadı. Kız uzun kirpiklerini indirdi ve kendini heyecansız ve ihtirassız, soğuk ve afif Moro'nun kollarına terketti.

«Benim sâkin, mütevazı sevgilim, seni ne kadar sevdiğimi bir bilsen?» dedi kont ve menekşe, amberin âşına olduğu kokusunu içine çekti.

Bu esnada birdenbire kapı açıldı. Dehşet içinde kalmış bir hizmetçi içeri girdi ve korkuyla:

«Kontes Beatrice geldi...» dedi.

Moro sarardı. «Öteki kapının anahtarını ver» dedi. «Anah-tar nerede?»

— Altes, Beatrice'nin süvarileri arka kapının önünde bulunuyorlar...

— Demek kapandayız. Ona kim haber verdi acaba?

— Bu olsa olsa Sidonya olabilir. Onun esansları ve melhemleriyle sık sık bize gelişi boşuna değil. Size söylemiştim, bu cadıdan kendinizi koruyun.

— Şimdi ne yapacağız? Lükresia beni sakla.

— Altes, Beatrice şüphelendiyse bütün evi arayacaktır. Ona açıkça söylesek daha iyi olmaz mı?

— Hayır, onun ne biçim bir dişi olduğunu sen bilmezsin. İlâveten gebe de... Sakla beni Lükresia.

— Ama bilmiyorum nereye?

— Neresi olursa, olsun, ama çabuk...

Kont, bu sırada tirtir titriyordu ve Truva kahramanı Angilos'un torunu gibi değil, cürm-ü meşhut halinde yakalanmış bir hırsız gibiydi...

Lükresia onu yatak odasından geçirerek giyinme odasına götürdü. Büyük, beyaz bir gömme dolabın içerisine sakladı.

Kont, Mukaddes Kristof'un bir muskasını çekerek duaya başladı. Birdenbire odaya giren karısının ve metresinin seslerini işitti. İki kadın bir şey olmamış gibi, dostça gülüşüyorlardı. Gûya Lükresia, Beatrice'ye bu yeni evini gösteriyordu. Bu iki kadın arasında bir düello hisesiydi. Beatrice Moro'nun saklı olduğu dolaba yaklaşarak: «İçinde elbiseler mi var?» dedi.

Lükresia: «Sadece gece elbiseleri, görmek ister misiniz?» dedi ve birdenbire dolabın kapısını açtı. Fakat Beatrice bir şey görmeden, başka bir elbisenin bahsi açıldı. Çünkü altes yakamozlar gibi parlayan üstü altın sülük desenleriyle dolu koyu mavi gece elbisesini görmek istiyordu. Lükresia dolabın kapısını kapamadan kontesi o elbisenin bulunduğu öteki dolabın önüne götürdü. İçeride kan ter içinde kalmış olan Moro:

«Hiç yalan söyleyemem demişti» dedi. «Ne hazırcevaplık, ne soğukkanlılık, işte kadınlık... Biz hükümdarlar politikada onlardan ders almalıyız...»

İki kadın soyunma odasından çıktılar.

Kont: «Dellagrasia kilisesine 200 düka altını vakfediyorum» dedi ve yine muskasına sarıldı.

Hizmetçi kadın dolabın kapısını açtı, saygılı ve işi anlıyan bir ifadeyle tehlikenin geçmiş olduğunu haber verdi.

Moro tâzimle haç çıkardı ve kuvvet almak için bir bardak şarap içti. Lükreçya şöminenin yanına gelmiş, başını önüne eğmişti. Yanına yaklaşan Moro'ya:

«Bırak beni», dedi «git buradan...»

Ama kont onu dinlemiyor, saçlarını ve boynunu buselere garkediyordu. Onu hiç bir zaman bu kadar güzel bulmamıştı. Sanki kadın yalancılığı ona yeni bir cazibe vermişti.

Kış fırtınası şöminenin bacasında uluyordu.

XIV

BİR BALO GECESİ

1497 senesinin yılbaşı gecesı Milâno sarayında bir balo veriliyordu. Leonardo da Vinci'nin de iştirak ettiği hazırlıklar üç ay sürmüştü.

Saat beşe doğru misafirler gelmeğe başlamıştı. İki bin kişi dâvetliydi. Kar yığınları yolları doldurmuştu. Sarayın bahçesinde çeşit çeşit uşaklar bekliyordu. Arabaların türlüüne rastlanıyordu.

Bahası ağır kürklere bürünmüş kadınlar ve erkekler yavaş yavaş saraya giriyorlardı. Methal'de memlûklar, Yunan Efzular, İskoçyalı silâhendazlar, İsviçreli aylıklı askerler, ellerinde ağır tüfekleriyle sıra olmuşlardı. Garsonlar en şık elbiselerini giymişlerdi. Bir misafir içeri girince yanında iki borazan bulunan bir teşrafatçı, ismini söylüyordu. Pırıl pırıl aydınlatılmış salonlar birbirine açılıyordu. Bunların arasında kırmızı zemin üstüne beyaz güvercinler salonu, kontun avlarını anlatan altın salon. Bütün duvarları atlasla örtülü erguvan salonu bulunuyordu. Leonardo'nun fresklerini ihtiva eden siyah salon, hanımların giyim odası rolünü ifa ediyordu.

Kalabalığın sesi arı kovanını andırıyordu. Kadınların lüksü, pek cicili bicili ve zevksizliğe kaçan bir haldeydi. Yabancı modalar İtalya'yı istilâ etmişti.

Bütün kadınların omuzları ve göğüsleri açıktı. Altın sarısı bir örtü altında toplanmış saçlar, Lombardia âdetine göre takma saçlar ilâvesiyle kalın bir topuz halinde görünüyordu. Kaş modası inceydi. Kalın kaşlar yolunmuştu. Boyanmamak terbiyesizlik sayılırdı.

Ağır kokular sürünülürdü. Genç kızların çoğunun yüzü Leonardo'nun tasvir ettiği mat beyazlıktaydı.

Birdenbire borular ve davullar çalındı. Misafirler büyük balo salonu olan Roşetta'ya yürüdüler. Bu salonun sarı yıldızlar serpilmiş mavi tavanından mumları tutan demirler sarkıyordu.

Tam müneccimlerin tesbit ettiği saat ve dakikalarda (çünkü kont ve kontes müneccime danışmadan öpüşmezlerdi bile)

Moro ile Beatrice salona girdiler. Hükümdar mantolarını giymişlerdi. Eteklerini saray adamları tutuyordu. Kontun göğsünde, öldürdüğü yeğeninden çaldığı, inanılmaz büyüklükte bir yakut parıldıyordu.

Beatrice zayıflamıştı, solgundu. Moro bir işaret verdi. Orkestra şefi âsâsını kaldırdı ve müzik başladı.

Misafirler süslü masalarda yerlerini aldılar. Balö başlıyordu. O zamanın meşhur dansları «Venüs ve Savrus», «İnsafsız kader», «Kupido» çok yavaş tempoyla oynanırdı. Çünkü kadınların ağır elbiseleri süratli hareketlere müsait değildi. Kaval-yeler ve damlar birbirlerine yaklaşıyor, sonra uzaklaşıyorlardı. Reveranslar, iç çekmeler, tatlı gülümsemeler sahneye hâkimdi. Kadınlar kuğular gibi adım atıyorlardı. Refakat müziği Petrarkae'nin şarkıları gibi hafif, yavaş, kederli bir ihtiras ifade eder mahiyetteydi.

Moro'nun baş kumandanı Sansaverino, beyaz eibise giymişti. Uzun kollarının içi pembeydi. Pırlantayla süslü beyaz papuçlar taşıyordu. Güzel fakat biraz sarkık, yorgun, biraz da yumuşak yüzüyle bütün kadınları büyüleyordu. «Zâlim kader» dansını yaparken tesadüfmüş gibi bir papucunu kaybeder ve aldırış etmiyormuş gibi dansa devam ederdi. Bu da büyük zarafet sayılırdı. Kontes dansı severdi. Ama bu akşam mahzundu. Misafirsever ev hanımı rolünü güçlükle oynuyordu. Zaman zaman gözyaşları coşacakmış gibi, bezginleştiği oluyordu. Hıncahınç dolu salonlarda dolaşırken küçük bir odaya daldı. Orada bir kaç genç kadın ve erkek sohbet ediyorlardı.

Kadınlardan biri : «Plâtonik aşka dair konuşuyoruz...» dedi. «Fregozo iddia ediyor ki, eğer bir erkek bir kadını semavî bir aşkla seviyorsa, onu dudaklarından öpmesi caizdir.»

Kontes: «Bununla neyi isbat etmek istiyorsunuz?» dedi.

Adam: «Ben iddia ediyorum ki» dedi, «dudaklar konuşma vasıtası oldukları kadar ruhun kapısıdırılar da... Dört dudak plâtonik bir bûsede birleşince sevişenlerin ruhları dudaklara doğru hareket eder. Onun için Eflâtun bûseyi yasak etmez»

Dinleyiciler arasında açık sözlü, yaşlı bir baron: «Ben bu incelikleri anlamam» dedi. «Ama demek istiyor musunuz ki, bir koca, karısını bir erkeğin kolları arasında görüp de buna tahammül etmelidir.»

Adam: «Tabii...» dedi. «İlahî aşkın kaidelerine göre böyle»

— Ya izdivaç?

— Biz burada izdivaçtan değil, aşktan bahsediyoruz; dedi Barones Fiyondi ve çıplak omuzlarını kıvıldattı.

— Ama izdivaç da insanı kanunlara göre...

— Böyle seviyeli bir konuşmada sokak takımının yarattığı kanunlardan ne diye bahsediyorsun? O kanunlara bakarsan, o canım âşık ve mâşûka yerine karı koca kaim oluyor.»

Beatrice, bu Freogzo'nun son derece açık saçık bir şiirinin ağızdan ağıza dolaştığını biliyordu. Bu, pederastiye dairdi.

Kontes burada sıkıldı. Bitişik salona geçti. Burada Roma'dan gelmiş bir şair, şiirlerini okuyordu. Beatrice dinleyiciler arasında Lükreçya'yı görünce harifçe sarardı; fakat hemen kendini topladı.

Burada da sıkılan kontes, uşağına bir ışık alıp kerdisini yatak odasının kapısında beklemesini emretti. Salonları geçti, bir galeriye vardı, oradan merdivenleri inerek bodrumu buldu. Orada kontun gizli mektuplarını sakladığı bir meşe dolap vardı. Sandığı açmak istedi, fakat sandık boştu. Anladı ki, Moro, bu sandığın anahtarının çalındığını farketmiş ve mektupları başka bir yere taşımıştı.

Dışarda kar, beyaz heyulâlar gibi yağıyordu. Burada Leonardo'nun duvarlara yaptığı boruya kulağını koyarak sesleri dinledi. Birdenbire aklına saray şairi Bellinsiyoni geldi ve «Ondan her şeyi öğrenirim» dedi.

Şairin bir mazeret uydurarak baloya gelmediğini hatırladı. Uşağına: «İki hademe bana bir tahtırevan hazırlasın, ama bunu kimse duymıyacak...» dedi.

Şair Bellinsiyoni salaş evine «kurbağa ini» derdi. Eline epeyce para geçerci ama, ya içerdi, ya kumar oynardı ve fukaralık, kendsini, kendi tâbiriyle, sevmeyen ve fakat sadık olan bir kadın gibi takip ederdi.

Bir ayağı kırılmış karyolasında, ucuz şarabından bir kadeh daha içti ve birisinin köpeği için yapılacak bir mezar taşının yazısını hazırladı.

Saraya gelmeyişinin sebebi rakip bir şairin oraya dâvet edilmesi idi. Odun tükenmek üzereydi. Birdenbire kapı çalındı:

— Kim o... diye bağırdı.

Kapı kırılırcasına açıldı ve içeriye kürklerine bürünmüş bir kadın girdi...

«Bu saadeti hangi talihe borçluyum.» dedi şair. «Her halde bir aşk şiiri ısmarlıyacak...»

Kadın maskesini çıkardı:

«İşte benim...» dedi.

Şair büyük bir şaşkınlık içinde haç çıkarmağa başladı.

Kontes: «Bellinsiyoni» dedi, «bana çok büyük bir hizmette bulunabilirsin... Bizi dinleyebilecek kimse yok ya?»

«Hayır...»

— Öyleyse dinle... Ben biliyorum ki Lükresia için aşk şiirleri yazıyorsun... Her halde Kont Moro'nin aşk mektubu ve şiir siparişlerine de sahipsin. Korkma. Kimse bilmeyecek. Bana hizmet edersen seni altına boğarım...

— Altes, inanmayın, bu iftiradır. Bende mektup filân yok.

Kadın kaşlarını çatı. Gözlerini şaire dikerek:

— Yalan söyleme, dedi. Ben her şeyi biliyorum. Eğer hayatına kıymet veriyorsan kontun mektuplarını ver.

— Nasıl emrederseniz, dedi şair. Bende mektup yok.

— Öyle ise bek'e rezil meyancı. Sana ben doğruyu söy'etirim... Seni boğacağım...

Ve hakikaten ince parmaklarını adamın boynuna öyle sarıldı ki, nefesi kesildi...

Bellinsiyoni ömrü boyunca bir saray mecnunu ve satılık bir şairdi. Fakat hain değildi. Damarlarında kontunk'nden daha asil bir kan dolaşıyordu. Kontes boynunu bıraktı ve lâmbayı eline aldı. Bitişik odaya girdi. Şair kapının önüne dikilerek onu geçirmemek istedi. Fakat kontes'in bakışları altında mukavemet edemedi. Kontes kitap rafının önüne geldi ve kâğıtları karıştırmaya başladı. Saray veznedarına hitap edemiş bir sürü dilencilik şürleri. Yemek, elbise, şarap dilenen mektuplar...

Bir paket üstünde Moro'dan Sesilya'ya kelimeleri yazılıydı. Derken abanozdan bir kutu içinde itina ile katlanmış bir

Mektup paketi buldu. Lükresia'nın adını okudu. Moro'nun el yazısını tanıdı. Moro'nun Lükresia için sipariş ettiği aşk mektupları ve şiirleriydi. Beatrice paketi elbisesinin içine soktu. Şaire, köpeğe kemik atar gibi bir kese aletin fırlattı.

Beatrice balo salonuna döndü ve biraz solgun yüzüyle kocasına doğru yaklaştı ve yemekten sonra biraz istirahat etme ihtiyacını hissettiğini söyledi.

«Beatrice» dedi kont ve karısının soğuk ellerini tutarak: «Hasta isen haber ver. Unutma ki gebesin. İstersen balonun ikinci kısmını yarına bırakalım. Bütün bunlar senin için hazırlandı.»

— «Hayır», dedi kontes. «Bugünkü kadar hiç bir zaman kendimi iyi hissetmedim. Leonardo'nun hazırladığı cennet tablosunu görmek ve dans etmek istiyorum...»

Kont: «Allaha şükü» dedi ve saygılı bir nezaketle karısının elini öptü.

Misafirler tekrar balo salonuna geçtiler ve Leonardo'nun hazırladığı cennet tablosunu bekiemeğe başladılar. Herkes yerini alıp ışıklar sönünce Leonardo'nun sesi işitildi: Hazır.

Bir ışık çıktı ve karanlıkta küresel güneşler şeklinde billûrlar ışık saçmağa başladı. Bu küre'ler gök kuşağı renginde parlak ışıklarla aydınlatılmıştı.

Bir kadın komşusuna: «Bak» dedi «Leonardo'nun yüzüne, hakikî bir büyücü gibi. İşin sonunda bütün sarayı bir masalda olduğu gibi havaya uçuracak.»

Komşusu : «Ateş'e oynamamalı» dedi. «Ne kadar kolay yangın çıkabilir...»

Billûr kürelerin arkasına siyah yuvarlak kutular yerleştirilmişti. Bu kutuların birinden beyaz kanatlı bir melek çıktı ve: «Büyük hükümdar kürelerini idare ediyor...» diyerek temsilin başladığını ilân etti.

Bu anda küreler hafif, tatlı sesler'e mihverleri etrafında dönmeğe başladılar. Bu tatlı sesler Leonardo'nun icadı olan cam çanlardan geliyordu. Küre'ler hareketlerine devam ediyorlardı. Her birisinin üstünde bir esatir tanrısı yer almıştı:

Jupiter, Apollon, Merkür, Mars, Diana, Venüs, Satürn, bütün tanrılar Beatrice'yi selâmlayarak geçiyorlardı.

Mesela: Merkür şöyle diyordu: «Ey bütün yıldızları karan-tan, ey canlıların güneşi, göğün aynası, sen, tanrıların babası-nı güzelliğinle büyüledin, ey ışıklar ışığı, ey mucizeler mucizi-zesi...»

Venüs, kontesin karşısında diz çöküp şöyle diyordu: «Bü-tün caz belerim senin karşısında eriyip gitti. Artık Venüs adını taşıyamam. Senin ışıklarının altında, ey yeni güneş, gıpta ede-rek soluyorum...»

Jüpiter söylüyordu: «Baba, beni ona köle olarak ver... Tanrıçalar tanrıçası Milâno kontesine...»

Temsilin sonunda Jüpiter kontese Yunan güzellerini ve ye-di hristiyan faziletini takdim etti. Bütün Oлимп beyaz melek kanatlarının gölgesine ve ümit sembolü olarak yeşil lâmba larla çevrelenmiş bir putun altında dönmeğe devam ediyordu.

Kontes yanında oturan birisine: «Neden?» dedi. «Temsilde Jüpiterin kıskanç karısı Jüno yok. O ki başından tacını fırla-tır ve incilerini yerlere atar.»

Kont bu sözleri işitimişti ve karısına bakıyordu. Beatrice o kadar garip ve mânalı gülüyordu ki, Moro'nun üstünden bir soğuk ürperti geçti. Kontes yine kendine hâkim oldu ve mev-zuu değiştirdi. Yalnız elbisesinin altındaki mektup paketini da-ha sıkı bastı. İntkam zevki onu büyülüyor ve ona kuvvet, sü-kûnet, hattâ bir nevi neşe veriyordu.

Beatrice dansediyordu. Zaman zaman boğazını bir hıçkırık veya gülme krampı sıkıyordu; gözleri kararıyordu. Şakakla-rı dayanılmaz bir ağrıyla atıyordu, ama, gülümsüyordu. Dans bitince kimseye farkettermeksizin oradan uzaklaştı. Hazine dairesinin münzevî kulesine girdi; buraya kocasıyla kendisin-den gayri kimse giremezdi. Uşağının elinden mumu aldı ve bir kiler gibi soğuk ve karanlık o an büyük, foslu girdi bir masa-başına geçti, mektup paketini açtı. Tam okumağa başlayacağı sırada bacadan öyle bir rüzgâr esti ki her taraf inledi ve mum söneyazdı. Beatrice'nin kulağına aşağıda bodrumdan zincir şa-kırtıları ve yukarı salonlardan balo müziği geliyordu. Sanki arkasında, karanlık köşede birisi saklanmış gibi hissediyordu. Kendini zorlayarak o gölgeye baktı. Gecedен daha karanlık, uzun, siyah yüzü maskeli birini gördü. Bağırarak istedi. Fakat sesi çıkmadı. Kaçmak istedi, dizleri tutmadı. Yere çöktü: «Yi-ne mi sen?» dedi. «Ne istiyorsun?»

Köşedeki, öldürülen kont Cıyan'ın korkunç yüzüydü.

Kontesin bağırması üzerine içeri giren uşak onu baygın bir halde yerde buldu. Balo salonuna koştu. Çılgın bir korku içinde:

«Altes» dedi «Madam hasta. Çabuk imdat...»

Vakit gece yarısıydı. Baloda taşkın bir neşe hüküm sürüyordu. Yapılan dans sadık âşıkların zafer sütunu altından geçme dansıydı. Aşkı temsil eden bir adam yukarıda elinde uzun bir boruyla duruyordu. Sadık âşıklar yaklaştıkça tatlı bir melodiyle karşılıyordu. Sadık olmiyanlar ise sütun altından geçemiyorlardı.

Kont, —sadıklar sadığı olarak— sütunun altından henüz geçmişti ki uşağın imdat sesleri duyuldu. Uşak konta:

«Yine mi hasta?» Sonra kendini toplayarak «Aklını başına topla, nerede yatıyor?»

— Kulenin hazine odasına

Moro oraya koştu. Çocukları onu takip etti. «Yangın var!» diye bağırانlar oldu. Bir saray adamı: «Onu zehirlediler...» dedi. «Öldürülen Cıyan'ın karısı İzabella, onu tedricî tesir eden bir zehirle zehirledi...»

Öteki salondan müzik sesleri geliyordu. Yapılan dans Venüs ve Sivrus'tu. Damlar kavalyelerini altın zincirlerle vurmuş sürüklüyorlardı. Sonra kavalyelerini yere yıkılıyor, damlar bacaklarıyla onların enselerine basıyorlardı. Nihayet bir saray adamı içeriye girdi:

«Durun» dedi. «Kontes hasta...»

XI

BİR DOĞUM VE ÖLÜM SAHNESİ

Hademeler ince, uzun bir yatağı taşıyorlardı. Bu yatak uzun asırlardan beri saray doğumlarında kullanılırdı. Sforça hânedanı hep bu yatakta doğmuştu.

Herkes çeşit çeşit tefsirlerde bulunuyordu. Bir kadın:

«Bu, bir korkudan ileri geliyorsa» dedi «Bir yumurta akına, ince doğranmış kırmızı ipek karıştırıp kontese yutturmalı...» Başka bir kadın:

«Yedi yumurtanın akını alıp sekizincinin sarısı ile karıştırmalı da yedirmeli...» diyordu.

Bu sırada bir kadın çocuk çamaşırları taşıyordu. Tavsiyeler birbirini takip ediyordu. Birisi:

«Gebenin sağ bacağına yılan derisiyle sarmalı...» Bir diğeri: «Onu kaynayan bir kazana oturtmalı...» diyordu. Bir üçüncüsü : «Kocasının şapkasını karnına bağlamalı...» Bir köce karı: «Bir kartal başını sağ koltuğuna ve bir mıknaş taşı sol koltuğuna koymalı...» diyordu.

[Kont koşa koşa gelmiş, kafasını elleri arasına alıp bir çocuk gibi hıçkırıyordu:

«Bütün kabahat bende, ben mel'unum...» diyordu.

Kontesin kendisine az evvel: «Bırak beni, Lükresyaya git...» diye bağırıldığını hatırlıyordu.

Bir hekim taslağı konta bir tabak uzattı: «Canavar eti» dedi. «Koca canavar eti yerse, karışı çabuk kurtulur...»

Kont bu siyah ve sert eti yutmağa çalıştı.

odadan çıktı. Kont:

Sarayın baş hetimi Marliyani başka hekimler refakatinde «Hasta nasıl?» dedi.

Hekimler susuyorlardı. Nihayet birisi:

«Altes» dedi. «Elimizde olan her şeyi yaptık. Allahtan ümit kesilmez...»

Baş hekim yanındakilere Lâtince olarak:

«Üç dirhem salyangoz, içine kırmızı mercan konsun...»

— Bir hekim, biraz kan alsak...» dedi. Ama baş hekim: «Maalesef olmaz...» dedi. «Çünkü Mars, yengeç burcunda bulunuyor ve bugün tek gün...»

Bir üçüncü hekim: «Salyangoz hülâsasına biraz inek gübresi karıştırmıyalım mı?» dedi.

«Evet, çok iyi olur...» dedi başhekim ve konta: «Bütün bunlar ilmin emridir.»

«İlminizin Allah belâsını versin...» dedi kont. «Karım ölüyor... Siz hâlâ inek gübresiyle uğraşıyorsunuz... Hepinizi ipe çekmeli...»

Birden gözü Leonardo'ya yöneldi.

«Dinle Leonardo'm...» dedi. «Sen bütün bu hekimlerin topundan daha akıllısın... Sende esrarlı çok şeyler var, inkâr etme... Dostum yardım et bana...»

Leonardo bir cevap vermek istedi, fakat kont gelmiş olan rahibeyi gördü:

— Mukaddes Ambroziyos'un emanetleri, mukaddes ebe

«Şükür.» dedi. «Nihayet geldiniz. Ne getirdiniz?»

Margarita'nın kemeri, mukaddes Kristofer'in dişi. Meryemin bir tel sacı...

«Alâ, âlâ, içeri girin ve dua edin...»

Moro hastanın odasına girmek istedi. Fakat hasta öyle korkunç inliyordu ki, Moro kulaklarını tıkadı ve sarayın mescidine giderek Meryem Ana'nın karşısına diz çöktü:

«Me'ın ben... günah işledim... Meşrû metbuum olan Cıyan'ı öldürdüm. Ama sen tek şefaâtçimiz, bana inayet et... Onu kurtar. Onun yerine benim ruhumu kabzet. Bütün günahlarım için tövbe etmek istiyorum...»

Moro. Roşetta salonuna döndü. Çocuk çamaşırı ile dolu bir sepet geçiriyorlardı. Kadın, konta:

— Madam doğurdular, dedi.

Moro solgun:

— Yaşıyor mu? dedi.

— Evet, Allaha şükür. Fakat çocuk ölü. Kontes çok zayıf ve sizi görmek istiyorlar...

Kont hastanın odasına girdi. Hastanın yüzü ufalmış, gözleri irileşmişti. Kont yatağa yaklaştı. Hastanın yüzüne eğildi, hasta:

— Çabuk, İzabella'yı çağır!... dedi.

Az sonra muztarip yüzü, ince, uzun, bir kadın, İzabella, içeriye girdi.

Moro kenara çekildi. İki kadın bir şeyler fısıldaştılar. Sonra İzabella kontesi öptü ve veda etti. Hastanın yanı başında diz çökerek elleriyle yüzünü öptü ve duaya başladı.

Beatrice kocasını çağırdı:

«Affet...» dedi. «Ağlama... Düşün ki ben daima senin yanında olacağım... ve biliyorum ki sen yalnız beni...»

Sonunu getiremedi. «Beni seviyorsun...» demek istiyeycekti. «Güç işitilir bir sesle: «Öp beni» dedi.

Moro dudaklarını hastanın alnına değdirdi. «Dudaklarımı öp...» dedi kontes.

Bir rahip ölüm duasını okudu. Akrabalar odaya girdiler... Kont, karısının soğuyan dudaklarını öptü.

Baş hekim: «Hasta öldü...» dedi. Odadakiler haç çıkararak diz çöktüler.

Kont bir dalgınlıktan uyanarak kollarını açıp: «Biçe...» diye bağırarak ölünün üzerine kapandı.

Bütün hazır olanlar içinde yalnız Leonardo sükûnetini muhafaza ediyordu. O nafiz bakışlarıyla kontun yüzünü takip ediyordu. Böyle anlarda sanatkârın bilgi tecessüsü bütün hislerine hâkim oluyordu. İnsanın yüz ifadesinde ve hareketlerinde güzel bir tabiat belirtisi gibi, derin ızdırapların tezahürlerini araştırırdı. Moro'nun ıztıraptan katılaşmış yüzünü derhal resmedebilmek için hemen sarayın alt katına indi. Resme başladı.

Orada, bir köşede, balo temsilinde altın çağı temsil etmiş olan bir çocuk uyuya kalmıştı. Çocuk soğuktan büzüşmüştü. Leonardo çocuğu uyandırdı ve kucağına aldı. Çocuk iri menekşe mavisi gözlerini açarak hıçkırmağa başladı. Leonardo, çocuğu bir koltuğa yerleştirdi. Paltosunu çıkararak ona örttü. Kendi kendine Moro'nun yüzünü düşünüyordu... Yukarı doğru kalkmış kaşlar, üstündeki kırışık dudaklardaki tebessüm benzeyen acaip hareketi ki (en büyük saadeti ve en büyük ızdırabı ifade edebilirdi...) hatırladı.

Beatrice 2 Ocak 1497 de ölmüştü. Kocasını 24 saat ölünün yanında kaldı. Uyku ve yemek hatırına ge'medi. Yâni onun çıldıracağından korkuyorlardı. Nihayet ölünün hemşiresi İzabella D'est'e şu mektubu yazdı:

«Onun yerine ben ölsem daha hayırlıydı. Bize teselli için kimseyi yollamayın. Çünkü bu, ızdırabımızı arttıracaktır.»

Bu sırada Moro ölü doğan çocuğuna bir mezar kitabesi yazdırmış ve onu lâtinceye tercüme ettirmişti:

«Ben gün ışığını görmeden ölmüş bir bedbaht çocuğum. Annemin hayatına, babamın da karısına mal olmuş olmak beni büsbütün bedbaht etti. Bu acı kâderde tek tesellim tanrıya benzeyen bir ana babadan doğmuş olmaktır.»

Leonardo'nun eseri olan (Kutsal aşk yemeği) tablosu Beatrice'nin ebedi ıstırahatgâhını süslemektedir.

BİR ÇİFTE METRES

1497 yılının yazında Lükreçya'nın konttan bir oğlu oldu. Aynı konttan piçler doğurmuş olan Sesilya, çocuğu vaftiz anası olmak istedi. Böylece iki metres birbiriye dost oluyordu. Saray şairi bu ikisi hakkında yazdığı şiirde Lükreçya'yı sabah kızılılığına, Sesilya'yı da akşam güneşine benzetmişti. Moro da bu iki ışık arasındaki karanlık geceydi. Beatrice de güneş.

Moro, Grivelli sarayına gittiğinde iki kadını şömine başında buldu. Bütün saray kadınları gibi ikisi de matem elbiseleri giymişlerdi.

(Akşam güneşi) Sesiliya:

«Nasılsınız altes?» dedi. Onun teni mat beyazdı. Saçları ateş kırmızısı, gözleri bir dağ gölünün suları gibi şeffaf ve yeşildi.

Moro, «Tahmin edersiniz» dedi. «Benim sıhhatim nasıl olur. Mümkün olduğu kadar tez, küçük güvercinimin yanında ebedi uykuma dalmak istiyorum...»

Sesiliya: «Hayır altes,» dedi, «böyle söylemek büyük günahtır. Her acı tanrıdan gelir. Onun verdiklerini kabule mecburuz.»

«Tabi» dedi Moro. «Tanrı her şeyi bizden iyi bilir. (İzdirap çekenler ne bahtiyardırlar ki teselli bulacaklardır.)»

İki sevgilisinin ellerini tuttu:

«Siz bu bedbaht dulu terketmediğiniz için Tanrıdan iyilik görün...»

Gözlerinin yaşını sildikten sonra cebinden iki kâğıt çıkardı. Birisinde, bir çok tarlalarını Dellagrasia manastırına vakfediyordu.

«Altase» dedi. Sesilya, «Sanırdım ki siz bu toprakları severdiniz...»

«Heyhat» dedi Moro, «insanın çok toprağa ihtiyacı var mı?»

İkinci kâğıtta kont, Lükresia'ya ve gayri meşrû çocuğuna bir sürü arazi bırakıyordu. Vakfiyede şu yazılıydı: «Bu kadın, Lükresia, bize harikûlâde aşk bağlarıyla sadakat gösterdi ve bize o kadar yüksek hisler aşıladı ki, onunla geçen hoş saatlerimizde büyük endişelerimizden sıyrıldığımızı hissettik»

Rakibe Sesiliya bunu alkışlıyor ve bir ananın göz yaşlarıyla Lükresia'nın boynuna sarılarak:

«Sana demedim mi kardeşim, kontun altın bir kalbi vardır. Şimdi oğlun Milâno'nun en zengin mirasçısıdır.» diyordu.

Bu tarih 28 Aralıktı. Tam Beatrice'nin baskın verdiği gün ve saatin yıldönümüydü.

Lükresia'da Sesiliya'nın bu gayri tabii sevgisi bayağı bir bulantı uyandırıyor ve ondan kaçmak istiyordu. Fakat kont elini tutmuştu.

Sesiliya, mandolini eline aldı ve aynen Leonardo'nun kendisini on iki yıl evvel resmettiği (Yeni Saffo) duruşunu aldı ve Petrark'ın «gökte buluşma» isimli şarkısını söylemeğe başladı.

Moro bir taraftan ağlıyor, bir taraftan da Lükreçya'yı kucaklıyordu. Lükreçya utanıyordu. Bunun üzerine Sesiliya bir kız kardeş gibi ayağa kalktı ve yatak odasına değil öteki odaya geçti. (Akşam güneşi) sabah güneşini kıskanmıyordu. Geniş tecrübesiyle biliyordu ki sıra bir gün yine kendisine gelecekti ve Moro'ya siyah saçtan sonra ateş kızılı saç daha iştihâ açıcı görünecekti. Moro, Lükreçya'yı kucagına almıştı. Kadının göğsünü açmıştı, siyah elbiseler altında mat teni çok parlak görünüyordu. Şöminenin üstünde çıplak aşk tanrıları danslarını yapıyordu. Uzaktan Sesiliya'nın mandolin sesi geliyordu. Küçük, eski Tanrılar Petrark'ın ilâhî visalini dinliyorlar ve coşkunlukla gülüyorlardı.

XIII

BİR ATEŞ TECRÜBESİ

Leonardo, Kristof Kolomb'un kutup yıldızının hareketlerine dair yaptığı hesapları inceliyor ve o kadar kaba hatalara rastlıyordu ki gözlerine inanamıyordu.

«Ne cehalet!» diyordu. «Sanki adam karanlıkta ve bilmiyerek yeni dünyayı keşfetmiş ve sanmış ki orası Çindir veya dünyanın cennetidir. İşin hakikatını kavramağa ömrü yetmiyecek...»

Leonardo, Kolombos'un 29 Nisan 1493 tarihli mektubunu inceliyordu. Bütün gece hesaplarla ve haritalarla meşgul oldu.

«Ne kadar az şey bilmiş ve ne büyük işler başarmış...» dedi. «Bense bütün bilgilerime rağmen hareketsizim, meflûç gibiyim... Ömrüm boyunca meşgul âlemleri aradım ve onlara bir adım bile yanaşamadım. Derler ki her şey imanla olur. Ama kâmil iman ve kâmil ilim aynı şey değil midir? Benim gözlerim Kolomb'un gözlerinden daha uzağı görmüyor mu? Yoksa insanın kaderi bu mudur: Bilmek için görmek lâzım. İcra edebilmek için ise kör olmak lâzım...» vecizesinde mi belirmektedir.

Leonardo gecenin nasıl geçtiğini farketmedi. Yıldızlar sönmüş'erdı. Kiremit damları kırmızı bir ışık aydınlatıyordu. Sokaklardan insan sesi geliyordu.

Birisi kapıyı çaldı. İçeri giren (Ciovanni) idi. Üstadına bugün ateş tecrübesi yapılacağını haber verdi.

«Ne biçim ateş tecrübesi?» dedi, Leonardo...

Savanarola ve Rondinelli bugün ateşe atılacaklar. Kim yanmadan çıkabilirse onun haklı olduğu anlaşılacak.

«Pekâla Sen git,» dedi Leonardo. «İyi eğlenceler dilerim.»

— Siz gelmiyecek misiniz?

— Hayır, görüyorsun ki meşgulüm.

Fakat talebesi ısrar etti.

— Hakikaten bu ikisinin ateşe atılacaklarına emin misiniz?

Bütün sokaklar insan dolmuştu. Yüzlerde tecessüs ve bekleyiş belirliyordu. Duvarlara 8 maddelik bir beyanname asılmıştı. Bunlar şuydu:

1 — Tanrının kilisesi yenilenmelidir.

2 — Tanrı kiliseyi terbiy edecektir.

3 — Tanrı, kiliseyi reforme edecektir.

4 — Bu reformdan sonra Floransa'da yenilenecek ve bütün milletlere hâkim olacaktır.

5 — İnanmıyanlar yanacaklardır.

6 — Bunlar çabuk olacaktır.

7 — Papa Aleksandr'ın Vanarola'yı afaroz edişi hükümsüzdür.

8 — Bu afarozu kabul etmiyen günah işlemiş olmaz.

Halk arasında türlü konuşmalar geçiyordu.

Sokağın ortasında bir odun yığını hazırlanmıştı. Bir yandan Fransisken papasları, öte yandan Dominiken papasları geliyordu. Halk diz çöküp dua ediyor ve bir mucize bekliyordu. Bu aralık gök bulutlarla örtüldü.

Savanorala duasını yaptıktan sonra halkın karşısına geçti ve sus işareti verdi. Tam bu sırada gök gürledi, yıldırım düştü ve sağnak halinde yağmur yağmağa başladı. Bu suretle ateşte yanmak tecrübesine imkân kalmamıştı.

XIV

BİR TARTIŞMA SAHNESİ

Kont Moro'nun sarayında bir bilginler tartışması olmuş ve bu, kontun pek hoşuna gitmişti. Fakat bir harp beklendiği için yeni bir tartışma yaptırılmıyacağı sanılıyordu.

Moro böyle düşünmüyordu. Harbe hiç ehemmiyet vermediğini göstermek için tahtının ilim ve sanata dayandığını isbat edecek vesileler aradı. Onun için münakaşayı tekrarlatıyordu.

Sarayın balo salonunda Pavya üniversitesi dekanları, profesörleri dört köşeli başlıkları, kırmızı mantoları, menekşe edivenleriyle salona doluyorlardı. Saray kadınları zarif balo elbiseleri giymişlerdi. Moro'nun ayak uçarında Lükreçiya ile Sesiliya yer almışlardı.

Celseyi açan Merol'a Kont Moro'yu Perik'lesle, Troyan la, Titüs'le mukayese eden ve Milâno'nun eski Atina'yı geçtiğini söyleyen bir açış nutku iradetti. Sonra Meryem'in bakire olduğu halde hâmile kalması meselesi münakaşaya başlandı. Sonra tıbbî meseleler ortaya atıldı. Güzel kadınlar mı daha doğurğandır, çirkinler mi? Kadın tabiatın gayrı mükemmel bir eseri midir? İsâ'nın yarasından akan su hangi uzvunda teşekkül etmişti? Kadın mı şehvetlidir, erkek mi? Daha sonra felsefî bir mesele ele alındı. Maddenin aslı tek cepheli midir, çok cepheli midir?

Birisi «ilk madde,» dedi. «ne cevherdir, ne arazdır.» Bir başkası «her yaratılan madde ruhî olsun, bedeni olsun maddidir.» Bir başkası «dünya» diyordu, «bir ağaçtır. Kökleri cevher, yaprakları araz, dalları madde, çiçekleri ruh, meyvaları melek, bahçıvan da tanrıdır.»

Leonardo her zamanki gibi susuyor, yalnız zaman zaman dudaklarından hafif bir gülümseme geçiyordu.

Bu sırada Sesiliya, konta Leonardo'yu göstererek: «Bu da münakaşaya karışsın» dedi.

Kont, «Görüyorsun» dedi, Leonardo'ya, «hanımlar istiyor. Hoşa gidecek bir şeyler anlat.»

«Benî affet altes» dedi Leonardo. «Madama hürmeten yap-
tmesini sevmezdi. Onca fikirlerle, kelimeler arasında perde-
mak isterdim. Fakat muktedir değilim...»

Leonardo'nun mazereti sebepsiz değildi. Kalabalığa hitap-
ler vardı. Her kelime ya fikri mübalâğa ediyor veya mânâyı
değiştirerek yalana sebep oluyordu. İyi konuşanları hem ten-
kit eder, hem de hayırhah bir hayranlık gösterirdi.

Leonardo itizar ettikçe hanımlar ısrar ediyorlardı. «Bak»
diyorlardı. «Sana nasıl yalvarıyoruz. Meselâ insanların bir gün
nasıl uçacağını anlat» diyordu, bu kadın. «Biraz büyüden bah-
set...» Başka bir kadın. «Ölüleri diriltmeyi anlat» diyordu bir
üçüncüsü.

«İnsaf bayanlar» diyordu. «temin ederim ki ben hiç bir
zaman ölü diriltmedim» diye itizar ediyordu Leonardo.

«Ziyarı yok» diyorlardı kadınlar, «Matematik olmasın da
her hangi bir şeyi anlat...»

Leonardo, kendisinden istenen bir şeyi reddedemezdi. «Ne
yapacağımı bilmiyorum bayanlar» dedi.

Bu arada ihtiyar ve sağır ilâhiyat dekanı, «Bu adam da
kim?» diyordu. Yanındaki: «Leonardo» dedi.

Bu meşhur, Pisanoglu matematikçi mi?

«Hayır, bizzat Leonardo da Vinçi»

«O da kim? Doktor mu? Yoksa lisansiyet mi?»

«Ne doktor, ne lisansiye. Bakaloryası bile yok. Sadece sa-
natçı. Akşam yemeği tablosunu yapan sanatçı»

«Resme dair mi konuşacak?»

«Hayır, tabiat ilimlerine...»

«Tabiat ilimlerine mi? Şimdi sanatçılar bir de âl'm mi
oldular? Leonardo... Bu ismi hiç duymamıştım. Yazdığı bir şey
var mı?»

«Hayır. Hiç kitap neşretmemiştir...»

Bu sırada araya katılan başka bir'si, «o solakmış» dedi,
«kimse anlamasın, diye gizli bir yazı ile yazarmış»

«Öyle ise iyi eğleneceğiz» dedi dekan.

Leonardo, konta yalvaran bir göz attı. Lâkin Sesiliya parmağı ile ısrar işareti yapıyordu.

Leonardo, «çaresi?» dedi. «Biraz sonra Kolos heykeli için onlardan bronz istiyeceğim. Gönüllerini yapmam lâzım... Aklima geleni söylerim...»

Böyle düşünerek kürsüye çıktı:

«Efendim» dedi. Kekeleyerek ve kızarak: «Hazırlıklı değilim. Yalnız kontun emri üzerine...»

Taşlaşmış deniz hayvanlarından bahis açtı. Deniz yosunlarının ve mercanlarının, denizin çekildiği mağaralarda kalmış izlerini ele aldı ve böylece yavaş yavaş tezini ilerleterek zamanlar boyunca dünyanın şeklini nasıl değiştirdiğini anlatmağa koyuldu. Şimdi kara ve dağ olan yerler bir zamanlar deniz dibiydi. Tabiatın kımıldatıcı kuvveti olan su, dağları yıkar. Kıyıları denizin ortasına doğru büyür, ülkeler arasında kalan iç denizler, kuruyarak, bazan bir nehir yatağı arta kalır. Böylece meselâ Po nehri Lombardiya'nun sularını kurutmuştur. Adriyatik denizi de böyle olacak. Nil nehri Adalar denizini, Mısır ve Libya gibi kum tepeleri haline getirecek ve Cebelitarık da Bahri Muhite açılacak. Ben eminim ki, kimsenin dikkat etmediği taşlaşmış nebat ve hayvan bakiyeleri ardımız hakkında, onun mazisi ve istikbali hakkında yepyeni bir ilmin doğmasına imkân verecektir.

Leonardo, fikir'lerini o kadar vuzuh ve katiyetle söylüyordu ki, ilmin zaferine imaniyle, skolâstik mensuplarını hayretten hayrete düşürüyordu.

Moro söze karıştı ve: «Leonardo» dedi. Senin kehanetlerin inşallah tahakkuk eder ve Adriyatik denizi kurur da düşmanlarımız Venedikliler kumda yengeç gibi dehlizlerinde mahbus kalırlar...»

Herkes kahkahalarla gülüyordu. Bu sırada, Pavya üniversitesi rektörü gümüş beyazlı saç, haşmetli, fakat budala yüzüyle:

«Mösyö Leonardo» dedi. «Sözleriniz enteresan, fakat size bir şey söyleyeyim. Bu küçük ve eğlendirici fosillerden bir ilim meydana getireceğinize, onları tufanla izah etseniz daha iyi olmaz mı?»

Leonardo daha serbestlikle:

«Evet,» dedi. «Biliyorum, herkes bunu tufanla izah etmek istiyor... Fakat tufan nazariyesi saçmadır. İncile göre tufan esnasında su seviyesi en yüksek dağın on beş arşın üstündeymiş. O halde dalgaların sürüklediği fosillerin, yukarıdan aşağıya çokmeleri lâzım. Halbuki toprak tabakalarında kat kat fosil kitleleri görüyoruz. Sonra umumiyetle toplu yaşayan hayvanların fosililerini hep bir arada buluyoruz. Ben kendim taşlaşmış kabukları Lombardiya dağlarında araştırdım. Salyangoz yavaş yürüyen bir hayvandır. Günde ancak üç dört arşınlık yer alabilir. Böyle bir hayvan, tufanın devam ettiği kırk gün içinde, nasıl olur da iki yüz elli millik yol alabilir? Çünkü Adriyatik kıyılarından Mon Ferrat tepesine bu kadar mesafe vardır. Böyle bir şeye ancak tecrübe ve müşahedeyi hakir gören ve sadece kitaplara bakan budalalar inanabilir.»

Ortalığı sıkıntılı bir susma kapladı. Herkes rektörün fikrinin zayıf olduğunu biliyordu, nihayet saray müneccimi işe karıştı. Ve fosillerin yıldızların tesiriyle meydana geldiğini söyledi ve «Bu büyüdür» dedi.

Leonardo sihir kelimesini duyunca dudaklarında can sıkıntısını ifade eden bir gülümseme geçti ve şöyle dedi:

— İyi ama, aynı bir yıldızın, nasıl olup da aynı yerde bu çeşitli fosilleri halkettiğine inanalım? Ben şunu da müşahade ettim ki, salyangozların kabuğundan ağaç köklerinde olduğu gibi, yaşlarını okumak da kabildir. Sonra dağların tepesinde, kayalıklar üstünde, yaprakların bıraktığı intibaları nasıl izah etmeli? Bütün bunlar yıldızların tesiri mi? Bunların hepsini yıldızlar meydana getirdiyse Astroloji'den gayri bütün ilimler sahte olur.

Sko'astik hocası söz aldı. Münakaşanın yanlış yola döküldüğünü anlattı:

— Ya, dedi, bu fosiller süflî, yâni mihanikî ilimlere aittir. Yâni metafizikle ilgili değildir, bu da konuşmağa değmez; yahut en yüksek ilim, yâni dialektik'e aittir. Bu takdirde de tartışmayı dialektik kaidelerine göre yürütmek lâzımdır.

Leonardo: «İsmin yükseği, alçağı yoktur» dedi. «Her ilim tecrübeye dayanır.»

— Tecrübe mi? dedi dekan; Aristo'nun, eflâtun'un metafiziği neye dayanır?

Leonardo sükûnetle: «Onların hiç biri ilim değildir...» dedi. «Ben eskilerin kıymetini takdir ederim, fakat onların hepsi ilim sahasında yanlış yollardan yürümüşlerdir. Onlar idraki mümkün olmıyan şeyleri idrake gayret ettiler. Halbuki ellerinin altındaki imkânları hakîr görmüşlerdir. Kendileri aldanmışlardır ve asırlardan beri insanlığı hataya sevk etmişlerdir. Çünkü insanlar isbatı mümkün olmıyan bir şeyden bahsederlerse anlaşılmaya varılamaz. Delil olmayan yerde şamata hüküm sürer. Hakiki bilgiye sahip olan ise bağırarak ihtiyacında değildir»

Leonardo daha bir çok şeyler söylemek istiyordu, fakat etrafına bakınarak sustu.

— Ya demek öyle dedi skolastik hocası. Şu halde bizim ruh, tanrı, ba's-ü-ba'del-mevt hakkındaki bilgilerimiz incilin hükümleriyle isbat edilmiş olmuyor mu?

Leonardo : «Ben, bunu demek istemiyorum, Allah kelâmı olan kitapları bir yana bırakıyorum, çünkü onlar en yüksek hakikatlardır...» dedi.

Leonardo'nun sözü kesildi. Herkes ayağa kalkmış, bağırıyordu:

— Bunu nasıl konuşturuyorlar böyle? Mukaddes kilisemize dil uzatıyor. Allahsız! Kâfir!...

Leonardo susuyordu. Yüzü sâkin ve kederliydi, kendisini âlim diye tanıtan bu kalabalığın içinde yalnızlığını hissediyordu. Kendisini hasımlarından ayıran uçurumu görüyordu. Kendi kendisini de tenkit ediyordu. Çünkü tam zamanında susmasını bilememiş ve münakaşayı azdırmıştı. İnsanlara her hakikatin söylenebileceği hakkında aldatıcı ümide kapılmıştı.

Kont ve bayanlar bir şey anlamadıkları halde münakaşayı zevkle takip ediyorlardı.

Sesiliya: «Ne güzel?» diyordu. «Tam muharebe. Neredeyse birbirlerine dayak atacaklar. Ne garip adamlar bu âlimler? Fosiller için kavgaya tutuşuyorlar. Hele bizim sâkin Leonardo'ya ne oluyor?»

Saray, tartışmayı bir horoz döğüşü gibi takip ediyordu. Moro: «Şimdi artık Leonardo'mu kurtarmalıyım?» dedi. «Yoksa kırmızı başlıklar onlara lime lime edecekleri»

Moro'nun bir tebessümü fizik ve metafizik taraftarlarını barıştırmaya kâfi gelirdi. Onları yemeğe dâvet ederken

«Efendiler», dedi. «Döğüşünüz ve kızıştınız, şimdi bir şeyler yemelisiniz. Umarım ki Adriyatikten çıkarılmış olan pişmiş hayvanlar Leonardo'nun fosilleri kadar kavgaya sebep olmaz.»

Akşam yemeğinde rahip Paçoli, Leonardo'ya:

«Dostum», dedi. «Başkaları size çullanırken sustuğum için beni mazur gör. Seni anlamadılar. Haibuki bunlar birbirine bezat şeyler değil.»

— Tamamiyle mutabıkım;

— Daima barış içinde bulunmak daha iyi değil mi? Metafizik iyi bir şeydir, matematik de güzel. Siz bize anlayış gösterirseniz biz de size...

— Elbette... Elbette...

— Mükemmel, artık anlaşmazlık olmaz.

Sofradan birisi anlatıyordu: «Bu sanatkârlar ne acaip adamlar... Bir gün bir resim ısmarlamak üzere Leonardo'nun atölyesine gitmişim: Usta sipariş kabul etmiyor, meşgul...» dediler.

— «Ne ile meşgul » dedim.

— Havanın ağırlığını tesbitle! dediler. Beninle alay edildiğini zannettim. Leonardo'ya sordum:

— Sizin havayı tartmak istediğiniz doğru mu? dedim.

— Evet, dedi ve bir deliye bakar gibi bana baktı. Bir başkası:

— Bu da bir şey mi? dedi. İşittiğime göre Leonardo bir kayak icat etmiş ki, küreksiz yürüyormuş!

— Küreksiz mi dedin?

— Evet, küreksiz. Buhar kuvvetiyle...

Buna kimsenin inanacağı gelmiyordu. Leonardo'ya göre buharda öyle kuvvet gizliymiş ki onunla yalnız kayıkları değil, en büyük gemileri işletmek mümkünmüş.

Konuşmaları tatlıya bağlamak için kont:

— Her şeye rağmen onu seviyorum; dedi. Onun bulunduğu yerde can sıkılmaz.

Leonardo bir yoldan yürüyordu. Yanında bir küçük çocuk vardı. Ustad ona bir elma vermişti. Bir evden çocuğu büyük annesi çağırdı ve kulağına bir şeyler fısıldadı. Çocuk elmayı

yemeden attı. Çünkü büyük anne çocuğun büyüleneceğinden korkmuştu. Çocuğun dehşete gelen bu masum gözleri karşısında, Leonardo, kendisini tekfir eden ulema meclisinden daha fazla yalnızlık duydu.

Eve gelince cisimlerin eğri yüzeyler üstündeki hareketlerine dair kanunları araştırmağa başladı ve her gün olduğu gibi bu matematikte sükûnunu buldu. Sonra defterinden bir kâğıt çekerek şunları yazdı:

«Kitap bilginleri, ezberciler, Aristo çrakları, yeniyi, yâni kâşîfi hakîr görüyorlar. Ben onlara Maryüs'ün Roma asilzadelerine söylediğini söyleyebilirim: «Siz, yabancıların eserleriyle kendinizi süslüyorsunuz. Bana kendi meyvalarımı bırakmıyorsunuz...»

«Tabiat araştırmacılarıyla eski devr'in mutaassıpları arasında bir cisimle onun hayali arasındaki fark vardır. Ben onlar gibi eski kitanlara dayanmak istemiyorum. Ben kitaplardan daha gerçek olan bir şeye, tecrübeye dayanıyorum...»

XV

BİR DAHİ'NİN İZTIRABI

1498 senesinin Kasım ayında Leonardo sefaletin en son derecesine düştüğü bir gün Moro'ya bir mektup yazdı. Bunun müsveddesi ele geçmiştir:

«Efendimiz, biliyorum ki, siz daha mühim işler'e meşgul-sünüz. Fakat korkuyorum ki susmam velinimetimin öfkesini mucip olabilir. Onun için küçük ıztıraplarımı ve atalet'e mah-küm olan sanatımı hatırlatmağa cüret ediyorum. İki senedir maaş almıyorum. Maiyetinizdeki başka adam'lar munzam ka-zançlara sahiptirler. Halbuki ben yalnız sanatımla meşgulahım. Hayatım hizmetinizdedir. Heykelden hiç basetmek istemiyo-rum. Çünkü vakitler müsait değil. Benim iç'n ne acıdır ki ek-meğimi kazanma zarureti, işimi bırakmağa ve bir şeye yara-mıyan şeylerle meşgul olmağa sevk ediyor. 56 aydan beri elli dükayla altı adamı besledim. Kuvvetimi nasıl kullanacağımı bilmiyorum. Şan ve şerefimi mi, kuru ekmeğimi mi düşün-e-yim?...»

Bu mektubun yazıldığı gün, ona teşrihi araştırmaları için, idam edilmiş insanların cesedini getiren iki adam, paralarını istemeğe gelmişlerdi. Parayı ödemezse engizisyon mahkemesi-ne ihbar edeceklerini söylüyorlardı.

Bir gün talebeleri hocalarının gizli evrakını karıştırmış-lardı. Şu yaprağı buldular:

Güneşin methi:

«Ben, güneşi ancak görüldüğü kadar büyük sanmış olan Epikür'e inanmam. Onu yanan bir taş sanmış olan Sokrat'a da bel bağlamam. İnsanı güneşten fazla Allahlaştırmış olanları takbih ederim. İnsan biçiminde tanrılara tapanlar aldanyor-lar. İnsan dünya cesametinde olsa bile en küçük soyyarden yine küçüktür. Bundan başka insan fânîdir.»

«Avrupanın her köşesinde büyük milletler Asyada doğmuş bir büyük insan için ağlıyacaklar...»

«Ruh, vücutsuz olamaz. Etin, derinin, kemiğin olmadığı yerde ses ve hareket de olamaz...»

«Bin yıl evvel ölmüş olanlar, canlıları besliyeceklerdir.»

«Kadınlar, erkeklere şehvetlerini ve gizli rezaletlerini itiraf edeceklerdir.»

«Sihirlerle uğraşanlar budala halkı aldatıyorlar. Onların hilelerini keşfedenleri de mahvediyorlar.»

Az kalsın bu sözler engizisyon mahkemesine intikal edecekti. Fakat ansızın Leonardo çıkageldi.

1499 yılının Mart ayında Leonardo'ya maliye, beklemediği bir anda iki yıl birikmiş maaşını ödedi. Dolaşan şayialara göre, Moro, kendisi aleyhine; Papa, Venedik ve Fransa arasında vukua gelen anlaşma neticesinde, Alman imparatoru nezdine kaçmayı tasarlamaktaydı. Tebeasının sadakatini temin için vergileri indirmiş, borçlarını ödemiş ve hediyeler dağıtmıştı.

Leonardo, konttan, maaşından başka 16 hektar arazi de hediye olarak aldı. Sanatkâr konta teşekkür için bir akşam vakti ziyaretine gitti.

Kontun huzuruna girebilmek için gece yarısına kadar beklemesi icap etti.

Kont, Leonardo'yu kabul ettiği zaman, geciktiği için özür diledi. Leonardo, bir reverans yapmak istedi. Fakat kont manî olarak alnından öptü:

— Dostum nasılsın? dedi.

Leonardo: «Altes, teşekkürlerimi sunmağa geldim...» dedi.

Kont. «Bırak bunu» dedi. «Sen çok daha başka hediyelere lâyıksın. Bana zaman bırak, seni liyakatin derecesinde mükâfatlandıracağım...»

Kont, Leonardo'ya yeni keşiflerden sordu. Onlar arasında su içine dalmağa mahsus bir çan, insan vücuduna takılacak kanat vardı. Leonardo veda edeceği zaman kont dalgın dalgın:

«Selâmetle, selâmetle» dedi. O henüz kapıya varmamıştı ki, geri çağırdı, ellerini omuzuna koyarak kederli bakışlarla Leonardo'nun gözüne baktı:

«Leonardo'm, Allaha ısmarladık», dedi. «Belki de birbirimizi bir daha görmeyeceğiz...»

— Altes bizi terk mi ediyorlar?

Moro içini çekti ve biraz sustuktan sonra:

«Evet, dostum,» dedi. «Seninle on altı sene beraber yaşadık. Senden daima iyilik gördüm, her halde sen de benden! Halk ne derse desin, gelecek asırlarda Leonardo'nun adı anıldığı zaman Kont Moro da hatırlanacak.»

Sanatkâr hissî tezahüratı sevmezdi. Saray âdâbı için daima kullandığı bir cümleyi tekrarladı:

— Hizmetinizde harcanmak üzere bir çok canlarım olmasını isterdim...

«Sana inanırım,» dedi Moro. «Bir zaman gelecek sen de beni açıyarak hatırlayacaksın.»

Sözünü bitiremedi. Hıçkırmağa başladı. Leonardo'yu kucakladı ve öptü:

— Allah yardımcın olsun... dedi.

ENGİZİSYON İDAMLARI

Leonardo'ya, 1498 yılında talebesi Giovanni, şahit olduğu şu sahneyi anlatıyordu: Kilisede bir devrim yapmayı düşündüğü için papanın emriyle Engizisyon Mahkemesi tarafından idam mahkûm edilen üç kişinin idamları şöyle olmuştu:

1498 yılının 23 Mayısıydı. Veçyo sarayının önünde yakma yeri hazırlanmıştı. Odun yığınları üstünde bir darağacı görünüyordu. Darağacına bağlı bir çıkıntıda demir zincirlere bağlı üç düğümlü ip sarkıyordu. Öyle ki manzara bir haçı andırıyordu. Mahkeme salonundan üç mahkûm getirilmişti. Bunlar reform taraftarı olan Savonarola, Bunoviçini ve Maruffi idiler.

Papa Aleksandr'ın gönderdiği piskopos Vayson orada bulunuyordu. Piskopos ayağa kalktı. Savonarola'nın elini tutarak kilise camiasından tardedildiğini ilân etti. Fakat telâşla veya cehalet yüzünden hüküm cümlesini yanlış telâffuz etmiş.

Vavonarola bunu düzeltmeğe mecbur kaldı. Çünkü papas: «Seni savaşı ve muzaffer olan kiliseden tardediyorum» demişti. Halbuki ibarenin aslı «Savaşı fakat zaferle öğrenmeyen» olacaktı. Çünkü zafer Tanrıya mahsustu.

Mahkûmların elbiseleri soyuldu, üstlerinde birer gömlek bırakıldı. Mahkûmlar mahkeme âzalarının önünden de geçmeğe mecbur tutuldular. Darağacına giderken mahkûmlar tökezlediler. Sokak çocukları yeri kazmışlar ve oralara tahta parçaları gömmüşlerdi. Maksatları «me'ûnlara» eziyet etmektir. Maruffi ilk olarak asılacaktı. Şaşkın bir yüz ifadesiyle merdivenleri tırmandı ve cellât ipi boynuna geçirince gözlerini göğedikerek: «Tanrım» dedi. «Ruhumu ellerine teslim ediyorum» Sonra kendiliğinden merdivenden sıçradı. Bunoviçini ise âdeti sevinçli bir sabırsızlık içindeydi ve cennete gideceğinden emin bir tebessümle darağacına tırmandı. Savonarolla, tırmanırken gözleriyle halkı seyretti. Boynuna ip geçirildiğinde halktan birisi: «Tanrım» diye bağırdı. «Bir mucize göster...» O da asıldı. Sonra odun yığınlarına ateş verildi. Ateşi veren: «Baba, oğul ve muhtades ruh adına...» diyordu. Bir aralık rüzgâr çık-

tı, alevler yan tarafa doğru yöneldi. Halk «mucize, mucize» diye bağıyorlardı. «Yanmıyorlar...» Fakat az sonra rüzgâr sakinleşti ve cesetler yandı.

Girolamo'nun ellerini bağlayan ip yanmış ve eller serbest kalmıştı. Uzaktan manzara halkı takdis ediyor gibiydi. Cesetler yanıp bittikten sonra Savonarola'nun talebeleri, din şehidinin ceset bakiyelerini toplamak istediler, fakat bekçiler bırakmadı. Yalnız küller götürülürken talebeler arabalara hücum ettler ve Savonarolarının külünden ve yanmamış kalbinden bir parçayı aldılar.

TÜRK PADİŞAHINA BİR MEKTUP

1498 senesinin 17 Eylülündeydi. Moro her taraftan ihanet görüyordu. Hele başkumandan tayin ettiği Bernardino'nun Milâno kalesini, müdafaa etmeden rüşvet alarak Fransızlara teslim ettiğini öğrendiği zaman bitkin haldeydi ve şöyle diyordu:

«Yudas—İsâ' ya ihanet eden — tan bugüne kadar Bernardino'dan daha alçak bir hain görülmemiştir.»

Gece geç saatti, gözüne uyku girmiyordu; kâtibini çağır-mış, Türk padişahına göndereceği gizli elçiye vereceği mektubu dikte ediyordu:

«Zât-ı haşmetânelerine karşı duyduğum dostane saygı ve sadakate istinaden ve kaybettiğim vatanımı Osmanlı tahtının haşmetli hükümdarının yardımıyla tekrar ele geçirebileceğime inanarak, üç ayrı yoldan üç elçi gönderiyorum. Bunların hiç olmazsa birisi mektubumu takdim edebilecektir.»

Moro, Padişaha Papa Altıncı Aleksandr'ın ahlâksızlıklarından şikâyet ediyordu. Kâtip kulaklarına inanamıyordu: «Papa mı?» diye sordu.

«Evet,» dedi Moro, «çabuk yaz...»

Moro dikteye devam ediyordu:

«Zât-ı haşmetânelerince malûm olduğu veçhile doğuştan hilekâr ve ahlâksız olan papa, Fransız kralını Lombardiya aleyhine harbe teşvik etti. Bu haberi alınca dehşete düştük ve imparator Maksimiliyan'ın nezdine giderek, zât-ı haşmetânelerinden gelecek yardımı beklemeğe karar verdik. Herkes bana ihanet etti. En alçakçasını da başkumandanım Bernandino yaptı. Göğsümüzde büyüttüğümüz bir yılan olan ve lûtuflarımıza garkettiğimiz bu köle, Yudas gibi hizi sattı.»

Bu söz ağzından çıkınca Moro, hatırladı ki Türk padişahı Hristiyan değildir ve bu kelimeyi çıkarttı. Sonra padişahın yardım niyaz ederek karadan ve denizden Venediğe saldırmasını ve Osmanlıların en büyük düşmanı olan Venedik'i mahvetmesini yalvardı. Sonra şunu ilâve etti:

«Zât-ı haşmetaneleri emin olsunlar ki bu seferinizde ve bütün seferlerinizde malik olduğum her şey emrinizdedir ve Avrupada en sadık ve en kuvvetli müttefikiniz ben olacağım.»

Bu cümleleri dikte ettikten sonra kâtip, Moro'nun yere çöktüğünü ve hıçkıra hıçkıra ağladığını gördü. Moro :

«Niçin, niçin» diyordu. «Tanrım, senin adaletin nerede?»

Kâtibine döndü: «Vicdanen söyle» dedi. «Bu hareketim doğru mu, yanlış mı?»

Kâtip: «Yâni büyük Türke mektup yazışınız mı?» dedi.

Moro : «Evet», dedi. Kâtip :

— Tabii, dedi. Canavarlar içinde yaşayan, onlarla ulumasını bilmelidir. Fakat bendenize kalırsa bu mektubu göndermekte acele etmeseniz.

Moro: «Katiyyen» dedi. Ben kâfi derecede bekledim. Onlara göstereceğim ki bir Milâno prensini kirlî çamaşır gibi atmazlar. Büyük Türkten değil, şeytandan bile yardım istiyebilirim...»

Kâtip: «Altes,» dedi, «Türklerin buraya girişi hristiyan âlemi için beklenmiyen neticeler doğurmaz mı?»

Moro: «Benim bunu düşünmediğimi mi sandın Mukaddes kiliseye bir zarar vereceğime, ölmeyi bin defa tercih ederim. Sen benim plânlarımı tam bilmiyorsun... Evvelâ düşmanlarımı yeneceğim, sonra da büyük Türk'ü mahvedeceğim ve Muhammed'in bu Allahsız kullarını helâk edip mukaddes mezarları onların hükümünden kurtaracağım.»

Kâtip şaşırmıştı. «Her halde Moro sayıklıyor» dedi.

O gece Moro, Leonardo'nun eseri olan bir Meryem tablosu karşısında —ki Sesiliya'ya benziyordu—, Türk padişahının yardımını temin etmesi için sabaha kadar dua etti.

LEONARDO YİNE TAYYARE PEŞİNDE

Bu sırada Leonardo yine tayyare yapmakla meşguldü. Bir sabah, daha ortalık ağarmadan planlarının ve hesaplarının başındaydı. Bu defa hazırladığı model, bir yarasaya değil, kırlangıca benziyordu. Borularla meydana getirdiği iskelet, kadife ve yüzme derisiyle gerilmişti. Kanatların birisi hazırdu ve yerden tavana kadar uzuyordu. Bu defa Leonardo kuşların vücuduna çok yakın bir makine yaratmak istiyordu. Uçmayı mekanik kanunlarıyla halledebileceğine inanıyordu. O zaman için bilinmesi kabil olan her şeyi biliyordu. Fakat içinde o his vardı ki uçmak için henüz mekanik kanunlarıyla çözülemiyen bir sır olmalıydı.

Talebesi Astro, kanadın yaylarını yapmakla meşguldü. Ve hocasına:

Ne dersiniz deyiniz, bu işi bitirmeden gitmem...» diyordu. «Şimdi bana kanat modellerini verin...»

Leonardo: «Bekle biraz» dedi. «Daha onu düşünmem lâzım...» ve ilâve etti: «Bizim tayyaremizin kuyruğu dümen vazifesini görecektir. En küçük bir hata yaparsak bütün emeklerimiz boşa gider...»

Talebesi sabırsızlanıyordu:

«Hocam» dedi. «Sizin hesaplarınız yine bu makineyle uçulmaz hükmüne varacaksa, ben yine uçacağım. Mekanik kanunlarımıza rağmen uçacağım. Evet, ben artık beklemeyeceğim, sabrım sonuna geldi.» Sonra: «Üstadım», dedi, «bana açık söyleyin, uçacak mıyız, uçmayacak mıyız?»

Leonardo, talebesinin yüzündeki bu ümidi kırmak istemedi. «Tecrübelerimiz tamamlanmadan» dedi, «bunu kat'i söyleyemem ama düşünüyorum ki uçacağız.»

«Bu bana yeter» dedi talebesi. «Siz madem ki uçacaksınız di-yorsunuz, o halde uçacağız...»

Genç talebe sevincinden bir asabî kahkaha attı. Sonra kendini toplayarak:

«Affedin üstadım» dedi, «Fransızlar, Milâno'lular, Moro birbirleriyle boğuşurken büyük işler yaptıklarını zannediyorlar. Ve hiç birisi burada bir harikanın hazırlanmakta olduğundan haberdar değil. Bir düşün üstadım. On'lar, insanın havalarda uçtuğunu görünce nasıl şaşıracaklar! Bizi Tanrı sanacaklar. Ben belki şeytana benzeyeceğim, ama, siz kanatlarınızla bir ilâh gibi görüneceksiniz. O zaman artık harp olmayacak, kanunlara lüzum kalmıyacak. ne efendi. ne köle kalacak ve bugün tasavvur edemiyeceğimiz yeni bir zaman başlayacak. Milletier birleşecek ve kanatlarla melekler gibi uçacaklar»

Leonardo: «Zavalı çocuk» «Ne kadar inanıyor. Belki de aklını kaybedecek. Ona hakikati nasıl söyliyeyim?»

Bu sırada kapı çalındı ve içeriye dost bir rahip olan Paçiyoni girdi. Çok telâşlıydı: «Ah Leonardo», dedi. «Fransızlar sizin Kolos heykelinizi tahrip ediyorlar, çabuk geliniz»

Leonardo büyük bir sükûnetle: «Ne yapabiliriz?» dedi ve rahibin ısrarına dayanamıyarak yola çıktı.

Leonardo meyadana vardığında Sforça'ların heykelini ihtiva eden Kb'os'un henüz el değmemiş halde olduğunu gördü. Bu sırada Fransız ve Alman neferleri nişan alma yarışı yapıyorlardı. Heykel bu atışlarla harap oluyor ve Leonardo'nun hayatından on altı senesini almış olan o eser ki, Fidiya'dan beri yapılmış eserlerin en güzeliydi, param parça oluyordu.

Birdenbire meydanda Fransız Mareşalı Trivulziyo göründü ve askerlere dönerek: «Leonardo'nun muhteşem eseri Gaskonya serserilerinin nişangâhı mı olacak?» dedi.

Maresal kılıcını çekmiş, askerin üzerine yürümek üzereydi, fakat bileğini birden bire Leonardo'nun kuvvetli eli tuttu.

«Sen kimsin?» diye sordu mareşal.

«Leonardo da Vinçi» dedi sanatkâr.

Leonardo: «Mösyö», dedi, «Öfkelenme ve onları affet.»

Mareşal hayertle:

«Ne garip adamsın» dedi. «Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar...»

Mareşal sakinleşti:

«Mösyö Leonardo» dedi. «Anlamadığım bir şey var. Bu tahribin karşısında neye böyle sakin durdun, neye beni haberdar etmedin? Bu eserini korumak için yüzlerce adamımı kurban edebilirdim...»

Leonardo evine dönerken, Moro sarayı için yaptığı kuğular heykeline, Fransız neferlerinin atış yaptığını gördü..

LEONARDO VE FRANSIZ KRALI

Fransız Kralı On ikinci Lui Milâno'yu işgal etmişti. Onu karşılayanlar arasında Papanın oğlu Sezara Borjia da bulunuyordu.

Bir sabah Leonardo'ya, Fransız kralının kendisini kabul edeceğini söylediler. Aşınası olduğu Roşetta salonuna girdiğinde kral, Milâno senatörlerini kabul ediyordu. Sanatkâr müstakbel âm.rî kralın yüzünü tetkik ediyordu.

Bu yüz hiç de haşmet ifade etmezdi. Zebun, zayıf bir vücut, dar omuzlar, içine çökük bir göğüs, muztarip, fakat ıztırapla asileşmemiş basık bir yüz ve çirkin kırışıklıklar görünüyordu. Tahtın üst basamağında yirmi yaşlarında sade elbisesi bir adam duruyordu. Uzun sarı saçları, hafif sakalı, solgun yüzü, koyu mavi, zeki, dostane gözleri vardı.

Leonardo yanındakine: «Bu kimdir?» dedi.
O, «Sezaro Borjia» dedi, «Valantinua kontu»

Leonardo Sezar'ın rezaletlerini işitmişti. O, kardeşi Ciovanni Borjia'yı öldürtmüştü. Çünkü kendisinden büyük kardeş istemiyordu. Bu iki biraderin bir rezaleti de öz hemşireleri Lükresia ile cinsî temaslari idi.

Leonardo Sezar'ın masum gözlerine bakarak:

«Bu mümkün değil» dedi. Sezaro kendisine yönelen bu bakışları farketmiş olacak, yanındaki zata onun kim olduğunu sordu. Bu sırada Leonardo kendi kendine: «Evet» diyordu, «Mümkündür. Hattâ çok daha kötü şeyler yapabilir.»

Sezare, krala olmaz dalkavukluklar yapıyordu. Kalabalığın içinden birisi: «Papanın oğlu» dedi, «bir uşağın hizmetini mükemmel görüyor. Onun ahırını bile süpürmeğe hazır.»

Leonardo Sezar'm bu riyakârlıklarını görüyordu. Onda bir vahşi hayvanın hilekâr okşayışını buluyordu.

Paçoli, kenarda durmayı tercih eden Leonardo'nun elinden tutup, onu krala takdim etti. Kral, «akşam yemeği» tablosun-

dan bahis açtı. Blhassa havarîleri övdü ve en ziyade tavanın perspektiv'ine hayranlık gösterdi. Bu sırada bir uşak, krala karısından bir mektup getirdi. Bu, bir doğum haberi idi. Çocuk şerefine bir şeyler içmek için herkesi bitişik salona davet etti. Paçiyoli ise sanatkârın elinden tutmuş, onu krala yaklaştırmaya uğraşıyordu.

«Hayır», dedi Leonardo, «ben kendimi bir defa daha hatırlatamam. Majestenin bugün benim için vakti yok.»

Ve sa'lonu terketti.

Yolda arkasından gelen kâtip sarayın, kendisine başmimarlığını teklif ettiğini bildirdi. Eve yaklaştığı zaman talebesi Astro'nun uçma tecrübesinde düştüğünü haber aldı.

Leonardo bu felâketi çoktan bekliyordu. Bereket versin tayyarenin kanatlarından biri bir ağaca takılmıştı. Leonardo yaralıyı kucağına aldı. Yatağa yatırdı. Hasta kendine gelince: «Affet üstadım» dedi.

YENİ TABİAT KANUNLARI BULUYOR

Leonardo tayyare kanadını tekemmül ettirmek için rüzgâr hareketlerinin mekaniğini araştırmaya daimıştı. Bu hususta ilk notları şunlardır:

«Aynı büyüklükte iki taşı sakın duran bir suya atarsak halkalar teşekkül eder. Bu halkalar başka bir merkezden gelen halkalara rastladığı zaman, kesişirler mi, yoksa aynı açı altında geri mi dönerler? Ben yaptığım bir tecrübeye dayanarak şu cevabı veririm: «Halkalar birbirine karışmadan ve birbirleriyle birleşmeden kesişirler, fakat suya atılmış taşlar, merkez noktalar olarak kalır.»

Bu çalışmalarla saatler geçmiş, akşam olmuştu. Hafif bir yemekten sonra yazmaya devam ediyor: —ki büyük bir keşfi müjdelemektedir—:

«Rüzgârın bir buğday tarlasında meydana getirdiği dalgalanmaya bakmak kâfidir. Dalgalar hareket eder, halbuki başaklar hafifçe eğilmekle beraber yerlerinde sabit kalırlar. Sakın bir suda dalgalar da işte böyle seyrederek. Bir taşın suda meydana getirdiği hareketi, titreşmeyi adlandırmak daha doğrudur. Bunu isbat etmek için, sudaki halkalar üstüne bir saman çöpü atmak kâfidir. Çöp sallanır, fakat yerinde kalır.»

Bu saman çöpü tecrübesi ona ses dalgalarının mekaniğini hatırlatmıştı. Şunarı yazdı: «Bir çana vurulduğu zaman civarda bulunan ikinci bir çan da hafif bir ses verir. Bir keman teline dokunulduğu zaman civarda bulunan kemanın tekabül eden teli ses verir. Bu ikinci tel üstüne bir saman çöpü konduğunda, çöpün titrediği görülür.»

Birdenbire ruhunda bir şimşek çakar ve şu müthiş hakikatı yazar: «Her ikisinde hükmeden, aynı mekanik kanundur. Taşın suda meydana getirdiği dalgalar gibi havada da ses dalgaları yayılır ve birbiriyle birleşmeden çaprazlaşır ve sesin teşekkül ettiği nokta merkez noktası olarak sabit kalır. Ya ışık Bir yankı nasıl bir sesin inikâsı ise bir aynadaki hayalet de sesin bir inikâsından ibarettir. Şu halde enerjinin bütün te-

zahürlerine aynı mekanik kanun hükmeder. Giriş açısı çıkış açısına eşittir. Ey bütün harekette olanları ilk harekete getirmiş olan, senin iraden ve senin hakkaniyetin her yerde aynı kanunla beliriyor.»

Yüzü sararmıştı, gözleri yanıyordu. Hissediyordu ki kendinden önce hiç bir insanın göremediği mesafe'ere bakıyordu. Biliyordu ki bu keşfi, Arşimed'den bu yana mekaniğe dair en büyük keşifti.

Leonardo iki ay önce Vasko dö Gama'nın Ümit burnu yoluyla Hindistana bir deniz yolu keşfettiğini öğrenmiş ve ona gıpta etmişti. Ama şimdi Kristof Kolomb'dan, Vasko dö Gama'dan daha mühim bir keşif yaptığına inanabiliirdi. Çünkü yeni bir göğün ve yeni bir yerin esrarlı derinliklerine bakabilmişti.

Yanı başında tayyareden düşüp yarlanmış yatan talebesine baktı. Sonra Fransız askerlerinin harap ettikleri Kolos'u ve «Akşam yemeği» tablosunu düşündü ve şöyle dedi:

— Acaba bu keşfim de bütün eserlerim gibi nam ve nişan bırakmadan mahvolacak mı? Kimse benim sesimi duymıyacak mı ve uçuş hakkındaki hülyalarımınla birlikte diri diri gömülmüş gibi ebedî bir inzivada mı kalacağım?»

Sonra şunları yazdı:

«Ne olursa olsun. Karanlık, sükût ve unutulma... Varsın kimse farkında olmasın, ben biliyorum ya...»

O zaman içinde öyle bir kuvvet hissetti ki, sanki yıllardır aradığı kanadı bulmuş ve onunla uçuyordu. Artık bodrum katında oturamazdı. Açık havayı ve mesafeleri özledi.

LEONARDO VE BAŞKA DÜNYALAR

Leonardo 1500 yıllarına doğru yıldızlar üzerine bir kitap yazıyordu. İlkbahar rüzgârlarının esmeye başladığı ve havanın henüz soğuk olduğu mart sabahlarında erkenden kal kar tıraçaya çıkar yıldızların ve ayın resmini yapardı. Diğer günler bunların yerlerini değiştirip değiştirmediğini araştırırdı. Bir gün öğrencilerinden birisi ona bir papazdan dinlediğini anlatmıştı:

(Tanrı yıldızları pirlanta küreler halinde yerleştirmiştir. Bu pirlantalar dönerken yıldızları sürüklemekte ve böylece bir feza müziği meydana gelmektedir)

Leonardo öğrencisine dedi ki: (Sürtünme kanunlarına göre binlerce yıldanberi dönen yıldızların çoktan mahvolması lâ zım» Eline bir küçük kâğıt alarak iğneyle bir delik açtı ve bu delikten çocuğu yıldızlara baktırdı, yıldızlar küçük yuvarlak aydınlık noktalar halinde görünüyordu. (Bu noktacıklar dev büyüklüğündedir. Bunların çoğu küremizden binlerce defa büyüktür. İnsan zekâsının bulunduğu mekanik kanunları bizim dünyamızda olduğu gibi bütün dünyalara hâkimdir. Bizim küremiz başka yıldızlardan bakıldığı zaman aynen parlak bir toz tanesi gibi görünür) dedi. Çocuk başını kaldırıp göğe bakarak (bu yıldızların ardında ne var?) dedi. Leonardo: (Başka dünyalar ve başka yıldızlar) dedi.

Ya onların ardında?

Yine başka dünyalar.

Ya, en, uzakta en sonda?

Hiçbir son yoktur.

Çocuğun sesi titriyordu. (Hiçbir son yok hâ) Öyleyse Cennet nerede? Melekler nerede? Tanrı, kutsal ruh nerede?

Leonardo Tanrının Herşeyde bulunduğunu söylemek istedi ama söylemedi. Çocuğun masum inanışını bozmak istemiyordu.

LEONARDO VE BİTKİLER ALEMİ

Ağaçların çiçek açtığı mevsimde Leonardo bahçeye çıkar, bitkilerin uyanışını seyrederdi. Bazen da bir insan portresi yapar gibi dikkatle bir bitkinin veya bir çiçeğin resmini yapardı. Birgün yanında bulunan Franceskoya bir ağacın gövdesindeki halkalardan yaşının nasıl hesaplanabileceğini, hatta halkaların genişliğine göre o yılın rutubet derecesinin nasıl tayin edilebileceğini ve dalların ne tarafta bittiğini anlamanın kabil olduğunu anlatmıştı. Kuzeye yönelen halkalar daha geniştirler, orta nokta güney yönüne yakındır. İlkbaharda kökün derisi ile kabuğu arasında biriken usarenin kabuğu genişlettiğini ve kırıksıklıklar yaptığını anlattı. Bir dal kesilse veya kabuk zedelense besleyici usare o yaralı noktaya akın eder. Öyleki şifa bulan bir yaraman üstünde kabuk kalınlaşır. Usare akını o kadar kuvvetlidir ki yaralı yerin civarında kaynayan sudaki gibi kabarcıklar ve düğümlemler meydana gelir. Leonardo öğrencisine ilmi bir vuzuhla tabiat olaylarını anlatıyordu. Bitkilerin bahar hayatının narin inceciklerini öyle vukulla anlatıyordu ki (Kök ile dal arasında teşekkül eden açılım inceliği ve gençliği nisbetinde dardır.) Sonra çamların iy-nelerini muntazam billuri şekli almasının kanunlarını söylüyor, bunların matematik izahlarını yapıyordu. Bu izahlarda ihtirassız ve serin kanlılıkla konuşuyordu işe de yine bütün canlılara karşı duyduğu sevgiyi gizliyemiyordu. Bazen sık bir orman içinde birdenbire durur, geçen yılın solgun dallarından yeşil bir tomurcuğun sürdüğünü veya kış uykusundan yeni uyanmış bir ormanın yorgun haliyle henüz açmamış kar çiçeklerinin içine girmeye uğraştığını seyrederdi. Güneş henüz yarı çıplak dallardan sızıp Leonardonun sarı saçlarını, uzun sakalını, sık kaşlarını aydınlatır ve başını parlak bir çizgiyle çevrelerdi. Yüzü saldı ve güzeldi. Leonardo bu haliyle çimenlerin büyümesini, su altı pınarlarının mırıltısını ve hayatın esrarlı kuvvetlerinin uyanışını dinleyen bir tanrıya benzerdi. Onca her yıl hayat doluydu. Kâinat bir büyük vücut ve in-

san vücudu bir küçük kâinattır. Bir çiğ damlasında dünyayı kucaklayan su tabakasının eşini görürdü. Tersso kanalının barajında çağlıyanların ve kasırgaların kanunlarını araştırır, bunları kadın saçındaki dalgalara benzetirdi. Yanındakine : (Bak) dedi (Saçlar da iki yön gösterir. Bir yüz yön bir de dalgaları meydana getiren ters yön. İşte suyun hareketleri de böyledir. Bir kısım su aşağı düşmeye çabalar, diğer bir kısım saç dalgaları gibi kasırgalar meydana getirir.»

Gökkuşağının usul tarzını inçelerken aynı renk farklarının kuş tüylerinde, sakın suda, çüriyen ağaç köklerinde, pırlantada ve bulanık damlar da meydana geldiğine dikkat etmiştir. Şanki tabiat buz birlurlarında bitkinin hayatını hayal etmiştir.

Bazan yeni bir idrak dünyasının asırlarca sonra mümkün olacak derecede yaklaştığını hissederdi. Bir beze sürtülen kehribardan meydana gelen miknatisiyeti incelerken şunları yazıyor:

(Bütün bu belirtileri insan zekasının nasıl izah edeceğini bilmiyorum. Yalnız inanıyorum ki miknatisiyet insanların henüz bilmediği kuvvetlerden birisidir). Olan henüz hiç de nemmemiş sonsuz insanlarla doludur.

LEONARDO VE RESİM SANATI

Leonardo birgün şair Prestieariyi ziyarete gitmişti. Akşam yemeğinde şiir mi yüksek, resim mi? diye bir tartışma başlamıştı. Şair, şiirlerini beğenmedi diye Leonardo'ya çıkışı yordu. Leonardo, yarı şaka, (Resim sanatı) dedi (Su sebepten şiirin üstündedir ki resim insan fikirlerini değil ilâhi eserleri tasvir eder. Şairler ise insan fikirleriyle yetinirler, yeni bir şey ortaya koymazlar. Onları çalınmış şey'ler satıcısı diye ya sınıflandırmak kabil» karşısındakinin itirazı üzerine:

(Göz, insana kulaktan daha kâmil bir intiba verir. Görülmüş şeye işitilmiş şeyden fazla güvenilebilir. Onun için sessiz bir şiir olan resim sanatı, kör bir resim olan şiirden müs bet ilimlere daha yakındır. Sözlerle tarif münferit tablolar verir, halbuki bir resimde bütün manzaralar hep birlikte belirir ve bir akordun sesleri gibi kaynaşarak bir bütün meydana getirir. Onun için resimde ve müzikte şiirden daha fazla ahenk yaratmak mümkündür. En yüksek ahengün bulunmadığı yerde en yüksek güzellikte yoktur. Meselâ bir âşığa sorunuz, sevdiğinin bir resmini mi, yoksa yazılı bir tavsifini mi izleyebilir?)

Bu benzetmeye herkes gülmüştü. Leonardo devam etti: (Bir Floransalı delikanlıya benim bir tablomdaki kadın yüzü o kadar hoş görünmüş ki tablomu satın almış, sevdiği yüzü rahatça öpebilmek için onun bir âziz resmi olduğuna delalet eden bütün teferruatı kazmış fakat sonra vicdanı aşkına galebe çalmış ve resmi evden çıkararak rahata kavuşmuş. Siz şair beyler, bir kadının güzelliğini bu kadar ihtiras uyandıracak derecede tasvir etmeyi bir deneyin bakayım! Ama ben bunu kendim için söylemiyorum mükemmeliyete ulaşmış bir ressam için söylüyorum. Böyle bir sanatçı görmek kuvveti sayesinde insanlık seviyesini aşmıştır. İster semavi güzellikler, isterse korkunç şeyler resmetsin, artık bir tanrı gibi herşeye hükmeder)

Muhataplarında, biri, eserlerini toplayıp bastırmadığı için, Leonardo'ya serzenişte bulundu. Ama Leonardo hayatta iken eser neşretmemek hususundaki kararına sadık kaldığı ve hiçbir satırı hayatında basılmadı. Bereket versin notlarını öyle yazmıştı ki sanki okuyucuya sohbet ediyordu. Notlarının bir yerinde yazılarındaki intizamsızlık ve tekrardan dolayı özür diliyor ve şöyle diyor:

(Okuyucu, bunlardan dolayı beni tahkir etme, yazacağım şeyler sonsuz ve hafızam daha evvel ne yazdığımı zaptedecek kadar kuvvetli değil)

Bir defasında insan zekâsının gelişmesini göstermek için bir sürü küçük küb'ler resmetmiştir. Birinci küb düşerken ikincisini yuvarlıyor, ikincisi üçüncüsünü ve böyle gidiyor.

Gece herkesin henüz uyuduğu bir saatte vakitsiz uyanmış birisi gibiydi. Muhiti içinde münzevi, notlarını gizli yazıyla uzak bir istikbalde göcekler için yazıyordu.

Leonardo birgün öğrencileriyle birlikte bir mağarayı geziyordu. Dik ve karanlık bir yeraltı yolundan kuyu gibi bir yere girmişlerdi. Yol gittikçe daralıyordu. İkiyüz adım inmişlerdi, fakat yol devam ediyordu. Leonardo elindeki kâzmayı duvarlara vuruyor, çıkan sesi dinliyor, toprak tabakalarını inceleyordu. Yanındaki küçük Françeskoya: (Korkuyor musun oğlum» dedi.

— Hayır, sizin yanınızda olduğum zaman hiçbir şeyden korkmuyorum, Çocuk biraz durakladıktan sonra:

— Bizi terkediyoumuşsunuz, Sayın Leonardo.

— Evet, Françesko

— Nereye gideceksiniz?

— Romanyola'ya oranın kontu Şezare'nin hizmetine gireceğim

— Orası çok uzak mı?

— Bir iki gün'ük yol

— Bir kaç gün'ü yol ha?

— Öyleyse birbirimizi hiç göremiyeceğiz.

— Neden, fırsat bulduğum zaman sizi ziyaret ederim

Çocuk bir an durakladı. Sonra ko'larını hocasının boyuna geçirerek kulağına (Bay Leonardo) dedi (Beni de, götürün, beni de

— Olmaz, ortalıkta harp var

— Varsın olsun, dedim ya, yanınızda olduğum zaman hiç bir şeyden korkmıyorum. Bakın, şu bulunduğumuz yer ne korkunç. Bundan daha korkunç yerlerde de korkmayacağım Sizin hizmetçiniz olmak istiyorum. Elbiselerinizi temizlerim, odanızı süpürürüm, atlarınıza yem veririm, hele fosil de toplarım. Emrettiğiniz herşeyi yaparım. Beni bırakmayın burada.

— Baban ne der acaba, seni bırakır mı?

— Bırakıncaya kadar yalvarırım.

— O zaten iyi adamdır. Hele ağlarsam hiç birşeyi retetmez. Nihayet izin vermezse kaçarım. Haydı evet deyin

— Hayır Françesko, bilirimki babanı bırakamazsın. O zavallı bir ihtiyardır. Ona karşı şevkatım var.

— Evet ama, size karşı da var.

— Ben küçüğüm ama, herşeyi biliyorum. Halam sizin bü yücü olduğunuzu söyler. Öğretmenimiz de öyle. Onlar sizin yanınızda ruhumun temizliğini kaybedeceğini söylerler. Bir gün öğretmen sizin aleyhinizde söze başlamıştı. Ona öyle sert bir cevap verdim ki az kalsın pestilimi çıkarıyordu. Herkes sizden korkuyor. Ama ben korkmıyorum. Çünkü siz herkes ten iyisiniz. Ben sizin yanınızda kalmak istiyorum. Beni niçin yanınıza almadığınızı anlıyorum. Çünkü beni sevmiyorsunuz. Halbuki ben...

Çocuk hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı.

— Bırak ağlamayı. Büyüdüğün zaman seni öğrenci olarak yanıma alırım, o zaman hiç ayrılmayız.

Çocuk, göz'lerini ustada dikmişti, kipriklerinde hâlâ yaş lar parıldıyordu.

— Doğrumu? Beni istiyorsunuz demek, yoksa teselli mi ediyorsunuz? Belki sonra unutursunuz.

— Hayır Françesko, sana vaad ediyorum.

— Vaad ediyormusunuz, ne zaman alacaksınız?

— Sekiz dokuz sene sonra, onbes yaşına girdiğinde.

Çocuk parmaklarıyla dokuzu saydı.

— Ondan sonra hiç ayrılmıyacak mıyız?

— Hayır. Ölüncüye kadar.

— Eğer bu kat'i ise pekâlâ.

Françesko saadetle güldü ve kediler gibi yüzünü Leonardo'nun yanağına sürdü.

XXIV

LEONARDO VE BORJİYALAR

1502 yılının 18 Ağustosunda Romanyola kontu Sezare Borjiya Leonardo için şu tavsiye mektubunu yazmıştı :

(Biz, Allahın inayetiyle, Romanyola Kontu, Andier prensi, ve mukaddes Roma kilisesinin başkumandanı Sezare Borjiya, Bütün valilerimize, kumardanlarımıza ve tebamıza emrederiz ki: Bu mektubumuzu gösteren başmimar ve mühendisimiz, meşhur ve sevgili Leonardo'muza ve yanındakilere istedikleri yere girmeleri, arzu ettikleri her şeyi, kalelerimizi, saraylarımızı, görmeleri temin edilsin. Ona her türlü yardım yapılsın. Biz Leonardoya Devletimizin bütün kalelerini, saraylarını gezip dolaşmak hakkını veriyoruz ve bütün mühendislerimizi onun emrine veriyoruz)

Sezare her nevi hilelere baş vurarak toprağını genişletiyor yeni kaleler zaptediyordu. Leonardo, zaptedilen şehirlerde azametli binalar, saraylar, okullar, kütüphaneler yapıyordu. Adriyatik kıyılarında en güzel limanı da o inşa etmiş ve bir kanalla Sezena'ya bağlamıştır.

9 Haziran 1502 de Roma civarında Tiber nehrinde fayenza hükümdarının ve kardeşinin cesetleri bulunmuştur. Bunlar iple boğulmuşlar ve boynlarında taşla nehre atmışlardı. Çok güzel olan cesetlerde zorlama izlerine rastlanmıştı. Bu cinayeti işleyen Sezare idi. Dikkate lâyıktır ki Leonardo nun hatıralarında buna ait en ufak bir not yoktu. O, bu sırada notlarına fizik kanunları yazmakta idi.

LEONARDO, MAKVEYELLE KARŞI KARŞIYA

Leonardo bir yolculuğunda Romaknada bir hana imişti. Han odasının duvarlarında kireçler sökülmişti. Hertaraf is ve kir içindéydi. Avluya sucuklar asılmıştı. Uzun bir masada bir mum ışığında kadın, erkek yolcular oturmuş yiyip, içiyor sohbet ediyorlardı. Leonardo bir kenara oturmuş, yanı başındaki masada tanımadığı, ince sesli bir adamın konuşmasını dinliyordu. Adam şunları söylüyordu :

(Ben bunu size eski ve yeni tarihten matematik bir kesinlikle isbat edebilirim. Meselâ harp sanatını bilmek sayesinde ün almış olan devletleri; Romayı, İspartayı, Atınayı düşününüz. Bütün fatihler kendi milletlerinden ordular kurmuşlardı. Minas, Asurilerden Kiras, İranlılardan İskender, Makedonyalılarından. Şu da varki Anibal ve Pirus aylıklı asker kullanmışlardı. Ama bu, kumandanların yabancı askerlere bir milli ordunun cesaret ve iddiasını karşılamaları sayesinde olmuştur. Bütün harp ilimlerinin temeli şu kaidedir: Bir ordunun taarruz kuvveti, piyadesi sayesinde. Süvari ve ateşli silâhlar gibi yeni zamanların şeytanca buluşlarında değil)

Masada bulunan mızraklı süvari kumandanı itiraz ediyordu :

Bay Makyavel, pek ileri gidiyorsunuz. Ateşli silâhlar, her gün daha fazla önem kazanıyor. Bugünkü ordular eski ordulardan daha iyi silâhlara sahiptir. Meselâ bir tabur Fransız süvarisi veya otuz toplu bir topçu kıtası, bir tümen Roma piyadesini perişan edebilir.)

Makyavel, bunlar sofizm dedi. Sizin gözleriniz zamanımızın meşhur kumandanlarını da hataya sevk eden fikirlerdir. Hele bekleyin. Birgün gelecek şimal barbarları İtalyanların gözünü açacak. O zaman aylıklı ordunun bicareliğini anlayacaksınız. Ve süvari ve topçunun işe yaramadığını anlıyacaksınız. Fakat iş isten geçecek. Nasıl unutupyorsunuz ki vaktiyle Lukullus bir avuç piyade ile Tigrinos'un 150000 bin süvarisini perişan etmiştir.)

Leonardo köşesinde bu sözleri heyecanla takip ediyordu.

Makyavel koyu kırmızı, uzun bir elbise giymişti, fakat elbisesi eskimişti, kolları parlıyordu. Sert yakasından taşan iç çamaşırları kirli idi. Büyük kemik'i elleri mürekkep lekeli içinde idi. Orta parmağında çok yazı yazanlarda olan nazar vardı. Dışgörünüşi hiçde tesir yapacak halde değildi. Kırk yaşlarında yok. İnce uzun, yüzü canlı ve keskin çizgili idi. Bir ördek gagası gibi görünen uzun burnunu konusurken bazan yukarı kaldırır, küçük başını geriye atar, gözlerini küçültür, alt dudaklarını ileri çıkarırdı. Uzaklara baktığı zaman keskin bakışlı bir vahşi kuşu andırırdı. Sukutsuz hareketleri yanaklarındaki ateşli kızılık, bilhassa iri kül rengi nazif gözleri deruni bir ateş ifşa ederdi. Bu gözler, fena görünmek isterlerdi. Fakat bazan soğuk bir acılık ve yıkıcı bir istihzanın yanında mahcubiyet ve elem ifade ederlerdi.

Makyavel piyadenin harpteki kıymeti hakkındaki fikirlerini söylemeye devam ediyordu. Leonardo onun sözlerindeki doğru ve yanlışın acayip imtizacını hayretle takip ediyordu. O ateşi silâhların yetersizliğini anlatmak için büyük çapta topları hedefe tevcih etmenin zorluğunu anlatıyordu. «Mermi'ler ya hedefe varmaz» diyordu «veya onu aşar.»

Leonardo o devir toplarının kifayetsizliğini kendi tecrübeleriyle bilirdi. Makyavel kalelerin de bir devleti koruyamayacağını anlatmak için Romalıların kale yapmadıklarını ve İspartalıların cesareti bir kale gibi kullanmak için kale inşa etmediklerini anlattı. Nitekim Atina surlarının duvarlarında yazılı şu cümleyi hatırlattı (şehir sadece kadınlarla meskün olsaydı bu surlar ne kadar faydalı olurdu!.)

Leonardo ertesi gün yoluna devam etmek istedi. Fakat hava o kadar fena idi ki bir gün daha kalmağa mecbur oldu. Yapacak iş bulamayınca hanın mutfağına gitti kendine dönen bir kızırma şişi yaptı :

Büyük bir tekerlek ve mül kürekleri bacanın sıcak havası tesiriyle dönüyor ve şişi harekete geçiriyordu. Ve bu şişi kullanamıyacağı için etin yanacağından hiç korkmamalı diyordu. Çünkü hararet fazla gelirse şiş hızlı dönecek az gelirse yavaşlıyacaktı. Bu şişe tayyare makinasına verdiği ehemmiyeti vermişti.

Bu esnada bitişik odada Makyavel Fransız süvari zabıtlarına güya kendisinin icat ettiği zar oyununda daima kaazanma usulünü anlatıyordu. Fakat denendiği zaman kaybediyordu. Yine de her defasında hesaplarında bir hata olması ihtimalini feryatlıyordu.

Hana akşama doğru birçok sandıkları, vaizleri, hizmetçileri, uşakları, cüceleri, soytarları ile Venedikli fahişe Lena inmişti. Lena iki sene önce aynı yolda olanların usulüne uyarak işten el çekmişti ve tövbekâr Madonna haline gelmiş ve bir manastıra çekilmişti. Orada fahişelerin tarifesi, Venedik fahişelerinin hususiyetleri ve fiatları ve meyancıların isimlerini havi notları yazıyordu.

Lena'nın kariyeri süratle ilerlemiştir. Bütün yüksek fahişeler gibi Venedikli sokak orospusu, kendisine bir asalet ismi edinmiş ve güya Milano prensi kardinal Sforça'nın nikâhsız kızı olmuştu. Aynı zamanda bunamış fakat hudutsuz servetlere sahip bir kardinalın de ilk metresi olmuştu.

Şimdi Venedikten Fano ya gidiyordu. Orada kardinal kendisini Borjiaların sarayında bekliyecekti.

Han sahibi dara düşmüştü. Bir kardinalın metresi olan böyle bir asil kadına (oda yok) diyemezdi. Fakat boş odada kalmamıştı. Nihayet birkaç tüccarı ahıra naklederek asil fahişeye oda temin etti. Maiyetine yer hazırlamak için Fransız zabıtlarıyla Makyavel'de ahıra nakletmek istedi. Fakat Makyavel öfkelen-di. Ama hancının karısı cadalıozdu. Derhal Makyavel'den geçmiş günlerin parasını istedi. Makyavel sukûta dalmıştı. Bir taraftan eşyaları ahıra taşınyordu. Leonardo tatlı bir tebessümle Makyavel'e ('ütfedip benim odama taşınırsanız bana büyük bir şeref vereceksiniz) dedi.

Makyavel teşekkürle kabul etti. Leonardo Makyavel'in yüzüne baktıkça onu daha entresan buluyordu.

O sırada Makyavel Floransa Cumhuriyeti Ayanının kâtipi idi. İkisi konuşmağa devam ediyorlardı. Makyavel (Mösyö Leonardo» dedi (tabii ben de sizin büyük bir ressam olduğunuzu duydum. Ama itiraf ederem ki ben resimden bir şey anlamam. Ama işittim ki siz aynı zamanda harp ilimlerinde mahirmişsiniz. Bu mevzu çok ehemmiyetlidir. Çünkü Milletlerin büyüklükleri askeri itibarlarına bağlıdır. Ben bunu monarşi ve Cumhuriyet adlı kitapta ispata çalıştım. Ben o

kitabta devletlerin yaşama, büyüme, ve düşünmesine hükme den tabii kanunları müspet ilim kanunları gibi tesbite çalıştım) Sonra bir dakika durdu (af edin mösyö) dedi. (Belki beni resim nasıl ilgilendirmiyorsa sizide politika hiç çekmiyordur. (Hayır) dedi Leonardo (bilakis. bilhassa sizin fikirleriniz kalabalığın düşüncelerinden o kadar ayrı ki zevkle dinliyorum.)

Makyavel (Akıllı insanlarla politikadan konuşmak benim için ekmek, su gibi bir ihtiyaçtır. Ama felâket şu ki, akıllı adamı nerede bulacaksın? Bizim asıl beylerimiz yün ve ipek fiatlarından gayrı bir şeyle alakâdar değiller. Tabiat beni kazanç veya gayp yün veya ipek konusunda düşünmek için yaratmamış; ben ya susmalıyım yahut politikadan konuşmalıyım.)

Leonardo bu mevzu ile ilgilendi: Size göre dedi politika matematiğe dayanan tabiat ilimleri gibi bir müspet ilim olmalı ha! «Tabii» dedi Makyavel ve yumulu gözleriyle uzaqlara baktı (belki bu kanunları ben tam olarak tedvine muvaffak olamayacağım ama, insanlara şimdiye kadar kımsesin söylemediği, bazı insani şeyleri söylemek istiyorum. Eflâtun (Cumhuriyet) inde, Aristo (Politika) da Ogüstün ilâhi belde» sinde her milletin hayatına hakim olan ve insan idaresin'in, iyi ve kötünün, dışında hüküm süren, Tabiat kanunlarını ihmal ettiler. Hepsi kendilerine iyi veya fena, asıl veya yabancı görünen şeyleri anlattılar ve hayli devlet şekillerinden bahsettiler. Ama ben devletlerin nasıl olması lâzım geldiğini değil, bifiil nasıl olduklarını anlatıyordu. Ben devletleri sevgi ve kin övme ve yeme dışında, müspet ilim yapar gibi araştırırım. Bilirim ki bu zor ve tehlikeli bir iştir. Çünkü insanlar hakikaten politikada olduğu kadar, hiç bir yerden nefret etmezler. Ama, beni Grolamo gibi ateşte yaksalar bile hakikati söyleyeceğim.

Leonardo Makyavel'in yüzündeki hafiflik ile karışık kehâneti çocukça cesareti, garip gözlerinde hayretle takip ediyordu. (Mösyö) dedi (eğer siz bu kanunları bulabilirsiniz keşifleriniz Oklit'in hendesesi, Arşimet'in mekanığı kadar kıymetli olacaktır.

İkisi uzun zaman konuştular. Leonardo mevzuu tekrar süvari ve ateşli silâhların önemine getirdi. Makyavel (harp

sanatında ustatlarımız olan Romalılar ve İspartalılardır.) (barut'u bilmiyorlardı) Leonardo (Fakat dedi tabiat ilimle rindeki ilerlemeler bize yeni şeyler getirmedimi?)

Makyavel (ben şu kanaattayım ki) dedi (yeni devletler harp ve devlet meselelerinde eski modellerden şaşarlarsa yanlış yola giderler) Leonardo bu mevzuda tam bir taklit mümkün mü dedi. Niçin olmasın, insanlar, unsurlar, yer ve gök, güneş nizamlarını, seyirlerini değiştirdiler mi ?

Makyavel devam etti (Düşünün) dedi (hangi yıldızların birleşmesi lâzım bizim bu'uşmamız için! Üç türlü insan vardır. Birisi herşeyi kendisi görür ve anlar. İkincisi ancak baş kalarının gösterdiğini görür. Üçüncüsü ne kendisi birşey görebilir, ne de başkasının gösterdiğini. Birincileri nadirdir. İkincileri orta seviye-i insanlardır. Üçüncüleri ise hiçbir işe yaramıyan adamlardır.

Sizi birinci gruba sokuyorum. Öyle gülmeyin, düşünün, size rast gelişim bir tesadüf değil bir kader icabıdır. Akıllı adamların ne kadar nadir olduğunu bilirim.)

Bu sırada oda'larına yaşlı bir kadın girmişti. Makyavel gözlüğünün üstünden bakıp (Madam Alvigia siz misiniz? sanıyordum ki şeytan sizin leşinizi çoktan cehenneme sürüklemişti. İhtiyar kadın, yarı kör hilekâr gözlerini ufaltarak, (Mösyö Makyavel) demişti (hayatta size bir daha rast geleceğimi ummamıştım) Makyavel şarap ismar'adı. Konuşmalardan anlaşılvordu ki bu kadın Fransa'da bir umumi hane sahibi idi. Sonra Venedikde meyancılığa başlamıştı. Şimdi ise Lenan'ın evini idare ediyordu.

Makyavel müşterek tanıdıkları sordu. Bu arada söz 15 yaşında mavi göz'ü Atalanta ya intikal etmişti. Bu kız birgün (bu yaptığımız bir günahmış ha?) diyordu (papazlar ne derse desin, zavallı erkeklere biraz sevinç bahsedebilmenin günah olacağına hiçbir zaman inanamayacağım.

Madam Riçiya'dan da bahis açıldı. Onun kocası, karısının ihanetini duyduğu zaman: «Evde bir kadın» demişti, «Ocakta ateş gibidir, komşulara istediğin kadar verebilirsin, geride kalan da sana yeter.» Sonra Madam Marnigliya'dan konuşuldu. Bu kadın âşıklarının ricasını kabul ettiği her defasında Maryem'in resmini bir örtüyle örter: «Görme-sin» derdi.

Leonardo, Makyavel'in bu konuşmalarından duyduğu zevki hayretle takip etti.

Makyavel, kadına çatmağa devam etti: «Bugün» dedi, «Güzel kadınlara artık kıskanç kocalar elinde değil. Hele senin gibi bir de miyancıları olursa şahâne yaşayabilirler. En mağrur kadınlar, parayla elde edilebilir. Bütün İtalyada pederasti ve fuhuş hüküm sürüyor. Bugün bir namuslu kadın, bir fahişeden ancak taşıdığı sarı bağla ayırabiliriz. (Bu safran sarısı bir baş bağı idi ki bütün fahişelerin taşıması mecburi) kadın «böyle demeyin» dedi. «Bugünkü zaman eskiye göre nedir? Daha düne kadar İtalya'da kimse Fransız hastalığını (frengi) bilmiyordu. Ve herkes kaygusuz yaşıyordu. Hele şu sarı bant! Madam Lena gibi bir kadından bile bunu taşıması isteniyor.»

— Neden taşımasın

— Siz neden bahsediyorsunuz. O muhterem kadın, her sokak delikanlısı ile yatan bir fahişe değildir. Biliyor musunuz ki onun yatak örtüsü Papanın elbisesinden daha kıymetlidir. Hele bi'gisi. Bolonya Üniversitesi hocalarını cebinden çıkarır. Hele onun Petrarka, Lavra, semavi aşkın sonsuzluğu hakkında konuşmasını bir dinleseniz!»

Makyavel «elbette» dedi. «Aşkın sonsuzluğunu onun kadar kim bilsin ,

— Gülmeyin mösyö. Geçenlerde bir gün, bir delikanlıya ahlâklı olmasını telkin eden yazdığı bir mektubu okuduğu zaman, ağlamağa başladı. Allah selâmet versin, o bir yeni Çiçeron'dur. Bunun için değil midir ki kıbar beyler ona başka kadınlara bir gece için ödediklerini plâtonik aşk hakkında bir konuşması için öderler.»

Alvigia, kendi kayatını da anlattı. O da bir zamanlar güzeldi. Hayranları vardı. Bütün kaprisleri tatmin edilmişti. Hele yaptığı çılgınlıklar bir gün kilisenin hazine odasında Padua kardinalinin şapkasını almış, kölesine giydirmişti. Ama seneler geçtikçe güzelliği ve hayranları azalmıştı. Ve çamaşırcılık yapmağa başlamıştı. O kadar fakirleşmişti ki dilenmeğe mecbur olmuştu.

Makyavel, bu konuşmaların da bir faydası olduğunu Leonardoya anlatmağa çalıştı. «çünkü» dedi, «bizzat tabiat bu çok cepheliliği bize öğretiyor. Aristo hakkında söylenen hik-

kâyeti biliyor musunuz? Bir gün talebesi İskender'in huzurunda, bir kadının kaprislerine dayanamıyarak dört ayağı üzerine eğilmiş ve çırılçıplak kadını sırtında taşımıştı. Koca Aristo böyle yaparsa, biz fakir günahkârlar ne yapalım?»

Leonardo uykuya uzanmıştı. Makyavel bir şeyler yazıyordu:

«Brütüs deli rolünü oynıyarak en akıllı insanlardan fazla şöhret kazanmıştır. Onun hayatını tetkik ettiğim zaman, şu neticeye varıyorum ki role girmesi, şüphe uyandırmadan, zalim bir diktatörü devirmek içindi. Bir nümune zalimleri öldürecek herkes için misal olabilir.

Açıkcâ isyan etmek, tabii asilce bir harekettir. Fakat buna kuvvet yetmezse gizli hareket etmeli, hükümdarın teveccühünü kazanmalı ve bu maksatla hiçbir şeyden çekinmemelidir. Hattâ onun günahlarına iştirâk etmeli; her taşkınlığı beraber yapmalıdır. Çünkü böyle yaklaşma, evvelâ âsinin hayatını kurtarır, sonra münasip bir fırsatta, zalimi öldürme imkânı verir. Onun için Brütüs gibi dahi rolünü oynamalı, inandığı şeyin aksini övmeli, böylece bir zalimi avutarak felâkete sürüklemeli ve vatani kurtarmalı.»

Ertesi gün yola çıkacaklardı, fakat Makyavel'in oda kırasını ödeyecek parası yoktu. Leonardo ona para vermeyi teklif etti, Leonardo «dostum» dedi; «Beni tahkir etmeyin. Hatırlayınız ki, yıldızların nasıl müsait bir vaziyeti bizim gibi iki adamı bir araya getirdi.

Talihi, bu lûtfunu niçin elden kaçıralım? Hissetmiyorum musunuz ki ben size bir hizmet yapmış değilim. Siz bana yaptınız.»

Leonardo'nun sesinde o kadar tatlılık vardı ki, Makyavel onun verdiği otuz düka altınını kabul etti böylece yola koyuldular.

Bir küçük köyden geçiyorlardı. Papaslar, rahipler, kutsal eşya satıyorlardı. Makyavel meydanda toplanmış kalabalığa: Bu papasları karılarınıza yaklaştırmayın dedi, çünkü yağ kolay alev alır, kutsal pederler, güzel kadınlar tarafından peder diye hitap edilmek'e yetinmezler, onlardan çocuk yapmağa da kalkarlar.»

Sonra Roma kilisesine söz intikal etti. «İtalyayı mahv-

den budur» dedi. Bu haşeratın elinden kuvveti alacak veya onları rezillikten vazgeçirecek birisi çıksa, ömrümü ona verirdim.»

Makyavel sözlerine devam ediyordu: «İnsanların bilfiil yaptıklarıyla yapmaları gereken şey arasında muazzam fark vardır. Çünkü bütün insanlar, doğuştan kötüdür. Ancak menfaat veya korku onları fazilete zorlayabilir. Onun için felâketten korunmak isteyen bir hükümdar, faziletli görünmeli, fakat icabına göre vicdan azabı çekmeden fazilet-sizlik yapabilmelidir. Çünkü, iyi görünen şeylerin çoğu, bir hükümdarın kudretine zarar verir. Fana şeyler ise kudretini arttırır.»

Leonardo «insaf» dedi, «böyle düşünülürse her şey caizdir. Tecviz edilemeyecek bir fenalık ve bayağılık yoktur.

— Makyavel, «evet» dedi «her şey caizdir. Hükmetmek isteyen ve buna kadir olan adam için her şey caizdir. Vakıa İmparator Antonyus ve Markorel mülâyim davranabilmişlerdi ama, onlardan evvel yeter derecede kan dökülmüştü. Düşün ki Roma'nın kuruluşunda bile, aynı kurdu emen kardeşlerden biri diğerini öldürmüştü. Ama tek kişinin hükümdarlığı için zaruri olan bu kardeş katli vâki olmasaydı, bir Roma doğabilecek miydi? İki kardeşin kavgasıyla Roma mahvolmıyacak mıydı?

Terazinin bir kefesine kardeş katlini, öteki kefesine Roma'nın bütün faziletlerini ve hükmetlerini koysak, acaba hangisi ağır basar?

İnsanlar ancak küçük ve orta cinayetlerin idrini taşırlar. Büyük cinayetler, intikam alacak kuvveti bırakmaz. Onun için bir hükümdar, tebeasına karşı yalnız büyük cinayetleri işlemeli, küçük orta cinayetlerden kaçınmalıdır. Halbuki insanlar en tehlikeli yolu, iyi ile kötü arasındaki orta yolu seçerler; ne tam iyi ve ne tam fena olmağa cesaret ederler. Bir cinayet, bir ruh büyüklüğü istediği zaman, ondan çekinirler, gündelik bayağılıkları tercih ederler.»

Leonardo'nun şüpheli bakışları üzerine, «tam hakikat, daha yalan gibi görünür» dedi.

Leonardo, Sezare Borjjanın hizmetine girmişti. Bir gün Sezare'ye dalkavuk şairlerin kasideleri getirildi. Fakat hü-

kümdar, kendi aleyhindeki yazıları görmek istiyordu. O günlerde Romada bir şair zindana atılmıştı. Yazdığı şiirdé, Sezare için «katır», «Papayla bir fahişenin piç», «Türk», «sünnetli», «zani», «kardeş katili», «Allahsız,, diyordu. Şair: «Allahım diyordu» daha ne bekliyorsun? Görmüyor musun ki o senin kiliseni bir katır ahır ve bir orospu odası haline getirdi. Kâtip, hükümdara «bu rezile ne yapmamızı emredersiniz?» dedi.

«Nazik olmayı ben şairlere öğretirim» dedi hükümdar. Bu tâbirden maksat, elini kesmek veya kızıl demirle dilini dağlamaktı.

Leonardo, arazinin askerî haritalarını da yapmıştı. Bu, haritadan ziyade bir sanat eseri idi. Deniz, koyu mavi, dağlar esmer, nehirler açık mavi, şehirler koyu kırmızı, çayır-lar solgun yeşildi. Yollar, kuleler belirtilmişti. Sanki bütün manzara tayyareden görülüyordu.

Sezare haritaya bakarken, uçmadaki saadeti hayal etti. «Teşekkür ederim Leonardom» dedi, «Seni mükâfatlandıracağım. Bizden memnun musun, aylığıñ kâfi mi? Senin her arzunu yerine getireceğim.»

Leonardo sadece Makyavel için bir randevu istemekle yetindi.

1503 yılının martında, Sezare Şimalî İtalyada binbir rezalet ve kurnazlıkla hüküm sürdükten sonra, Romaya dönmüştü. Papa kiliseye hizmet edenlere verilen madalyaların en büyüğü olan altın gülü ona takacaktı. Vatikanın büyük salonunda kardinaller ve büyük devletlerin elçileri toplanmıştı. Pırlantalarla dolu mantosu sırtında, üç katlı tacı başında, etrafı ye-pazelenerek yetmişlik Papa Altıncı Aleksandr tahtına oturdu. Muhafız kıtası kumandanı kılıcını çekmişti. Tezhipli kılıcının üstünde «sadaikat silâhtan kuvvetlidir» yazılı idi. Sezare, incilerle süslü bir güvercin statüsü e'inde, kont şapkası başında olduğu halde, tahta yaklaştı. Şapkasını çıkardı, diz çöktü, mukaddes pederin pabucundaki vakut salibi öptü. Bir kardinal, Papaya altın gülü uzattı. Bu bir kuyumculuk sahnesi idi. Çiçeğin ortasında altın yapraklar arasında etrafa gül kokusu saçan, yağla dolu bir şişe vardı.

Papa ayağa kalktı. Heyecanlı bir sesle:

« Sevgili yavrum, bu gülü arzı ve semavi jerüzalem'lerin ve savaşı ve muzaffer olan kilisenin sevincine bir sembol olarak sana veriyorum. Senin faziletlerin de bu gül gibi çiçek açsın, Amin.»

Sezare, bu mistik gülü babasının elinden aldı. Bu sırada Papa dayanamıyarak seremoniyi bozdu, kollarını oğluna uzattı:

«Oğlum Sezare, Sezare» diye onu öptü ve ağlamağa başladı. Bu sırada borular çalınıyor Senpeter kilisesinin çanları çalıyordu. Bütün Roma kiliseleri buna iltihak ediyordu. Melek şatosundan top sesleri geliyordu. Romanyol muhafızları Vatikanın bahçesinde:

«Yaşasın Sezare» diye bağınıyorlardı.

Seyirciler arasında Leonardo da vardı.

LEONARDO ROMA'DA

Leonardo Roma'ya geldiğinde, bir müddet Sansiprito Hastanesinde anatomik incelemelerde bulundu. Kendisine, talebesi Beltrafio yardım ediyordu. Üstad, talebesinin neşesiz olduğunu görünce, ona Vatikanı ziyaret etmeyi teklif etti. Bu sırada İspanyollar ve Portekizliler, Amerikada keşfedilen arazinin mülkiyeti hakkında hakem olması için, Papa Aleksandra müracaat etmişlerdi. Mukaddes peder, bu işe yardım etmek üzere Leonardo'yu da çağırmişti. Ertesi gün, üstad'a talebesi Vatikana gittiler. Papaların büyük salonundan geçtiler. Kabul salonu olan İsa ve Meryem salonuna uğradıktan sonra, Papanın çalışma odasına geçtiler. Kubbe, ler ve kavisler arasındaki aralıklar Pinturicvu'nun freskleriyle süslü idi. Bu freskler, azizlerin hayatını canlandırıyor-du. Arada bir de Hristiyanlıktan evvelki esrar resmedilmiş-ti. Meselâ Jüpiter'in oğlu Güneş Tanrısı Osiris gökten iniyor. Yer Tanrıçesi İsis'le evleniyor. İnsanlara toprağı ekmek meyve ve üzüm yetiştirmeyi öğretiyor. Buna karşılık insanlar onu öldürüyorlar. Fakat o, mezarında diriliyor, beyaz bir ökül halinde belhriyor.

Vatikanın saraylarında da buna benzer bir harita göze çarpıyordu. İnce uzun zeytin dalları, tatlı meyilli tepeler arasında rüzgârdan eğiliyorlardı. Gökte kuşlar, baharın aşk oyunlarına sevinçlerini ifade ediyorlardı. Bu esnada bir kardına, bir elçiye soruyordu: Mukaddes pederin sıhhati nasıl, çok yorgun mu?

— Hayır, bugünkü ibadete riyaset etti, o kadar güzel te-ganni etti ki kendimi göklerde sandım.

Kardinal Mişel, hangi hastalıktan öldü? Diye sordu Fransız elçisi. Bir İspanyol cevap verdi: Yediğı veya içtiğı bir şeyden.

Papa para edinmenin çaresini bulmuştu. Kardinallerinin gelirlerini tetkik ederdi. Kendisine para lazım olduğı zaman

zengin bir kardinali öldürtür ve kendisini vâris ilân ederdi. O. nun için kardinaler kesilecek domuzlardı. Maiyetinden birinin not defterinde sık sık şu cümleye rastlanıyordu: «O, kâseden içmişti»

Papa Aleksandr gençken güzeldi. Bir kadına baktı mı, onda ihtiras uyandırır. Sanki gözleri bir mûknatıs gibi, kadınları çekerdi.

Yüz hatları şişmanlıktan biraz sarkmışsa da hâlâ haşmetli idi. Teni esmerdi, kafası saçsızdı. Burnu kartal burnu idi. Küçük, çok hareketli gözleri ve şehvet ifade eden kaın dudukları vardı. Modern bir adamın bütün kibarlıklarına sahipti. Tabii bir cazibesi de vardı. O bir şey söylediği zaman, böyle olması icap ettiği intibacı uyandırır. Bir sefir yazıyor :

Papa yetmiş yaşındadır, fakat her gün gençleşiyor. En büyük sıkıntısını iki günde unutabilir.

Borjia, nesebini Afrikadan gelmiş Emevilere götürür. Ve gerçekten de kalın dudak, ateşli bakış ve esmer ten, Afrika kanına delâlet ederd.

Papa, pencere kenarında oturmuş, ihtirasla sevdiği mücevherlerine bakıyordu. Uzun ve güzel parmaklarıyla bunlardan birine dokunuyor ve dudaklarını şehvetle ileriye çıkarıyordu. Mücevherler içinde büyük bir Krioprasiyi pek severdi. Bu bir zümrütten daha koyu, esrarlı bir erguvan parlaklığı verirdi. İncilerini getirttiği zaman, sevgili kızı Lükresyayı hatırlardı. Gelenler arasında damadının elçisini yanına çağırarak Bertrando dedi, Lükresya'ya vereceğim hediyeyi unutma. Amcasından eli boş dönemezsin. O kendisine amca derdi. Çünkü resmî vesikalarda, kendi kızı olarak değil, yeğeni olarak kayıtlı idi. Papanın meşrû çocuğu olamazdı.

Papa, mücevher kutusunu karıştırdı ve kıymet biçilemeyecek değerde fındık büyüklüğünde penbe bir Hindistan incisi çıkararak ışığa karşı tuttu. Hayalinde, bunun Lükresya'nın açık dekolte mat göğsünde ne güzel duracağını düşündü. Elçiye dönerek: Konta söyle, Meryem'e dua etsin, biz Meryem'in himmeti ile sıhhatteyiz, kendisine Apostolik takdisimizi yolluyoruz.

VATİKANDA BİR REZALET SAHNESİ

Sezare, Vatikan salonlarında Papa ve kardinaller şerefini büyük bir ziyafet veriyordu. Bu ziyafete Romanın en muteber fahişelerinden ellisi davetli idi. Leonardo da oradaydı. Yemekten sonra kapılar, pencereler kapandı, gümüş şamdanlar masadan kaldırılarak yerlere dizildi. Mukaddes peder ve kardinaller, çıplak yerlerde sürünen kızlara kızarmış kestaneler atıyorlar ve kızlar bunları yerlerden derliyorlardı. Bunu yaparken gülüyorlar, kahkaha atıyorlar, top lanıyorlar, dağılıyorlar ve Papanın ayakları ucunda esmer, beyaz, gül tenli fahişeler, bir ağ teşkil ediyorlardı. Yetmiş yaşındaki Papa, bir çocuk gibi eğleniyordu.

Avuç avuç kestane atıyor; kızları alkışlıyor, onlara: Kuş larım diye hitap ediyordu. Ama birdenbire Papanın yüzü kızardı. İçinde bir hâtıra doğmuştu. Çünkü 1501 senesinin kutsal bir gecesinde, kendi öz kızı Lükresya ile de bu kestane oyununu oynamıştı.

Ziyafetten sonra misafirler, Papanın hususi dairesine İsa ve Meryem saionlarına çekildiler. Orada muhafız alayından seçilmiş en kuvvetli neferlerin fahişelerle sevişmesini seyrettiler.

O gece, iki şey tes'it ediliyordu. Dünya küresinin taksimi ve başlamış olan matbaacılığa Papa tarafından sansür vaz'ı.

Leonardo oradaydı ve her şeyi görmüştü. Eve dönünce defterine su notları yazdı:

«Senek doğru söylüyor. Her insanda bir Tanrı ve bir hayvan gizlidir. Daha aşağıda şunları ilâve ediyor:

«Adi ruhlu ve rezil ihtirash insan'ar, güzel bir vücuda lâyık değillerdir. Çünkü bu vücut, yüksek zekâlı ve büyük görüş kabiliyetli insan'ara yaraşır. Öyle âdi insanlara gıdayı alıp çıkarmak için iki delikli bir çuval olmak kâfiydi. Çünkü bunlar sadece helâ çukur'arını doldurmağa lâyıktı. Bunlar biçim ve ses bakımından insanlara benzerlerse de başka hususlarda hayvandan daha aşağıdırlar.»

MONALİZA — JOKONT

Leonardo «Resime Dair» başlıklı notlarında, şöyle yazıyordu :

«Resim yapmak için hususi bir atelyen olmalıdır. Uzun dört köşeli bir salon, yirmi arşın uzunluğunda, on arşın genişliğinde duvarlar, siyah önünde bir dam çıkıntısı ve gülneşe karşı keten bir perde. Bu perde ihtiyaca göre açılıp kapanabilmeli. Perdesiz olarak yalnız alaca karanlıkta veya bulutlu ve sisli havada resim yap. Bu ışık mükemmel bir ışıktır.

Leonardo ev sahibi Martelli'nin evinde işte böyle bir atölye yaptırmıştı.

1505 yılının ilkbahar sonu idi. Sisli bir gündü. Güneş ıslak bulut örtülerinden geçiyordu. Gölgeler narındı ve dumanın gibi uçuşuyordu. Leonardo bu ışığı çok severdi, çünkü ona göre bu ışık, kadın yüzüne müstesna bir güzellik verirdi.

Gelmeyecek mi diye düşündü. Düşündüğü kadın kendisi için mutad olmıyan bir sebatla, büyük bir gayretle üç senedir portresini yaptığı kadındı.

Atelyeyi hazırlamıştı. Talebesi Beltrafiyo onu yan gözle tetkik ediyordu. Daima sakin olan hocasının sabırsızlıkla bir şey bekleyişini hayretle temaşa ediyordu. Leonardo fırçasını, boyalarını hazırlamıştı. Portreyi açmıştı. Odanın ortasında, o kadını eğlendirmek için kurduğu fısıkiyeyi açtı. Düşen sular cam kürelere çarpıyor, garip hafif bir müzik yaratıyordu. Fısıkiyenin etrafında Leonardo kendi eliyle kadının çok sevdiği İris çiçeklerini dikmişti. Halının üstünde bir beyaz Asya kedisi uyuyordu. Onu da kadın için satın almıştı. Kedinin bir gözü toprak sarısı, bir gözü de safir mavisi idi. Talebesi Salerno, notaları açmış viyolasını akort ediyordu. Sonra Leonardo'nun Milanodan beraber getirdiği ikinci bir müzisyen geldi. O da Leonar-

donunı icadı olan ve bir at kafasına benzeyen, gümüş lav-tayı çalıyordu.

Kadını eğlendirmek için Leonardo en iyi şarkıcıları, hikâyecileri ve şairleri davet ederdi. Kadının yüzünde, bu seslerin uyandırdığı çizgileri takip ederdi. Fakat son zamanlarda bu toplantılara pek lüzum ka'mamıştı. Çünkü kadının bunlarsız da sıkılmadığını görmüştü. Yalnız müzik devam ediyordu.

Herşey hazırlanmıştı. Fakat kadın, hâlâ görünmüyordu.

Gelmeyecek mi diye düşündü Leonardo, bugün ı ışık ve gölge tam bu işe elverişli, acaba birisiyle çağırırsam mı? Fakat beklediğimi biliyor. Herhalde gelecektir. Talebeleri üstadlarının sabırsızlığının gittikçe arttığını görüyorlardı. Birdenbire pınarın suları yan tarafa eğildi, cam küreler ses verdi ve su damlaları altında İris yaprakları titreyordu.

Üstadın yüzünde, kadının geldiği belli oluyordu. Odaya önce bir rahibe Kamila girdi. O her defasında beraber geçirdi. Odanın bir köşesine oturur; İncili açar, onu okurdu. Varlığından kimse haberdar olmazdı. Konuştuğunu da duyan yoktu. Arkadan beklenen kadını içeri girmişti. Otuz yaşlarında basit, koyu elbiseli, alnının ortasına kadar varan şeffaf koyu bir örtü örtülüüyordu. Bu Monaliza jokonta idi. Kadın, Napolinin kadim bir ailesindendi. Vaktiyle zengin olup, Fransızların yağmasından sonra fakirleşmiş Mösyö Şerardini'nin kızı ve Floransa jokontunun karısı idi. Bu adam, önce iki defa evlenmiş, iki karısı da ölmüş-tü. Monaliza üçüncü karısı idi. Bu tabloyu yaparken sanatkâr e lli yaşındaydı. Kadının kocası ne fena, ne iyi; tutumlu, orta adamdı. Güzel karısını evin münasip bir ziyneti sayardı. Ama Monalisanın güzelliğini Sicilya öklüzlerinin güzelliği kadar olsun an'amazdı. Bu kadını da kendi arzusuyla değil, babasının zoruyla almıştı. Kadının ilk aşkın harpta ölmüştü. Kadını başka sevenler de oldu, fakat kadının hic birisine timit vermediği de sövlenirdi. Saldın, mütevazı ve dindardı. Kilisenin bütün emirlerini yerine getirirdi. İyi bir ev kadını, sadık bir zevceydi. On iki yaşındaki övey kızı için de şefkatli bir anneydi.

Talebeleri biliyorlardı ki Leonardo bu kadını ancak çalışma esnasında görebilirdi ve hiç bir zaman yalnız kal mazlardı. Ama talebesi Geovanni hissederdi ki sanatkarla kadının arasında, onları diğer insanlardan ayıran esrarlı bir bağ vardı. Ve bu sır başkalarının aşk dedikleri şey de ğildi.

Leonardo'dan işitmişti ki sanatkarlar yaptıkları portrelerden kendilerine benzeyen bir yüz yaratmağa meylederler. Çünkü Leonardo'ya göre insanın vücudunu ruhu forme ederdi. Giavanni dikkat ediyordu ki yalnız portre değil, bizzat Monaliza da zamanla Leonardo'ya benzemeğe başlamıştı. Bu benzeyiş yüz hatlarından ziyade, gözlerde ve gülümsemede idi.

Giovanni hayretle hatırlıyordu ki aym tebessüm İsa'nın yaralarına elini dokunduran Tomas'ın yüzünde de vardı. Çünkü Verroçyo'nun bu tablosuna genç Leonardo model durmuştu.

Üstadın ilk eserlerinden birisi olan Havvanın portresinden sonra, Melek portresinde de bu tebessüm görölürdü. Sanki Leonardo her yerde kendi güzelliğinin tam bir inikâsını aramış ve onu nihayet Monalisanın yüzünde bulmuştu.

Bazan Giovanni ikisinin yüzündeki bu gülmeye bakarken âdeta korkar ve bir mucize karşısında olduğunu sanırdı. Hakikat bir hayal ve hayal bir hakikat gibi görölürdü. Sanki Monaliza canlı bir kadın değil ve Mösyö Jökont'un karısı değil de Leonardo'nun çağırıldığı bir hayalet bir büyü ve Leonardo'nun kadın dublürü idi.

Monaliza, kucağına sığırayan kediye okşadı. Leonardo işe başladı. Bazan fırçayı bırakır, dikkatle onun yüzüne bakardı. Bu yüzdeki en küçük gölge, en hafif değışiklik onun gözünden kaçmazdı.

— Madam, dedi Leonardo, bugün o kadar sakın değilsiniz. Monaliza sakın bakışını Leonardoya yönelterek:

— Evet, dedi biraz yorgunum. Övey kızam hasta, bütün gece uyumadım.

— Bugün çalışmayı bırakalım mı?

— Hayır, böyle bir güne yarık değil mi? Şu narin gölgelere, şu ratıp güneş ışığına bakan, tam benim günüm. Beni beklediğinizi biliyordum. Erken gelecektim ama, Madam Sofonizba:

— Kim? Dedi Leonârdo. Anladım.. Sesi pazar karısına, kokusu bir bakkal dükkânına benzer.

Kadın gülüyordu:

Madam Sofonizba bana dün akşam Madam Anjelika'nın verdiği ziyafeti, kadınların kıyafetlerini; kımin kime kur yaptığını anlatmağa geldi.

— Anlaşıldı. Sizin keyfinizi kaçıran, kızınızın hastalığı değil; bu dedikodu, Madam farkında mısınız ki, herhani mânasız gündelik bir dedikodu bile bazan ruhlarımızı karartır ve ağır bir ıstıraptan fazla keyfimizi kaçırabilir.

— Kadın başını eğdi. Zaten ikisi kelimesiz anlaşıyorlardı. Resim'e devam etmeğe çalıştı.

Monaliza üstada: «Bana bir şey anlatın» dedi.

— Ne?

— Kadın bir an dılışındükten sonra: «Venüsün âlemin-den bir şey» dedi.

— Leonârdo onun bilhassa sevdiği hikâyeleri, seyahat hâtıralarını, tabiat müşahedelerini, resim plânlarını bilirdi. Ve her defasında, hafif bir müzik refakatinde, bir çocuk basitliğiyle bunlardan birisini anlatırdı.

Leonardonun bir işareti üzerine «Venüs âlemi» hikâyesine refakat etmek üzere sazlar çalınmağa başladı.

«Sicilya sahillerinde oturan gemiciler, hikâye ederler ki denizde ölmesi mukadder olanlar, en şiddetli fırtınada aşk ilâhesinin biri olan Kıbrısı görebilirlermiş. Adanın güzelliğine meftun olan nice gemiciler kayabıklarda denize dökülmüşlerdir. Nice batmış gemilerin bakijeleri hâlâ oralarda görülür. Bunlar o kadar çoktur ki, sanki mahşer olmuş ve batan gemiler ortaya çıkmıştır. Lâkin adanın üstünde ebediyen mavi bir gök parıldar ve güneş çiçekli tepeleri aydınlatır. Hava o kadar sakın ki bacalardan çıkan

dumanlar dimdik havaya yükselir. Denizde ölecek olanlar bu yakın ve sakin denizi görürler. Rüzgâr onlara çiçek kokuları getirir. Fırtına ne kadar şiddetli ise, Kıbrıs'taki sükûn da o kadar derindir.

Hikâye bitince, Leonardo sustu. Çalgılar da sustular. Böylece bütün seslerden daha şâhâne olan bir sükûn, müzikten sonraki sükûn پیدا oldu. Monaliza, müziğin ninni siyle ve sükûnla hakiki hayattan uzaklaşmış vuzuh dolu, yüziyle sakin sular gibi esrarlı, şeffaf fakat hiçbir bakışın derinlerine inemediği bir gülümseme ile Leonardo'nun yüzüne bakıyordu.

Giovanni'ye öyle geliyordu ki Leonardo ile Monaliza karşı karşıya konmuş ve birbirinde sayısız inikâslar yapan iki ayna idiler.

ÜÇ BÜYÜKLER

LEONARDO VE MIKELANJ, RAFAEL

Leonardo Floransada dolaşırken, belediye binasının önüne geldiği zaman, Mikelanjın Davud heykelinin önünde durdu. Bu beyaz mermerden dev heykel âdeta nöbet tutuyor gibiydi ve ince uzun siyah kulenin taşları önünde bârız bir kontras yapıyordu. Çıplak genç vücut zayıfçadır. Sağ kolu aşağı indirilmiş veterler mütebariz, yukarı kalkan sol kol, taşı tutuyor, kaşlar çatık, bakış nişan alır gibi uzağa yönelmiş, basık a'nına saç bukleleri bir taç halinde halkalanmış.

Mikelanj'ın bu heykelini Şavanarola'nın yakıldığı yerde seyrediyordu. Leonardo, rakibinin bu eserini kendi ruhiyle aynı seviyede, fakat zıt istikamette görüyordu. Nasıl ki iş ve görüş ve sükûnun ihtirası ve ihtirasın fırtınası zıt olukları gibi. Bu yabancı kudret, onu çekiyordu ve onda tecessüs uyandırıyor. Floransada Santamaria kilisesinin inşaat yerinde büyük bir mermer blok vardı ki heykeltaşların çoğu bunu kullanılmaz buluyorlardı.

Leonardo Romadan gelince, bu mermer blok ona teklif edilmişti. Fakat o, mutad yavaşlığıyla tereddütler içindeyken, kendisinden yirmi üç yaş genç bir sanatkar Mikelanj, bu işi üzerine aldı. Gece gündüz çalışarak yirmi bes ayda bu dev eseri meydana getirdi. Leonardo Sforça heykeli için on altı sene harcamıştı. Davud gibi bir eser için kimbilir ne kadar zamana ihtiyac o'acaktı.

Floransalılar Mikelanjı heykeltaşlıkta, Leonardonun rakibi olarak ilân etmiş'lerdi. Mikelanj bu rekabeti tereddütsüz kabul etmişti. Fakat belediye salonunda bir harp tablosu yapmağa başlayınca, resim sanatında da Leonardoyla yarışa girmiş oluyordu. Halbuki şimdiye kadar eline fırça almamıştı. Mikelanj, rakibinde mülâyemet ve iyi niyet gör

duğu nispete kindarlığı ileri götürüyordu. Leonardonun sü-
kûnetin; bir hakaret gibi kabul ediyordu. Marazî bir itiyat-
la Leonardo aleyhindeki her dedikoduyu dinliyor, daima
bir kavga vesilesi arıyordu.

Davut heykeli tamamlanınca, şehrin ileri gelenleri, meş-
hur heykeltıraşları çağırarak heykelin nereye dikilmesi lâ-
zımlı olduğunu sordular. Leonardo, heykelin Piyassa Della
Signorina'ya dikilmesini tavsiye etti. Mikelanj bunu işitince,
Leonardo'nun hasset dolayısıyla eserini karanlık bir köşeye
yerleştirmek istediğini iddia etti.

Bir gün, bir sanatkâr toplantısında; heykeltıraşlık mı,
resim mi daha üstündür konusu açılmıştı. Leonardo, be-
nim kanaatimce dedi, bir sanat eseri teknik bir el işinden
ne kadar uzaklaşırsa, o kadar iyidir. Sonra ilâve etti: Re-
sım, daha ziyade ruh kuvveti, heykeltıraşlık ise beden kuv-
veti ister.

Leonardonun kısmen alay için söyledığı bu sözleri, Mi-
kelanja yetiştirdiler. O bunu kendi üstüne almıştı. Zehirli
bir istihza ile şunları söyledi: Bir meyhane hizmetçisinin piç
çocuğu, âvare ve dermansızlık rolü oynuyor. Ben ise eski
bir ailenin çocuğu olarak işimden utanmıyorum. Ve bir ba-
sit ırgat gibi, terden ve kirden ürkmüyorum. Sanatların
derecesine gelince, bütün sanatlar müsavî kıymettedir. Çün-
kü hepsi aynı kaynaktan gelir ve aynı hedefe gider. Ama
bu adam resmi, heykelden üstün tutuyorsa ve anlayışı bu
seviyedeysse, bir çamaşırcı kadından üstün değil demek.

Mikelanj, Leonardoyu geçmek için, belediye salonun-
daki resminde hummalı bir tarzda çalışıyordu. Bu resimde
o, Leonardonun aksine olarak, harbi mânasız bir kital ve
serseriliklerin en hayvanisi saymıyor, bilâkis harbi bir bü-
yük eser, ebedî bir vazifenin ifası ve vatan hizmetinde bir kah-
ramanlık tefâkki ediyordu.

İki dâhî arasındaki bu yarışmayı, Floransalılar bir pi-
yes seyreder gibi tecessüsle takip ediyorlardı ki Mikelanj,
Floransa cumhuriyetini Medici'lere karşı temsil ediyor, hal-
buki Leonardo Medici'leri cumhuriyete karşı müdafaa edi-
yordu. Halk da ikiye ayrılmıştı. Bir gece Davut heykeline
taş atılmıştı. Mikelanj bunu Leonardonun yaptırdığını id-
dia ediyordu.

Bir gün Leonardo, atelyesinde Jokont portresinde çalışıyordu. Söz Mikelanja intikal etmişti. Leonardo Monaliza ya şöyle söyledi: Bazen sanıyorum ki onunla başbaşa konuşabilirsek her şey halledilecek ve bu mecnunâne kavgadan eser kalmıyacak. O zaman anlıyacaktır ki ben onun düşmanı değilim ve dünyada onu benim kadar seven bir kimse daha yoktur.

Monaliza başını salladı: Hakikaten öyle mi? Dedi o, bunu anlıyacak mı?

— Leonardo; anlıyacaktır dedi. Onun gibi bir insan, mutlaka anlamalıdır. Talihsizlik şurada ki, o çok mahcupdur ve kendine itimadı azdır. Kendi kendini tâzip ediyor, kıskanıyor, korkuyor. Çünkü o kendisini tanımıyor. Halbuki, bütün bunlar evhamdan ibaret. Ben ona her şeyi söyledim ve o teskin edilmiş olurdu. Benden korkacak nesi var?

Geçen gün onun, ykanaan muharipler eskizini gördüğüm zaman, gözlerime inanamamıştım. Hiç kimse onun ne olduğunu ve daha ne'ler olabileceğini bilmiyor. Ben biliyorum ki o daha şimdiden benimle aynı kıymettedir, hattâ benden kuvvetlidir.

Monaliza üstada bakıyor, sakın ve esrarlı gülümsüyordu:

— Mösyö, diyordu. İncilde Tanrının İlyas Peygambere hitabını hatırlıyor musunuz? «Yerinden çık ve dağda Tanrının karşısında görün. Bu sırada Tanrı, gözünün önünden geçiyor ve bir kasırga, dağları kayaları parçalıyordu. Fakat Tanrı, rüzgârın içinde değildi. Rüzgârdan sonra, bir zelzele geldi, fakat Tanrı zelze'le içinde de değildi. Zelzeleden sonra yangın geldi, fakat Tanrı yangında da değildi. Yangından sonra sakın, hafif. bir ses çıkmıştı. Tanrı bu sesteydi. Belki de Mikelanj dağları koparan rüzgâr gibi kuvvetlidir, fakat içinde Tanrının bulunduğu o sükûna sahip değildir. O bunu biliyor. Ve sizden nefret ediyor. Çünkü siz ondan kuvvetlisiniz. Zira, sükûn kasırgadan kuvvetlidir.

Leonardo bir gün, Santamaria kilisesinde, bir delikanlı gördü. Buna çocuk da denebilirdi. Genç, freskleri inceliyor ve çiziyordu. Önünde boyalarla kirlenmiş bir önlüğü, evde dokunmuş kaba çamaşırları vardı. İnce uzun ve elastik idi. İncecik, çok uzun, görülmemiş beyazlıkta kansız bir genç

kız gibi boynu vardı. Şeffaf, beyaz, solgun yüzü acaip bir güzellikteydi. İri siyah gözleri gökler gibi derin ve boştu.

Leonardo, bu çocuğa başka bir kilisede de rastladı. Delikanlı Leonardoyu tanımıyor gibiydi. Onunla konuşmak istiyordu. Cesareti yoktu. Leonardo bunun farkına varınca, ona yaklaştı. Delikanlı heyecandan kızarmış yüzü ile onu kendisine üstad tanıdığını ve İtalyanın en büyük sanatkarı telâkki ettiğini ve Mikelanjin akşam yemeği tablosunu yaratanın pabucuna bağ olamayacağını söyledi.

Leonardo, bu gence daha birkaç defa rastladı. Resimlerini gözden geçirdi. Ve onu tanıdıkça istikbalin büyük bir ressamını onda buldu. Delikanlı hassas ve bir kadın gibi her tesire açık kalbiyle Pinturiçio'yu ve Perigino'yu taklit ediyordu. Fakat bilhassa Leonardonun izinden yürüyordu.

Leonardo, onda bazı acemiliklerle beraber, kimsede görmediği bir duygu tazeliği buluyordu. Bilhassa çocuğun sanatın ve hayatın bütün sırlarına nüfuz edişine hayran oluyordu. Her aradığını kolayca buluveriyordu.

Leonardo, ona tabiatı, sabırlı araştırmanın ve resmin matematik kaidelerini anlatırken, o hayretle dinliyor ve duyduğu can sıkıntısını izhara ancak saygısı mâni oluyordu. Bir gün bu çocuk, Leonardoyu dehşete veren bir söz söyleyivermişti: «Ben şunu farkettim ki, resim yaparken hiç düşünmemelidir. O zaman insan her şeye muvaffak oluyor. Leonardo bir gün ona:

— Oğlum, sen nerelisin, baban kim, adın ne? Diye sordu.

— Delikanlı: Ben Urbinodanım, babam ressam Sanziyo'dur. Benim adım Rafâel'dir.

Leonardo, yine Monaliza'yı düşünüyordu. Onun hayatı hakkında bilgisi yoktu. Onun bir kocaya sahip olması, kendisini yaralamıyor, yalnız hayrete düşürüyordu. Bu sıska, uzun, sol yanağı benli adam, Sici'ya öküzleri ve koyun derisi gümrüklerinden başka bir şeyle alâkalı değildi. Öyle an'ar oluyordu ki Leonardo, jokontun bir hayal gibi görünen, fakat her gerçekten daha gerçek o'an, nazik, yabancı ve uzak güzelliğinden gâşyoluyordu. Monaliza, bilgisini satan kadınlardan değildi. Leonardo onun lâtince ve yunanca bildiğini öğrenmişti. O kadar basit, o kadar sade konuşurdu ki, çocu-

onu alelâde bir kadın sanırdı. Hakikatte ise idraktan daha derin bir şeye sahipti. Bu, sezen basiretti. Bazen bir tek kelimeyle Leonardo'yu kendisine ebedi bir dost, bir akraba gibi bağlardı. Böyle anlarda Monaliza'ya yaklaşıma arzusunu duyardı. Fakat derhal bu arzuyu ezerdi. Leonardo o intibahdaydı ki kadın her şeyi biliyor, her şeye katlanıyor, kendisini üstadın eserine kurban ediyordu. Bu ikisini bağlayan şey, aşk mıydı? O zaman moda olan plâtonik aşk dedikoduları o iç çekmeler Petrark uslûbunda aşk tekerlemeleri, onda can sıkıntısı veya istihza uyandırırdu. İnsanların çoğunun aşk dedikleri şey de ona yabancıydı. Nasıl yasak olduğu için, tiksindiği için et yemiyordıysa aynı suretle kadınlardan da uzak duruyordu. Çünkü meşru veya gayri meşru olsun, bedeni teması, günah değil, fakat kaba bulurdu. Anatomiye ait notlarında diyordu ki:

Çiftleşme faslı ve o içe yarayan uzuvlar o kadar çirkindir ki, eğer yüzün güzelliği, insiyakların kuvveti ve çiftleşenlerin süsleri olmasaydı, insan nesli münkariz olurdu. İşte o nefsinin bu çirkinliklerden erkek ve dişinin şehvet savasından, aynen kesilmiş hayvan etinden uzak durduğu gibi, uzak dururdu. Fakat bunu yapan başkaları muahze etmezdi. O aşkın ve açlığın tabii zaruretlerini bilirdi. Fakat ona iştirâk etmek istemezdi. Kendi nefsi için iffet kanununu hâkim kıları. Monalizayı sevseydi bile onun için, sevgiliyle esrarlı derin, bir hayranlıktan daha üstün bir birleşme olabilir miydi? Onlar birlikte bir baba-ana gibi bir çocuk, yani ölmez tabloyu yaratıyorlardı. Buna rağmen, hissedirdi ki, bu şaibesiz birleşmede bile fizik temastan daha büyük bir tehlike saklıydı. İkiisi henüz hiç kimsenin görmediği bir uçurumun kenarında dolaşıyorlardı. Bazen sırları, söylenivermiş bir kelime ifşa edecek olurdu. Eğer kazara birisinden birisi, bu hududu aşsaydı, kendisine bu kadar yakın bulduğu bir ruhu, mekanik kanunlar araştırır gibi ihtirassız bir tecessüsle araştırabilir miydi? Bazen Leonardo kadını, korkunç işkencelerle tedrici bir ölüme götürdüğüünü hissedirdi. Onun tevazuu karşısında şaşırırdı. Ümit ediyordu ki bir karar verme mecburiyetini bir ayrılık geçiktirebilirdi. Bu sebeple Floransadan ayrılacağına âdeta seviniyordu. Ama ayrılışın yakın olduğu günlerde aldandığını anladı.

Kader ona ihtiyarlığın eşliğinde akraba bir ruh göndermemiş miydi? Monalizayı ruhu etmesiydi. Ondan feragat mi etmeliydi? Uzakların hatırı için, yakını feda mı etmeliydi? Hayattaki jökontu mu, yoksa ebedi Jökontu mu bırakmeliydi? Biliyordu ki, bunların birini tercih, diğerini kaybetmek olurdu. Bu işkenceden kurtulmak istiyordu. Fakat iradesi kifayetsizdi.

Ertesi gün Monaliza, ilk defa olarak yalnız üstadın ateli yesine geldi. Bu son görüşmeleri olacaktı. Güneşli, parlak bir gündü. Leonardo perdeleri çekti. Şimdi yalnızdılar. Tam bir sükûn içinde bütün dikkatiyle çalışıyordu. Ayrılık gününün yakın olduğunu unutuyor, zamanın durduğunu vehmediyordu.

Birdenbire Monaliza: Yarın yola çıkıyor musunuz? Dedi.

— Hayır, bu akşam.

— Ben de yakında, dedi. Leonardo ona baktı, bir şey söyleyecek gibiydi. Fakat sustu. Biliyordu ki Monaliza on-
suz Floransada kalmamak için seyahate çıkıyordu: «Kocam dedi, Monaliza üç ay için işleri dolayısıyla Kalabriya'ya gidecek. Beni beraber almasını rica ettim.

Güneş ışıklarının perde aralığından içeri girmesine üzülen Leonardoya:

— Zıyan yok dedi, perdeyi çekin, vakit daha erken, yorğun değilim.

— Hayır, kâfidir. Dedi, Leonardo fırçayı attı.

— Tabloyu tamamlamıyacak mısınız?

— Nasıl, seyahatten dönünce tekrar gelmiyecek mısınız?

— Geleceğim ama.. üç ay onra belki ben bambaşka bir insan olacağım, beni tanıyamıyacaksınız. Siz demiyor muydunuz ki insanların, hele kadınların yüzü çok çabuk değişir.

— Resmi tamamlamak isterdim. Fakat bilmiyorum ki, bazan öyle sanıyorum ki yaratmak istediğim şey imkânsız.

— İmkânsız mı? İhtiyarım ki siz hiç bir eserınızı tamamlamazmışsınız. Çünkü imkânsızlığı aramışsınız.

Monaliza ayağa kalktı ve her zamanki gibi: Vakıt geldi dedi. Hoşça kalın Mösyö Leonardo, iyi yolculuklar.

Leonardo ona baktı ve yüzünde yine son ve ümitsiz bir serzeniş ve bir rica gördü. Biliyordu ki şu an, artık bir daha geri gelmiyecekti, Şimdi susmalıydı. Fakat münasip sözü bulmak için iradesini zorladıkça, zaafını ve aralarındaki u çurumun derinliğini hissediyordu. Monaliza her zamanki gibi sakın ve berrak gülümsedi. Leonardo'nun kalbini sonsuz ve dayanılmaz bir acı kapladı ve onu büsbütün dermansız hale getirdi. Monaliza, elini uzattı, ve Leonardo ilk defa o. larak o eli öptü. Aynı anda Leonardo Monaliza'nın süratle kendi üstüne eğilip dudaklarıyla saçlarına dokunduğunu his setti. Monaliza sadece: «Al'ah sizi korusun» dedi.

Leonardo kendisine geldiği zaman, Monaliza gitmişti. Etrafında en derin ve en karanlık bir geceden daha kor. kunç olan bir yaz öğle vakti sükûnu hüküm sürüyordu. Ya. kın kulenin saati çalıyordu. Bu ses, zamanın korkunç uçu. şunu, karanlık münzevi ihtiyarlığı ve mazinın geri getiril. mezliğini ifade ediyordu.

..

Bir gün, bir şairle grubu, şiir üzerinde münakaşa edi. yorlardı. Orada Leonardo ve Mikelanj da bulunuyorlardı. Leonardo, Mikelanj'la olan ihtilâfının dostça biteceğini hâlâ umuyordu. Ruhu temiz'ik dolu rakibine o kadar güzel söz. ler söyleyecekti ki Mikelanj bunu anlıyacaktı. Sakın bir te. bessümle:

— Mösyö Mikelanj dedi, büyük bir Dante bilgindir. O. run için ihtilâflı yeri o size benden iyi anlatabilir.

Mikelanj, adının anıldığını duyunca, durakladı. Küçük sarı iri gözleriyle herkesi güvensiz süzdü. İltihaplı göz ka. paklarıyla, gözlerini kırptı fakat hasmının berrak gülümse. mesini görünce, mahcubiyeti öfkeye inkilâp etti ve:

— Kendin anlat, dedi. Sen kitap bilgilerini yutmuşsun. On senede bir heykeli tamamlayamamışsın, çünkü her şeyi rezaletle yarıda bırakmağa mecbur kalmışsın. Mikelanj, has. mına hakaret için daha acı kelimeler arıyor, fakat bulamı. yordu. Leonardo susuyordu. İkişi birbirine bakiştılar. Biri. sinin yüzünde aynı tat'ı gülümseme, ötekinde hakaret yağ. dıran bir istihza.

Leonardo, Monaliza'yı hatırladı. O dememiş miydi ki hasmı ona kasırgadan daha kuvvetli olan sükununu hiçbir zaman affetmiyecektir.

Mikelanj, daha bir şeyler söyleyecekti. Fakat bir el hareketi yaptı, kaba ağır adımlarla ve bir şeyler mırıldanarak başı önünde ve omuzlarında ağır bir yük taşıyormuş gibi yürüdü gitti.

O gün yanına sokulan birisi, Monaliza'nın ölümünü haber verdi. Leonardo'nun gözleri karardı. Neredeyse yığılaktı. Fakat insanüstü bir kuvvetle kendini topladı. Akşam üstü haberin tamamını aldı. Monaliza kocasıyla beraber Kalabriya'dan dönerken, küçük Lagoreno şehrinde bataklık hummasından ölmüştü.

Akşam evde, Monaliza'nın tablosunu karşısına aldı. Şimdi doymaz bir tecessüsle tabiatta aramış olduğu şeyin Monaliza'nın güzelliği olduğunu anladı ve kâinat sırrının Monaliza'nın sırrı olduğunu kavradı.

LEONARDO VE ANATOMİ

O tarihlerde Anatomi için ölü açma, Papa'nın emriyle yasak edilmişti. O tarihten 200 sene önce, Mondino isimli biri, Bologna Üniversitesinde ölü açmaya cesaret etmişti. Yalnız, ruhun ve zekânın makarını olarak kafatasına el sürmemiştir. Leonardo'nun dostu Antonio ve talebeleri, anatomi için ölü tedarik etmekte hiçbir zorluktan çekinmiyorlardı. Bazen ce'latlardan ve mezar bekçilerinden para ile ölü satın alırlar, bazan da mezarlardan kendileri çıkarırlardı. Leonardo, arkadaşı De'la Torree ile birlikte, bir taraftan ölü açarlar, bir taraftan da vücut parçalarının resimlerini yapıyorlardı.

Leonardo hâtıralarında diyor ki:

«Ben anatomi hakkında tam bir bilgiye ulaşmak için, pek çok ölü açtım. Bütün uzuvları teker teker inceledim. Her uzvun resimlerini öyle yaptım ki bunlara bakınca o uzuv elinde imiş gibi bir fikir sahibi olabilirsiniz» notlarının başkalarında «Güzellik hakikat ve hakikat güzelliştir.» diyor.

Yine aynı notlarda ilme sevgin varsa, ölüden öğrenmiyeceksin, öğrenmeği bertaraf edince artık korkmayacaksın. Korkuyu atlattıktan sonra Anatomide ilerlemek için vazih ve muayyen bir plânla çalışman lâzımdır. Ancak bu hususta da perspektiv bilgisine sahip olacaksın. Nihayet sabre sahip olmalısın. Benim bunlara ne derece sahip olduğumu 120 fasikülü bulan Anatomi notlarımda göreceksin. Vaktim olsaydı bunları daha da genişletirdim.

Yine aynı notlarda şöyle diyor: «İnsan ve hayvan vücudunu incelemeye başlamadan önce mekanik kanunlarını iyice öğrenmelisin. Leonardo'ya göre insan uzuvları birer manivelâdır.»

Leonardo, 1507 yılında, Fransız Kralı 12 nci Louis'nin hizmetinde saray ressamı olarak bulunuyordu. Muayyen bir maaşı yoktu. adece ikramiye alabiliyordu, fakat çok defa da unutuluyordu. O da kendi varlığını hatırlatmaktan çekiniyordu. Çalışmaları da çok yavaşlamıştı. Yine para sıkıntısı içersindeydi. Bu yüzden büyüklerin bekleme odalarında zaman kaybediyor ve merdiven tırmanmak gitgide ağır geliyordu. Halbuki bu sırada Rafael, Papanın himayesine girerek zengin oluyor. Michelange ise büyük servetler topluyordu. Leonardo, fakir bir vatansız halindeydi.

Papa Onuncu Leon, Medicius ailesinin geleneklerine sadık olarak ilim ve sanat koruyucusu olmuştu. Leonardo da bu sırada Roma'ya gelmişti. Papanın huzurunda bir gün Michelange bulunuyordu. Papa şöyle demişti:

«Monsieur Michelange bir hususta mütalâanızı almak istiyorum. Hemşehrimiz Floransalı Leonardo'ya bazı işler vermek istiyorum. Onun hakkındaki düşüncen nedir?»

Michelange gözlerini yere dikmiş susuyordu. Papanın bir cevap beklediğini görmesi üzerine, ağzından şu kelimeler döküldü:

«Mukaddes Peder, birçokları beni Leonardo'nun düşmanı sayıyorlar. Bu doğru mu, yanlış mı? Söyliyemem, ama bu mevzuda hakem olmak istemem.»

Papa, biraz da eğlenmek istediği için; «Öyle ise dedi, mütalâanı dinlemeyi daha fazla isterim. Çünkü sen, dostların hakkında olduğu kadar, düşmanların hakkında da doğruyu söyleyecek necabete sahipsin. Sizin gerçekten ona düşman olduğunuza inanamam. Senin ve onun gibi iki sanatkâr fânî hislerin üstünde olduğunuzu bilirim. Neyi paylaşıyorsunuz? Eğer ben onun elini sıkmanı istersem red mi edeceksin?»

Michelange'in gözleri kıvılcımlanmıştı. Kendine hâkim olamadı. «Hainlere el vermem dedi.»

Papa: «Hainlere mi dedi. Bu çok ağır bir itham, sağlam delillerin olmazsa böyle konuşmazsın.»

Michelange: Delillerin yok dedi. Buna lüzum da yok. Herkesin bildiği bir şey. Barbarları anavatana çağıran Kont

Morcedü'ya 15 sene dalkavukluk etti. ALLAH, bir adamın cezasını verince Leonardo daha kötü birinin, Cesare Borgia'nın hizmetine girdi.»

Papa, alaylı bir gülümseme ile: «Unutuyorsun dostum» dedi. Lenardo bir asker, bir devlet adamı değil, bir sanat kârdır. Sanatkarların fânilerden fazla hürriyete ihtiyaçları yok mu? Milletler arasındaki kavgalardan sanatkarlara ne? Sizler köle ile hür adam, Yahudi ile Yunanlı arasında tefrik yapılanayan ve her yerinde Apollon'un hüküm sürdüğü başka bir âlemin adamları olmalısınız. Sizin vatanınız hoşunuza giden yer olmalıdır.»

Michelange: «Mukaddes peder affedin, ben sade ve tahsilsiz bir adamım. Felsefi incelikleri bilemem. Aka ak, kara raya kara derim. Annesine hürmet etmiyen ve vatanını terk eden bir adam bir rezildir. Biliyorum ki Leonardo kendisini insan kanunlarının üstünde sayar, ama ne hakla. O, daima mucizelerle dünyayı hayrette bırakmak ister, fakat bunu ispat edecek eser göstermesi gerekmez mi? Onun mucizeleri nerde? Şu birinin düşüp parçalandığı tayyare deliliği mi? Sözlerine daha inanacak mıyız? Eskiden rezile rezil; dolandırıcıya dolandırıcı derlerdi. Bugün onlara hâkim, dünya vatandaşı diyorlar.»

Papa, Michelange'a açık kurbağa rengi gözleri ile baktı. Nerdeyse iki rakibi bir araya getirecek ve bir nevi horoz döğüşü tertipliyecekti, ve nihayet içini çekerek:

«Oğlum» dedi «şimdiye kadar inanamak istemediğimiz bir husumet sizi ayırıyor. İtiraf edelim ki Leonardo hakkındaki hükmünüz beni keder'endirdi. Bu nasıl mümkün olur, onun hakkında çok iyi şeyler işittik. İlmî ve sanatı bir tarafa, o, öyle bir kalbe sahipmiş ki, yalnız insanlara değil, bitkilere (karşı bile merhametliymiş.»

Michelange susuyor, yüzü öfke ile geri'iyordu. Huzurda bulunan ve Leonardo'yu sevmiyen, Pietro Benbo: «Mukaddes peder dedi, Michelange'ın sözlerinde bir gerçek pavı var. Leonardo hakkında o kadar garip şeyler söyleniyor ki, insan ne düşüneceğini bilmiyor. O, hayvanlara acır ve et yemez, ama ölüm makineleri icat eder. İdam mahkûmlarının yüzferindeki son dehşeti görebilmek için dar ağaçlarını seyrededer. Anatomi için hastahanelerden değil, mezarlardan da ölü çalar.»

Papa konuşmayı burada keser. Bir taraftan da anatomi için ölü verilmemesi, hastahanelere ve mezar bekçilerine talim edilir.

Leonardo, çoktandır Sixtene tapınağın ziyaret edip, Michelange'ın duvar resimlerini görmek isterdi. Bir sabah, talebesi Françesko ile birlikte mescide gitti. Burası ince, uzun, yüksek duvarlı bir bina idi.

Tavanda ve kavisler üstünde Michelange'ın resimleri görülüyordu. Leonardo, bunları görerek dona kaldı. Resimler bir humma sayıklamasını hatırlatıyordu. Tanrı Zebot Caos'un içine oturmuş, ışığı karanlıktan ayırıyor, suları ve bitkileri takdis ediyor, Ademi topraktan ve Havva'yı kabur gasından yaratıyor. Habil ile Kâbil efsanesi, Tufan, insanla Tanrı arasındaki savaş tasvir ediliyordu. Leonardo, bu eser karşısında duraklıyor ve kendisini mahvolmuş hissediyordu. Kendi eserleri gözünün önüne gelmişti. Akşam yemeği tablosu çürüyordu. Kolos heykeli tahrip edilmişti. Birçok eserleri tamamlanmamıştı ve artık tamamlanmaya vakit de yoktu. O, Michelange'dan daha büyük bir mükemmeliyet peşinde koşmuştu. Bu anda Monaliza'nın sözlerini hatırladı. O, demişti ki: «Michelange'ın kuvveti dağları deviren bir kasırgaya benzer, ama Leonardo Michelange'dan büyüktü. Çünkü; sükûnet kasırgadan kuvvetliydi. Zira Tanrı kasırgada değil, sükûnun içindedir.,»

Leonardo Monaliza'yı haklı buldu. İleride insanlık, Leonardo'nun çizdiği yola yönelecekti. Kaos'dan ahenge, nifaktan birliğe, kasırgadan sükûna. Ama kimbîr daha kaç yıl bu hakikat bilinmiyecek ve Michelange üstün görülecekti. Leonardo fikrinin doğru olduğuna inandığı halde, icraattaki beceriksizliğini şimdi daha acı olarak hissediyordu. Susarak mescitten çıktılar. Françesco, üstadının fikrinden geçenleri seziyor, fakat bir şey söylemeğe cesaret etmiyordu. Fakat yüzüne bakınca birdenbire ihtiyarlanmış o'duğunu hissetti.

Yolda Leonardo, diğer rakibini, Rafael'i hatırladı. Leonardo Vatikanın üst salonlarında Rafael'in yaptığı duvar resimlerini görmüştü. O, resimlerde büyük olan şey ne idi? İcradaki mükemmeliyet mi? Taklit edilmez incelik mi, fikir

lerdeki hiçlik mi, yoksa büyüklerden kölece teveccüh' ummak mı? Meselâ Papa II nci Julius, Fransızların, İtalyadan çıkarılmasını hayal ederdi. Rafael onu memnun etmek için mukaddesat düşmanı Heliodor'un melekler tarafından kovulanışı sahnesine, Papanın resmini de koyar. Başka bir Papa, onuncu Leo, kendisini hatip saydığı için, Atillâ'ya ihtar gönderen I. nci Leo'ya benzetir.

Böylece Rafael resim sanatını papalara dalkavukluk âleti haline getirdi.

Rafael, dünya nimetlerine el koymasını iyi bilirdi. Meselâ: Bir zenginin at ahırına resimler yapmıştı. Aynı zenginin Papaya ziyafet için sofraya levazımatı projeleri yapmıştı. Böylece kolaylıkla servet topluyordu. Boigoh tepesinde kendisine bir köşk yapmıştı. Orada saltanat içinde yaşıyordu. Ona resim ısmarlamak bir moda haline gelmişti. Çalıştığı adamları ile bir nevi resim müteahhitiği yapıyordu. Çok defa bir iki fırça vurur, gerisini adamlarına bırakırdı. Artık mükemmeliyet peşinde değildi. Halk tabakası hizmetine girmişti. Ona artık resim Tanrısı denmiyordu.

Leonardo hissediyor ki Michelange ile Rafael'in ötesinde istikbale giden yol yoktu. Aynı zamanda bu iki sanatcının kendisine neler borç'u olduğunu biliyordu. Işık ve gölge, Anatomi, perspektifi ondan öğrenmişlerdi. Adeta onun evlâtlarıydı. Halbuki şimdi onu mahvediyorlardı.

Leonardo, başı eğik, bu düşüncelere dalmış yürüyordu. Talebesi Françesko ona hitap etmek istedi, fakat cesaret edemedi. Üstadın dudaklarında sakin ve hudutsuz bir nefret belirliyordu. Saint ange köprüsüne vardıklarında, yaya ve atlı, süslü giyinmiş bir kabalık gördüler. Bu kabile Rafael'in maiyetiydi.

O Rafael ki, Leonardo'ya ilk rastladığı zaman Michelange sizin pabucunuz olamaz demişti. Rafael, Leonardo'yu tanımıştı. Hafifçe kızarak şapkasıyla üstadı selâmladı. Maiyet halkı, Rafael'in böyle fakir kıyafetli bir adamı bu kadar saygı ile selâmlayışına hayret etmişlerdi.

Bir müddet daha yürüdükten sonra, Leonardo ve talebesi bir yere oturarak istirahat çekildiler. Burada sırtlarında taşıdıkları ekmek, kızarmış kaşkaval, kuru incir, biraz peynir ve bir şişe ucuz şaraptan ibaretti.

Yemekte, Françesko üstadının yüzünü tetkik ediyordu.

Bu yüz yorgun ve ihtiyardı. Şakak'arı kırlaşmış, derin buruşuklu alnı, tebarüz ediyordu. Sakalları göğsünü buluyordu. Solgun mavi gözlei yine keskindi ve sık kaşlarının altından hudutsuz bilgi ihtirası ile parıldıyordu. Bu insanüstü düşünme kuvveti ile yorgun yüz, bir tezat teşkil ediyordu. Françesco, bu mütevazî akşam azlığına, bu ihtiyar yüze baktıkça hudutsuz acıma hissiyle üstadının ayaklarına kapanmak ve ona, bu itibarsız halinde bile Michelange'dan ve Rafael'den daha büyük olduğunu söylemek geldi içinden. Fakat buna cesaret edemedi. Göz yaşlarını içine akıttı.

Papa, Leonardo'ya bir küçük resim sipariş etmişti. Fakat o bir türlü ilerletemiyordu. Çünkü mükemmeliyet peşinde yeni boyalar ve cilâlar keşfetmekle meşgul'dü. Papa, bunu duyunca, «Bu garip adam dedi, hiçbir şey ortaya koyamaz, eserin sonunu düşünmekten başlamaya vakit bulamaz.,, Böylece Leonardo'nun âkibeti belli oluyordu. Artık Rafael ve Michelange bir rakipten kurtulmuş oluyorlardı.

Leonardo, bunu işittiği gün defterine şu satırları yazıyor:

«Üşüyenler için elbise ne ise, hakarete uğrayanlar için de sabır odur. Hakaret büyüdükçe sabrını artıracaksın, o zaman hiçbir hakaret ruhuna tesir edemez.»

1515 yılında Kral XII. Luis ölmüş, yerine I. İnci François geçmişti. Genç kral, ilk hamlede Lombardiya'yı ele geçirmiş ve Milano'ya girmişti. Leonardo Roma'da artık bir şey elde edemeyeceğini anlayınca, I. François'nun hizmetine girdi, fakat Papa, Rafael'e ve Michelangea izin vermedi.

Bunun üzerine Kral, Leonardo'yu 700 ekü aylıkla hizmetine almış ve kendisine Claux şatosunu tahsis etmişti. 64 yaşına girmiş olan Leonardo ümitsiz ve kedersiz vatanını terk ederek 1516 yılında Fransaya doğru yola çıkmıştı. Yanında sadık uşağı Vilanise, hizmetçisi Maturunvie ve talebeleri Françesco ve Zoro Astraux bulunuyordu.

Yolculuk zor geçiyordu. Katırlar, yükleri ve üzerlerindeki yolcuları güçlkle taşıyorlar ve uçuruma yuvarlanmamak için patika yollara sık sık tutunuyorlardı.

Aşağıda vâdilerde bahar başlamıştı. Fakat dağlarda kış hüküm sürüyordu. Leonardo yer yer katırın sırtından iniyor,

talebesi Francesco'nun koluna dayanarak tepelere tırmanıyordu. Bir yüksekliğe vardıklarında Francesco, «İtalyayı son defa olarak görelim» dedi. Leonardo'nun yüzü bir alâka ifa etmiyordu. Yüzünü İtalya'dan çevirdi ve karlı dağlara doğru yöneldi. Adımları hızlanmıştı. Talebesini zor takip ediyordu. Dağın karlarını ve buzlarını seyrede ede yol alırken, Leonardo Monaliza'yı ve ölümü düşünüyordu.

LEONARDO FRANSADA

«Hastalığı ve Ölümü»

Fransız Kralı Birinci Fransuva'nın Leonardo'ya tahsis ettiği Canx şatosu, Loir nehri üstünde Ambois sarayının yakının daydı. Kral bu dolaylara av için gelirdi. O zaman küçük kasaba canlanırdı. Kral ayrılınca ortalığı derin bir sükût kaplardı. Sadece pazar günleri kışeye giden kadınlar, sokaklarda oynayan çocuklar bir hareket ve canlılık yaratırlardı.

Claux şatosu, Amas çayının üstünde yüksek bir duvarla çevrili idi. Çaya doğru yeşil bir vâdi vardı. Etraf ormandı. Şatonun sekiz köşeli bir kulesi vardı. Bina iki katlıydı, her katta sekizer oda vardı.

Kral, Leonardo'yu sevgi ile karşılamıştı. Onun eserleri hakkında uzun uzadıya fikirlerini söylemiş ve ona baba, üstad diye hitap etmişti.

Leonardo, Ambois sarayını tâdil etmeyi, civar araziye kanallar açarak bataklıkları yeşil birer cennet haline getirmeyi teklif etti. Bu kanal sayesinde Orta Avrupa Akdenizle birleşecekti. Kral, kanal inşasını kabul etmişti. Leonardo, şevk ile işe başladı, plânlar hazırladı.

Leonardo, şato civarındaki gezmelerinde, bir gün küçük bir kasabaya uğramıştı. Burası Loches idi. Buranın şatosunda eski Milano Dükü Moro, sekiz sene hapis tutulmuş ve sonunda ölmüştü. Hapishane bekçisi, Leonardo'ya Moro'nun macerasını nakletmişti.

Moro, son yıllarını ibadetle geçiriyordu. Kendisine verilen tek kitap, Dante'nin cehennemiydi. Ona son günlerinde resim yapma izni de verilmişti. Hapishane odasının tavan ve duvarlarını resimlemiş ve acemi bir fransızca ile şunları yazmıştı :

«Esarete rehberim: Silâhım, sabrındır»

Leonardo, Moro'nun sanatseverliğini hatırladı ve «belki» dedi «bu adamın ruhunda güzelliğe karşı o kadar büyük sevgi vardır ki, kıymet de bu sayede affa uğrayabilir» Leonardo, bu talihsiz kontun macerasını dinlerken, başka bir hâmis olan

Sezare Borcia'nın âkibeti hakkında işittiklerini hatırladı. Papa II. Julius, Sezare'yi düşmanlarına teslim etmişti. Onlar da Kontu Castillia'da bir şatoya hapsetmişlerdi. Cesur Kont, hapishanenin penceresinden iple aşağı inmeyi denerken, bekçiler ipi kesmişlerdi. Düşüp yaralanan kont, son takatini toplayarak kaçmağa muvaffak olmuştu. Bu haber, Papa'yı öylesine korkutmuştu ki, kellesini getirecek olana 10 bin altın vadetmişti. Sezare, eniştesinin hizmetinde Fransızlara karşı harp ederken öldürülmüştü. Fransız askerleri onu çırılçıplak soyarak bir ormana atmışlardı. Kızkardeşi Lucrecia, ömrü boyunca kardeşinin ölümüne ağlamıştı. Kendisi öldüğünde vücudunda kardeşine ait bir gömlek bulunmuştu.

Leonardo, bu iki kontun hayatlarını düşündü. İkisi de büyük işler başarmışlar, fakat bir iz bırakmadan kaybolup gitmişlerdi. Leonardo, kendi eserlerini hatırladı ve burada garip bir teselli buldu.

Amboise şatosunun tâdili ve kanal açılması işi iflâs etmişti. Kral da artık alâkasını unutmuştu. Leonardo, diğer hâmleri gibi Fransız kralından da gerekli anlayışı göremiye ceğini ve insanlara zekâ hazinelerinden bir şeyler veremiye ceğini anladı ve artık inzivaya çekildi.

1517 yılında sıtmaya yakalandı ve artık bir daha sıhhatini tam bulamadı. Öğleden sonraları talebesi Françesco'nun koluna dayanarak ormanlar içinde gezinir ve bir taşın üzerine otururdu. Françesco, onun ayak ucuna çömelir, ona Dante'den, İncilden veya felsefe kitabından bentler okurdu. Leonardo bunları dinlerken, ormonon sükununa dalar ve yüzünde garip mânâlar belirirdi. O günlerde Leonardo garip bir resim yapmağa başlıyordu:

Bir kaya çıkıntısının altında, ıslak bir gölge içinde, bir geceden daha esrarlı, uzun saçlı, alnında taç, solgun yüzlü bir Tanrı oturuyor. Beline bir geyik derisi sarılmış, eilinde âsâ, bir şeyler dinler gibi. Parmağı ile uzak mesafelere işaret ediyor.

Kral I. François, bir gün Leonardo'nun atölyesini ziyarete gitti. Sanatçı, zayıf ve dermansız olmasına rağmen, kutul Yuhannes tablosunda çalışıyordu. Talebesine içeriye kimseyi sokma, soranlara hastadır de, talimatını verdi. Fakat gelen kraldı. Kral o kadar âni olarak atölyeye dalmıştı ki, Leonardo Jökond tablosunu örtmeye vakit bulamamıştı.

Kral, zevksiz bir ihtişam içindeydi. Yirmi dört yaşında, iri yapılı ve güçlü kuvvetliydi.

Leonardo, Krala reverans yapmak istedi. Fakat Kral bu na mâni oldu, onun üzerine eğildi ve kucakladı.

— «Çoktandır görüşmemiştik. dedi. Nasılsınız, yeni resimleriniz var mı?

— «Çok hastalanıyorum» dedi. Leonardo ve Jökont tablosunu yan tarafa itmek istedi, kral bunun farkına vararak, «Nedir bu?» dedi.

— Eski bir resim, evvelce görmüştünüz.

— Olsun göster, senin resimlerine bakılmaya doyulamaz.

Bir maiyet adamı, Jökont tablosunu açtı.

Leonardo, alnını kııştırdı. Kral bir iskemleye oturarak, tabloyu uzun uzun tetkik etti.

«Harikulâde» dedi, gördüğüm kadınların en güzeli.

Leonardo: «Monaliza» dedi, Floransalı Jökontun karısı.

— Eskiden mi yaptın bu portreyi?

— On sene evvel.

— Hâlâ bu kadar güzel mi?

— Öldü, majeste!

Mâbette bulunan bir şair; «Üstad Leonardo bu tabloya beş sene çalışmıştır ve hâlâ tamamlamamıştır» dedi.

Kral — Tamamlamamış mı? Nesi eksik? İnsaf, o kadar canlı ki bir konuşması eksik, sonra Leonardo'ya dönerek:

— İtiraf etmeliyim ki size gıpta ediyorum. Böyle güzel bir kadın'a beş sene geçirmek... Talihten şikâyet edemezsin. Bu kadının kocasının gözü nerede? Kadın ölmemiş olsaydı, bugün hâlâ resimle meşgul olacaktın değil mi? Dedi ve gözlerini yumarak gülüyordu ve Monaliza'nın namus'u bir kadın olabileceği aklına gelmiyordu.

«Evet dostum» dedi, «sen kadından anlıyorsun, şu omuzlar, şu göğüs.. Hele görünmeyen yerleri kimbilir ne kadar güzeldir!», Leonardo, başını öne eğmiş, susuyordu.

«Böyle bir portre yapabilmek için, ressam olmak yetmez. Kadın ruhunun dehlizlerine de inmek lâzım. Öyle sakın duyuyor ama, içinde ne fırtınalar geçiyordur!» Saray şairi, kralın kulağına eğilip:

«Majeste, bilmem doğru mu, bu acaip adam, ne Jökontu, ne de herhangi bir kadını öpmemiş, tamamiyle masummuş» şair daha yavaş bir sesle:

Sokratik aşktan, Leonardo talebelerinin çok güzel olusundan ve Floransa'da hayatın serbestliğinden bahsetti.

Kral, başka bir resime bakıyordu. Şair;

«Üzüm resimlerine bakarsak bu, Baküs olmalı» dedi.

Kral, diğer bir resme bakarak:

«Bu da Baküs mü dedi, garip şey, saçlar, göğüs, sima bir kız gibi, Monaliza'ya benziyor.»

Şair; belki de Androgynos'tur, dedi.

Kral, bu kelimenin mânasını sordu.

— Eflâatun'un masalındaki çift cinsiyetli varlıklar ki, güzellikte emsalsizdir. Güneş Tanrısı ile Yer Tanrısının çocukları. Titanlar gibi Tanrılara isyan ererler. Zevs, bu âsiler durdurmak ister, fakat imha etmez, çünkü onların dua ve kurbanlarından vazgeçemez. Bunun üzerine bir yıldırımla onu ikiye böler. O zamandan beri bu iki parça, kadın ve erkek aşk dediğimiz bir arzu ile birbirini özlermiş. Aşk, cinsler birliğinin bir alâmetidir. Belki Leonardo bu resimle, dişilikle erkekliği tekrar birleştirmeyi denemiştir.»

Kral, sanatkâra dönerek:

— «Bu, bilmeceyi çöz» dedi. Resim, Baküs mü, Androgynos mu?

— Majeste, ikisi de değil. Bu, mukaddes Yohlan'dır. İsa'nın müjdecisi..

Kral, «mümkün değil» dedi. Fakat dikkalti bakınca, ar kada haçlı resmini gördü ve şaşkınlık'a başını salladı:

«Bu resimlerin ikisini de satın alıyorum, Jökontu ve Yohan, bunlara kaç para istersin?»

Leonardo, «majeste» dedi, «onlar henüz tamamlanmış değil» «sahi mi» dedi kral, «Yohan'ı tamamla, fakat Jökontu hemen ver. O, bundan daha güzel olamaz. Ben onu hemen istiyorum anlıyor musun? Fiatını söyle, ben pazarlık etmem..»

Leonardo, red cevabına bir mazeret bulmak lâzımgeldiğini anlıyordu. Fakat dokunduğu her şeye leke süren bu adam ne denebilirdi? Jökontu hiç bir şey pahasına veremiyordu. Şair nasıl anlatmalıydı?

Kral:

«Sen söylemezsen, fiatı ben tâyin ederim» dedi ve Jökont'a bir göz attıktan sonra:

«Üç bin ekü, az mı gelir, üç bin beş yüz»

Leonardo, «majeste» dedi, sesi titriyordu. Sizi temin ederim ki...» Yüzü sararmıştı.

— Peki öyleyse, dört bin..

Maiyet halkı hayret içindeydi. Şimdiye kadar hiç bir tabloya böyle bir fiat ödenmemişti.

Leonardo, şaşkınlıkla Kra'a baktı. Jökond'u bırakması için hayatını bağışlamasını niyaz edercesine kralın ayaklarına kapanmak geldi içinden. Fakat Kral, bu hali bir teşekkür ifadesi sayarak ayağa kalktı, sanatkârı kucakladı.

«Tamam dedi» dört bin ekü.. Parayı istediğin zaman ala bilirsin. Yarın Jökond'u aldırıyorum. merak etme, onu öyle bir yere koyacağım ki sen de memnun olacaksın. Onun değerini biliyorum, gelecek nesiller için saklıyacağım.

Kral gidince, Leonardo bir koltuğa yığıldı. Şaşkınlıkla Jökonta bakıyordu. Olan bitenlere inanamıyordu. Resmi saklamak, hattâ onu alıp İtalyaya kaçmak geçti aklından.

Gece, uyuyamamıştı. Gece yarısı talebesi Francesco'yu uyandırdı;

«Kalk dedi» Kral'a konuşmaya mecburum.

— Üstadım, vakit çok geç, bugün yorgunsunuz, yine hasta olacaksınız. Yarını beklememek daha iyi olur.»

— Hayır, derhal feneri yak, önüme düş. Sen gelmezsen yalnız giderim.

Francesco itiraz edemedi. Kalktı ve giyindi.

Kra'nın sarayına on dakikalık mesafe vardı. Gece karanlıktı. Saraydan müzik sesleri geliyordu. Kral hâlâ yemek teydi.

Kralın bir eğlencesi vardı : Üzerinde müstehcen resimler bulunan bir kadehten genç kızlara şarap içirmek. Kızların kimisi güler, kimisi kızarır, kimisi utancından ağlamaya başlardı. Bu kadınlar arasında, Kralın hemşiresi «İnciler incisi» de vardı.

Başkalarının hoşuna gitmek sanatında üstad idi. Fakat kardeşini severdi. Onun zaafarını meziyet, günahlarını sevap sayardı. Kardeşine bedenini ve ruhunu teslim etmekten zevk alırdı.

O akşam, pek genç bir asilzade kız, ilk olarak kadehten içecekti. Bu sırada Leonardo'nun geldiği haber verildi. Baş yaz sakalı, esrar'ı yüzü ile başka bir âlemin adamı gibi idi.

Kral:

— Üstad Leonardo dedi, nadir misafir.. Size ne ikram edeyim? Et yemezmişsiniz.. Sebze veya meyve..

— Teşekkür ederim majeste.. Size bir çift sözüm var.

Kral, ona dikkatle bakıyordu.

— «Dostum neyin var, hasta mısın?»

— Hayır majeste.. Sizden bir ricam var.

— Söyle.. bilirsin ki senden bir şey esirgemem.

— Yine şu resim için geliyorum majeste. Mona Lisa için..

— Ne? Yine mi o? Zannediyorum ki fiatta mutabıkız.

— Para için değil, majeste..

— O halde niçin?

— Efendimiz, merhamet edin.. Jökond'u bana bırakın. Paraya ihtiyacım yok. O zaten sizin. Ama, ölümüne kadar bana bırakın..

Kral, omuz silkti, alnını kırıştırdı.

Kralın hemşiresi, Leonardo'yu destekledi:

— Majeste dedi, üstadın ricasını kabul edin, o, buna layıktır.

— Siz de mi, onun tarafındasınız.. Bu, âdeta bir ihtilâldir..

Prinses, elini kardeşinin omuzuna koydu ve kulağına bir şeyler söyledi.

— Görmüyor musunuz? Onu hâlâ seviyor.

— Ama, o ölmüş.

— Ne çıkar, ölümler de sevilmez mi? Siz de diyordunuz ki o resimde yaşıyor gibi. Kardeşim, lütfet ona, mazinin bu son hâtırasını bırak. Yaşlı adamı kederlendirme..»

Kralın kalbinden eski mektep bilgileri geçti, «Ebedî ruh bağı, semavi aşk, yiğitçe sadakat.. âlicenap olmak lüzumunu duyuyordu.

— Allah iyilik versin üstad, görüyorum ki seninle başa çıkılmıyor, senin iyi bir hâmin var. Müsterih ol. Arzunu yapa çağım. Ama unutma.

— Resim yanımda, paramı da işte alacaksın. Seni kimse Monalîzan'dan ayırmıyacak.

Prenses ağlıyordu. Hafif tebessümle e'ini üstada uzattı, Leonardo onu öptü.

Tekrar dans başladı. Artık kimse şı garip ziyaretçiyi düşünmüyordu.

..

Leonardo'nun sıhhati gittikçe bozuluyordu. Talebesi işi bırakıp dinlenmesini, beyhude yere yalvarıyordu. Üstad ise, dinlenme sözünü işitmek bile istemiyordu.

1518 yılı güzünde, ıstırapı artmıştı. Fakat bu ıstırapları yeniyor ve bütün gün çalışıyordu. Sadece üst kattaki yatak odasına talebesinin kolunda çıkabiliyordu. Baş dönmesi arttığı için, artık yalnız merdiven çıkamıyordu.

İki üç basamakta bir durup dinleniyordu. O gün ani olarak başı döndü ve vücudunun bütün ağırlığıyla talebesinin omuzuna yüklendi. Francesco hastayı taşıyabilmek için iki hademe daha çağırdı. Leonardo her zamanki gibi, hekim çağırmayı reddediyordu. Bu defa altı hafta yatakta kaldı. Sağ tarafına felç gelmişti; sağ eli tamamen mefluçtu.

Kış başlangıcında biraz düzeldi. O, ömrü boyunca hem sağ, hem sol elini kullanmıştı. Sol eliyle çizer, sağ eliyle boya vururdu. Bir elin yaptığını öbür el yapamazdı. İki zıt kuvvetin böyle birleşmesi, onu başka ressam'lardan üstün getiren bir hususiyetti. Şimdi ise sağ elin parmakları işleniyor ve artık üstad resim yapamayacağına inanıyordu. Aralık ayında yataktan kalktı. Üst kat odalarında dolaşiyor, bazen da atölyeye iniyor fakat işine bakamıyordu.

Bir gün bütün ev halkının istirahatte bulunduğu bir saatte Francesco üstadını aramağa gitti. Onu yatak odasında bulamayınca, atölyeye indi. Leonardo son zamanlarda insandan kaçır olmuştı. Âdeta müşahede edileceğinden korkar gibi idi.

Francesco, yarı yarıya açtık kapıdan içeriye bakınca, Leonardo'yu sol eliyle mukaddes Yuhan tablosunu tamamlamağa uğraşırken gördü. Yüzünde perişan bir gayretin takallüsü vardı. Dudaklarının zaviyesi aşağı düşmüş, kaşları yukarı kalkmıştı. Terle ıslanmış alına beyaz saç bukleleri yapışmıştı. Katı parmaklar artık itaat etmiyorlardı. Elindeki fırça, bir acemi elindeymiş gibi titriyordu. Francesco, kımıldamağa cesaret edemiyordu. Nefesi kesilmiş, şaşkın bir halde canlı bir ruhun ölmekte olan etle savaşını seyrediyordu.

O sene kış çok sürdü. Buzlar Loiar nehri köprülerini tahrip etmişti. Şokaklarda donup ölen insanlar vardı. Kurtlar şehirlere inmişti. Geceleri silâhsız evden çıkılamıyordu. Muhacir kuşlar düşüp ölüyorlardı. Francesco, bir sabah, kar üzerinde başı donmuş bir güvercin bulmuştu, onu üsta da getirdi. Leonardo, kuşu nefesiyle ısıttı ve ona ilkbaharda serbest bırakmak üzere sobanın yanında bir ılık yuva yaptı.

Leonardo, işe başlamak istemiyordu. Bitirmediği 'juhannes tablosunu atölyesinin bir köşesine saklamıştı. Günler böyle geçiyordu. Bazan ziyaretlerine komşu noter gelirdi ve saçma sapan lâflarla gevezelik ederdi. Bazan da bir Fransızkan rahibi Guglielmo gelirdi. Bu itlayan, eski Floransa hikâyeleri anlatırdı. Uzun kış geceleri, daima ve kâğıt oynarlardı.

Misafir gidince, üstad daha saatlerce odasında dolaşırdı. Gece karanlığında çıplak ağaçların dalları fırtınadan çatırdar ve bu gürültü devlerin habis sesini hatırlatırdı. Bu gürültüye orman etkilerindeki canlıların sesleri katılırdı.

Melzi lâyta çalardı ve hoş bir sesi vardı. Bazan üstadın dertlerini bu müzikle yatıstırmağa uğraşırdı. Bir gün Lorenzo dö Medici'nin bestelediği ve Baküs'ün karnaval gecesini anlatan neşeli ve kederli türküsünü söylemişti. Leonardo, gençliğinde işittiği bu türküyü severdi.

Bu şarkı aynı zamanda ona jökontu hatırlatırdı. Francesco şarkı bitince üstadının yüzüne baktığında, beyaz sakallarından iri gözyaşı damlalarının aktığını gördü.

Leonardo, zaman zaman hâtıra notlarını okur ve kendisini o anda çok meşgul eden ölüm mevzuunda yeni fikirler kaydedirdi:

«Şimdi anlıyorsun ki vatana dönmek hususundaki ümidim ve arzun, kelebeğin ateşe yönelmesi gibidir ve insan sevinçli bir sabırsızlıkla daima yeni bir bahar, yeni bir yaz, yeni aylar ve yıllar bekler ve beklenen şeyin geciktiğini sanır ve farketmez ki kendi sukutunu ve sonunu özlemektedir. Ne çare ki bu arzu, tabiatın özü unsurların rıhudur ve bu unsurlar vücuttan çıkıp kendilerini gönderene dönmek isterler.»

«Tabiatta kuvvet ve hareketten başka bir şey yoktur. Kuvvet ise talih iradesidir, dünyanın son muvazenesine ve ilk hareketi yaptırana yönelmesinden ibarettir.»

«Arzu denen şey, arzu edenle birleştiği zaman, arzu gerçekleşir ve sevinç hasıl olur. Böylece seven sevgilisi ile birleştiği zaman sükûna kavuşur ve sıklet düştüğü zaman sükûn bulur.»

«Cüzüler gayri mükemmeliyetten kaçmak için, daima bütünle birleşmek isterler. Ruh daima vücutta kalmak ister, çünkü vücudun organları olmaksızın, ne icraat yapabilir ne de bir şey duyabilir. Fakat vücudun harabiyeti ile ruh tahribe uğramaz, vücutta rüzgârın orgta yaptığı gibi çalışır, fakat orkun bir teli bozulduğu zaman doğru bir ses çıkaramaz.»

«İyi kullanılmış bir gün nasıl sevinçli bir uyku getirirse iyi yaşanmış bir hayat da sevinçli bir ölüm getirir.»

«Her iyi geçirilmiş ömür, bir uzun ömürdür.»

«Her dış zaruret, aklın iç icabına tekabül eder. Makul felâket olan ölüm bırakmaz. Çünkü hâtırayı hayatla beraber tahrip eder.»

«Yaşamayı öğrendiğimi sanırken, meğer ölmeyi öğrenmişim.»

«Her dış zaruret, aklın iç hicabına tekabül eder. Makul olan her şey iyidir; çünkü lüzumludur.»

«Yerde ve gökte babamız semin iraden hüküm sürsün.»

O, böylece, ölümdaki ilâhi zarureti aklın haklı çıkarıyordu. Fakat aslında kalbinin derinliklerinde bir şey kımıldıyordu. Aklın icabına uymak istemiyordu.

Bir gece rüyasında, mezarında uyandığını ve bütün kuvvetiyle mezardan çıkmayı denediğini gördü. Ertesi gün, Franceskoya vücudunda tefessüh alâmetleri başlamadan gömülmemesini vasiyet etti.

Kış geceleri, fırtına ulurken, Vinci köyündeki çocukluğunu, kır çiçeklerinin kokusunu, turnaların arkasından «uçmak uçmak» diye bağırdığını haval ederdi. O zaman, hâlâ hayatı sevdiğini bahsederdi ve ölümü düşünerek bir çocuk gibi ağlamak isterdi.

Geceleri uykusu kaçmaya başlamıştı. Francesco, ona İncilden bentler okurdu. İncil ona şimdi yepyeni ve insanlar tarafından yanlış anlaşılmış geliyordu. Bazı kelimeler bir uçurum gibi derindi.

Sabahları kalktığında, bazan buz donmuş camlarla buzlu tepelere, kül rengi göğe, ağaçlara bakardı. O zaman kış bitmiyecekmiş gibi gelirdi. Fakat şubat başında ılık rüzgârlar esmeye başlamıştı. Sabahleyin güneşin ilk ışığında Francesco atölyenin aydınlık bir yerine üstadın koltuğunu koyardı. İhtiyar üstad saatlerce başı eğik oturur ve ısınmaya çalışırdı.

Leonardo'nun bütün kış beslediği güvercin, artık atölyede uçuyordu. Üstadın omuzuna konuyor, kendisini yakalatıyor ve sevdiriyordu. Sonra da baharı hissetmişçesine uçup giderdi. Leonardo, kuşun her hareketini, her dönüşünü dik katle takip eder ve uçak fikri hatırasında yine canlanırdı,

Bir gün sandığını açtı «Tabiat Hakkında» ismini taşıyan iki yüz ciltlik notlarını açıp karıştırdı. Ömrü boyunca, bu notları sıraya koymaya, bir bütün haline getirmeyi tasarlamış, fakat yine tehir etmişti. O, biliyordu ki bu notlar, insanlığın kaderini değiştiren araştırmayı kolaylaştıracak, insanlığın yolunu aydınlatacaktı. Fakat artık geç kalmıştı. Ama, bir gün uçak hakkındaki notlarını ele aldı. Müthiş ve son bir gayretle uçak üzerine düşünmeye koyuldu. Hattâ bu yüzden hastalığı ve ölümü unuttu. Francesco, bu nu bir çalışma değil, humma sayıklaması sayıyordu.

Bir hafta geçmişti. Melzi, üstadı bırakmıyor ve geceleri yanında yatıyordu. Üç geceyi uykusuz geçirmişti. Nihayet derin bir yorgunluğa düşerek uyuya kalmıştı. Sabah olmuş, güvercin çırpınmağa başlamıştı. Leonardo, ve küçük masa başında bir şeyler yazıyordu.

Birdenbire kalem elinden düştü. Başı öne eğildi. Ayağa kalkmayı ve Francesko'yu çağırmaı denedi. Fakat sesi çıkmıyordu. Vücudunun bütün ağırlığıyla masaya düştü. Talebesi uyanınca, masayı devrilmiş, mumu sönmüş ve üstadı yerde buldu.

Bu, ikinci inme idi. Üstad, birkaç gün baygın yattı. Humma içinde rakamlar sayıklıyordu.

Kendine geldiği anda uçak makinesinin plânlarını istedi. Talebesi; hayır üstad dedi, iyi olmadan çalışmanızı görmektense, ölmeyi tercih ederim.

— Onları nereye koydun?

—Müsterih olun. İyi sakladım. Sıhhatinize kavuştuğunuzda veririm.

— Nereye koyduğunu söyle.

— Kilitledim.

— Anahtar nerede?

— Bende.

— Ver bana.

— Rica ederim, üstad, neye?

— Çabuk ver.

Françesco, tereddüt ediyordu. Hastanın gözlerinde öfke parlıyordu. Onu üzemezdi. Anahtarı verdi.

Leonardo anahtarı yastığının altına soktu. Öyle müsterih oldu. Hasta, biraz iyileşiyordu. Nisan başında bütün bir günü iyi geçirmişti.

Françesco, gece onun ayak ucunda yatıyordu. Bir akşam, bir darbe yemiş gibi uyandı. Üstadın nefes seslerini dinledi; bir şey duymadı. Gece lâmbası sönmüştü. Lâmbayı yaktı. Üstadın yatağı boştu. Bitişik odanın kapısını araladı. Leonardo büyük sandığın yanında, yerde oturuyor, bir şeyler yazıyordu. Bir makine hesabıydı bu.. Leonardo mırıldanıyordu. Gözleri alev alevdi. Kaşları çatılmış, dudakları düşmüştü. İnsanüstü düşüncelerle dolu kafası, öne eğilmişti. Talebesi içeriye girmeye cesaret edemiyordu.

Leonardo, birdenbire dolu bir sahifeyi öyle bir şiddetle çizmişti ki kalem kırılmıştı. Talebesine:

— Sana söylüyorum, dedi; yakında tamam olacak. Şimdi her şey tamam.. Korkmana sebep yok.. Bir daha yapmam. «Benihtiyar ve bön oldum, bir şey bilmiyorum, bildiklerimi de unutmuşum, hepsini şeytan alsın!»

O günden sonra, hastalığı ağırlasmıştı. Günlerce baygın kalmıştı. Françesco dindardı. Kilise ne demişse ona inanmıştı.

Leonardo'nun, kilise emirlerine kulak asmadığını bilir. Fakat ona olan sevgisi dolayısıyla Leonardo'nun allahsız olmadığına inanmak isterdi. Ama, şimdi üstadın dua etmeden öleceğinden korkmaya başlamıştı. Onun ruhunu kurtarmak için hayatını verebilirdi. Ama, bunu ona açmaya cesaret edemezdi.

Bir akşam, üstadın ayak ucunda oturuyordu. Derin düşüncelere dalmıştı.

Leonardo: «Né düşünüyorsun » diye sordu.

Françesco:

«Rahip Guglielmo bu sabah gelmişti. Şizi görmek istedi. Ben bırakmadım.»

Üstad, onun korku, ümit ve yalvarışla parıldayan gözlerine baktı ve:

«Şen başka bir şey düşünüyordun» dedi, «Neden bana söylemek istemiyorsun?» dedi.

Françesco, gözlerini yere indirdi ve sustu. Ama, Leonardo her şeyi anlamıştı. Yüzünü çevirdi. O, yaşadığı gibi, ölmeyi isterdi — hayret ve durgunluk içinde — ama Françesco'ya acıdı, onun imanı bulandırmak ve acı vermek istemezdi.

Taleherine tekrar baktı elini onun eline koyarak, yavaş bir sesle:

«Oğlum» dedi «rahibe haber yolla, yarın gelsin.

Ben, tövbe etmek ve «mukaddes yemek» ten yemek istiyorum. Noter Giyon da gelsin. »

Françesco, cevap vermedi. Yalnız sonsuz teşekkürünü ifade için üstadın elini öptü.

Ertesi sabah, 23 nisan, noter geldi. Leonardo ona son arzusunu bildirdi:

Santa Maria kilisesi papazı nezdinde bulunan dört yüz altın kardeşlerine bırakıyordu. Onlarla dargın ve dâvalı idi. Bu jestiyle her şeyi affettiğini söylemek istemisti. Talebesi Françesco'ya bütün kitaplarını, âletlerini, el yazılarını, maaşının bakiyesini, veriyordu. Defin merasimi için noter, Françesco'yla istişare edecekti.

Françesco ve noter, halk ağzında dolayan bütün savjalara rağmen, Leonardo'nun sadık bir hristiyan olduğunu ispat edecek bir merasim yapmak istiyorlardı.

Hasta, her şeye razı olmuştu.

Vasiyetname tamamlanın imzalanacağı sırada, Leonardo hizmetçisi Maturina'yı hatırladı. Ona da siyah kumaştan bir elbise, bir başlık ve iki altın bıraktığını yazdırdı.

Rahip, kutsal esya ile odasına girmişti. Ötekiler çekilmişti. Odadan çıkan rahip, üstadın bütün hristiyan usulleri ne göre merasimi kabul ettiğini söyledi. Françesco bahtiyardı.

Rahip, «Oğlum» dedi, »Halk, onun hakkında ne derse desin, o, İncilin «kalpleri temiz olanlar bahtiyardır, çünkü Allahı göreceklerdir» hükmüne lâyıktır.

Hasta, gece nefes darlığı geçiriyordu. Talebesi, onun nefesini daha iyi hissediyordu. Oda sıcaktı. Üstadın nefesi yine dardı. Françesco, pencereyi açmıştı. Gökte beyaz güvercinler uçuyordu. Paskalya çanları çalıyordu. Fakat son nefesinde olan üstad, artık bir şey görmüyor ve işitmiyordu. Üstüne dağlar yükleniyor gibiydi, kalkmak istiyor, fakat muvaffak olamıyordu. Son bir hamleden sonra, artık ruha vemeti bıraktı ve «Tanrım, Tanrım, beni niçin bıraktın?» dedi. Artık bir daha ayılamadı.

2 Mayıs sabahı, nefesi hafiflerciydi. Eski Ölüm duasını okudu. Az sonra Françesco, üstadın bu anı yaşadığını hissetti. Yavaşça gözlerini kapadı.

Ölümün vakti pek değişmemişti. Dört sekiz bir dilkat ifadesi okunuyordu.

Uşaklar, cenazeyi yakarlanken kapı ve pencereler açıldı. Bu sırada alt katta bulunan güvercin, merdivenden çıkarak odaya girmişti. Alışkanlıkla Leonardo'nun elleri üstüne konmuştu. Sonra birdenbire kanat çırparak açıl pencereden uçup gitmişti.

Ölü, son arzusuna uyularak, üç gün yatağında bırakıldı. Defin merasiminde vasiyetnamenin bütün hükümleri yerine getirilmişti.

Tabuta papazlar refakat ediyordu. Altmış fakir, altmış mum taşıyordu. Kasabanın bütün kiliselerinde çanlar çalınıyordu. fakirlere para dağıtılmıştı.

Leonardo, St. Florenti manastırına gömülmüştü. Fakat mezarı zamanla yerle bir olmuştu. Kasabada artık kimse onu hatırlayamıyordu. Böylece mezarı kaybolmuştu.

Françesco: Üstadın ölümünü kardeşlerine şöyle bildirmişti:

«Bana babamdan aziz olan Leonardo'nun ölümünden duyduğum acıyı tariftten âcizim. Yaşadığım müddetce, onun yasını tutacağım. Çünkü o beni sefkatli bir sevgi ile sevmişti. Sanıyorum ki bu mâteme bütün dünya katılmalıdır. Çünkü hakikat, ona benzer kimseyi yaratamaz artık. Kâdir Tanrım, onun ruhuna sükûn ver.»

LEONARDO VE MONA LİSA

Leonardo'nun Jökontla ilk buluşmasında neler hissetmiş olduğu tasavvur olunabilir. Şüphe edilemez ki bu tesadüf Leonardo'nun hayatında en heyecanlı an olmuştur. Vakıa o, asrın en seçkin kadınlarının portresini tetkik etmişti. Beatris, İsabel gibi, fakat hiç bir zaman jekont tipine rastlamamıştı. Onca bu kadın, bütün kadınlığın bir hasılasıydı. Onun bakışı hem karanlık, hem aydınlık, en mânalı bir istihza ile şiddetli bir ihtiras onun ifadesinde birbirine karışmış halde idi. Muhteşem alında bir hâkim tavrı vardı. Yüzü diğer gâmlük kudret ve zerafet ifade ederdi

Leonardo, bu mümkün mü demiş olacaktır. Öte yandan Monaliza'nın şaşkınlığı da bundan aşağı olmamalıydı. Kocası dahil olduğu halde, o ana kadar tanıdığı bütün erkekler kula idiler, onun mahrumiyetnie girmeye lâyık değillerdi.

Bu ilk görüşmede Jökont, hiçbir ressamın, yüzünün hareketliliği dolayısıyla kendisinin resmini yapmağa muvaffak olamadığını söylemişti. Leonardo, tevazu ile «bütün bilgilerimi kullanarak bir deneme yapacağım» demişti.

Schure onlar arasında geçen son veda sahnesini şöyle tasavvur eder:

— Ah, Monaliza, bütün kadınlığı ihtvia eden kadın.. Nasıl mümkün oluyor da kalbinin derinliklernide Madon ve Medus'u yanyana birleşmiş görüyorum. Senin bilmedeni çözemedim. Ayrılacağımız şu anda, sırrını bana tevdi etmez misin?

— Ah, büyük Leonardo, sanatının hükümdarı, sen ki her şeyi bilirsin ve her muammayı çözersin, benim mişam-mamı anlıyamadın, bilemedin ki seni seviyorum, sen ilmi nasıl bir kudretle seviyorsan, ben de seni öyle seviyorum. Seni seviyorum, çünkü seni anlıyorum. Senin kudretini anlıyorum, fakat eksigini de biliyorum.

Evet, sen haklısın, ben madon ve Medus' beraber ta

şıyorum, sırrımı bilmek mi istiyorsun? Sırrım şu formüledir: Her iyilik aşkla, her kötülük aşksızlıkta.

Aşkla cehennemlerin derinliklerine nüfuz edebilir ve göklerin son yüksekliklerine çıkabilirim. Beni, kendi zirve ne yükselttikten sonra, o çukurlara düşmeyi bırakma. Haydi seninle kaçalım, her ikimiz içimizde yarım bir dünya saklıyoruz. O iki yarımı birleştirip bütünlüyelelim.. Tek tek zayıf birleşince yenilmez kuvvet oluruz.

Leonardo, hayatında böyle bir imtihana maruz kalmamıştı. Bu yolların çatallaştığı bir yerde bulunmamıştı. Bir yanda ilim, şöhret, öte yanda aşk, ihtiras, coşkunculuk, meçhul ufkklar, hudutsuz mesafeler, baş döndürücü uçurumlar vardı. O, hülyalı bir aşk yoluna girebilirdi, fakat bu macerada dehası ve kudreti tükenmiyecek miydi?

Jökontun elini öptü ve ilmin işaretini tercih ederek, aşkı reddetti. Başını kaldırırken, münasebetlerinin bütünü kesilmemesini ve dostluklarının devam etmesini rica etti. Fakat bunu da Jökont reddetti, «Büyük aşkın güneşini tattıktan sonra dostluğun mehtabı kalbinizi dondurur. Ben tam olarak ya cenneti, ya cehennemi istedim. Ben cehennemi tercih ediyorum, çünkü sen benim cennetimi istemedin. Artık benden hiç haber almayacaksın.»

Leonardo, «hiç olmazsa portreni bana bırak, aşkımızın hatırası olarak bu portre bizim müşterek eserimizdir» dedi.

Arada bir susma oldu, Jökont'un bakışları Leonardo'nun kalbini deliyordu, «peki» dedi, »Bana gelince, senin portreni istemiyorum. Hayalin kalbime öyle yerleşti ki, hiçbir portre, senin gibi bir dâhinin elinden çıkmış olsa bile, o hayal kadar sıhhatli ve parlak olamaz.

Ben seni tam olarak anladım, sen beni anlıyamadın. Ne kadar büyük olursan ol, bazı şeyleri bilemezsin. Bir gün belki büyük sırrı anlayacaksın. Sen diyorsun ki «Bir şey ne kadar iyi tanınırsa, o kadar çok sevilir» fakat bunun aksi de doğrudur.

«Bir şey ne kadar sevilirse, o kadar tanınır.» Sana yeni vatanında saadetler dilerim, inziva sana saadet getirsin. Sen en sonunda anlayacaksın ki; fedakârlık, aşkın sihrili sırrıdır ve aşk: dehanın kalbidir.»

Bu harikulâde kadınla sihirbaz ressam böyle ayrıldılar ve bir daha buluşamadılar.

Rönesansı Doğuran Ana Fikirler :

1 — METAMORFOZ KANUNU

İtalyan Rönesansı, Batı âlemi için bir dönüş ve hayata yeni bir başlayıştır. O devre Avrupa, olgunluk çağına eriyor ve insan zekâsı görünen dünyayı fethetmeye çıkıyordu. O asır Kristof Kolumb Amerikayı keşfediyor. Kopernig göklerin perdesini yırtıyor, Galile dünyayı güneş etrafında çevirerek sonsuz âlemin içine fırlatıyor. Tahlil melekesi hissin üstüne çıkıyor; zekâ imanı kontrol etmeye başlıyor ve akıl geleceksel bir otorite olmağa gidiyordu. Yalnız sanat alanında ne tahlil, ne müşahade, ne düşünce yaratmağa kâfidir.

Bu alanda yeni bir aydınlığa ihtiyaç vardı. Rönesans adamları için bu aydınlık canlı âlemi keşfe götüren sevkten ve Yunan güzelliğini bulmaktan geliyordu. Şu var ki bu devrin üstadları, kadim güzelliği etmeye teşebbüs etmemişler, ona kendi duygularını ve ihtiraslarını katarak, yeni bir şekil vermişlerdir. Öte yandan, imandan ve hristiyan geleneklerinden feragat etmeyi istememişlerdir. Yalnız, ona meçhul güzelliklerin libansını giydirmişlerdir. Bu ailevi ihtirarla, Antik Devir ve hristiyanlık yenilenmiş oluyordu. İhtiraslı bir sanat, Antik Devre ruh bahşediyor ve hristiyanlığı insanileştiriyordu.

Bu hareketler, kilise adamlarını ihtilale sevk ediyordu. Bütün bu fikirler, kadim devir hristiyanlığı bir terkip haline getiriyordu.

Rönesans ismini bu devir kendisi almıştır. Onun bütün hâkim fikirleri bu mefhumdan doğmuştur. Bu derin sarsıntı mucizevi bir yenilenme humması doğrulmuştu. Su kati bir tarih kanunudur ki bütün belli başlı çağlar, yeni bir şekil altında kadim devrelere bir rücadur. Buna, Metamorfoz diyoruz. Bütün yeni devreler, kadim unsurların yeniden ortaya çıkması ve bir yeni fikir altında dirilmesidir.

Buna, Rönesanstan evvelki çağlara ait şu misalleri verelim :

1 — Orta Asya yaylalarının Aryenleri Veda dinini keşfedince, kehanete olan hasretleri dolayısıyla, onu benimsemişlerdir.

Bu dinde, eski Atlanta'da olduğu gibi, deruni tefekkürün derinliği ve bu derinlikte Allaha intikal etme «Yoga» kozmik kuvvetlerin bilinmesi, derece derece Tanrılar yaratmıştır.

2 — İlk Zerdüştler, bu kadroyu benimsemişler, yalnız ona hayırla şer arasındaki mücadeleyi «Hürmüz ve Ahri-man» ilâve etmişlerdir.

3 — Mısırlılar güneşi, tefekkürlerinin merkezi olarak almışlar, yalnız ona ebedi dişilik «İsis» ve kâinatın üçlüğü «Osiris, İsis, Horus» ilâve etmişlerdir.

4 — Ariyenlerin son dini olan Yunan dini, Mısırdan ve Finike'den kaynağını almış, fakat onlar bu ham fikirleri baştan aşağı değiştirmişlerdir. Allahlarına plâstik bir güzellik vermişler, bununla da kalmıyarak, insanın Tanrılara karşı mücadelesi fikrini eklemişlerdir. «Promete Hercule.»

5 — Hıristyalığa gelince, onun en yüksek idesi, Tanrıyı bir insanda şahıslandırmaktır ki, bunun da aslı Hindû'ların Crişna, Mısırlıların Haros'udur. Hattâ Tanrının oğlu fikri Osiris ve İsis'ten bâkir anne fikri ebedi dişilik fikrin-den kaynağını almıştır. Yalnız İsa'nın şahsiyetine bir aşk ateşi, bir fedainefis kudreti ve bir basübadelmeyt fikri eklemiştir.

16 ncı asırdaki Rönesans böylece iki zıt geleneğin karşısında bulunmuştur. Çünkü hıristiyanlık, ancak Payen dinini imkân bulduğu her yerde ezme'k suretiyle zafer bulabilmişti. Rönesans sanatçıları, güzellik ve tabiatın cazibesine kapılarak, hıristiyanlığın «Paganisme» e karşı yaptığı gibi, hıristiyanlığa karşı bir savaşa girebilebilirler miydi? Hayır. İsa'nın dini ve bütün hıristiyan gelenekleri, onların kanlarına işlemişti. Bu sanatçılar, gözleri Yunan güneşiyle aydınlanmış bir Hıristiyanlığa bakmışlardır. Gayri suuri bir tarzda Tanrıları Spritualise etmişlerdir. Aynı suretle, hıristiyanlık lejandını beşerileştirmişlerdir. Mukaddes kadınları gülerek tasvir etmişlerdir. En büyük Rönesans sanatçılarında bu iki âlem arasında gidip gelme daha vâzih olarak

görülür. Bu hareket, bazan Dante'de ve Mikelanjda olduğu gibi, bu iki âlem arasında inatçı bir savaş ve bazan Rafael ve Corege'de olduğu gibi âşıkane bir anlaşma halindedir.

Bazan da Leonardo'da olduğu gibi, bu âlemlerin zıt unsurlarını duygu, şekil ve fikir kuvvetiyle kaynaştırma şeklinde belirmiştir. Ne de olsa bu hal, bir çifte şehvet bir çifte ıstırap ve dinmez bir hasret olarak kalmıştır.

2 — EBEDİ DİŞİLİK SIRRI

Antik Devri hakimleri, derin bir sezîşle, iki cinsin menşeiñi uluhiyete kadar götürmüşlerdir. Her canlının nasıl bir ana ve bir babaya ihtiyacı varsa, kâinatın da bir espriye ve onu gerçekleştirecek bir maddeye ihtiyacı vardır.

Denebilir ki ebedî erkeklik ve ebedî dişilik, kâinatı yaratan iki asli kuvvettir. Bu kuvvetten ne kâinat, ne de mahlûkat müstağni olabilir. Tevrat'ın hilkat hakkındaki şu cümlesi, bunu gösterir: «Allah, kendi gölgesi olarak erkeği ve dişiyi yarattı.» Bu fikir, modern mütefekkirlerden İves Pol vedrde şu cümleyle ifade etmektedir: İçtimai hayatta, erkeğe nazaran kadın, kâinatta tabiata nazaran Tanrı gibidir. Bu sözler, tabiatta kadının büyük rolünü gösterir. Şunu ilâ ve etmeliyiz ki bu iki prensip, ilâhiyette ve insanlık câmiasında farklı roller oynarlar. Uluhiyette bu iki prensip, tam bir ahenk içinde birleşiktir; ve kâinatta yanılmaz bir emniyetle işbirliği halindedir.

İnsan cemiyetinde ise, bu iki prensip birbirinden ayrıdır ve ayrı mahlûklarda tecelli etmektedir. İşte hem kadında, hem erkekte her cins, diğerine hâkim olma arzusu na bu sebepten haizdir. Erkek, yaratıcı kuvvetiyle, kadına zalımane şekilde hükmetmek ister. Kadın, plâstik ve reseptif kuvvetiyle erkeği yemek ve massetmek ister. Bu sebepten ebedi bir savaş olur.

Ebedî dişilik mefhumunu eski dinlerde, Hristiyanlıkta, ve orta çağda araştırırsak görürüz ki, büyük dinlerin kurucuları baştan itibaren dişilik prensibinin azametini ve velûdiyetini kavramışlardır. Onlara göre, ebedî dişilik, o ısıktır ki ilâhi düşünce onda yansır. Yalnız bu kudret, kendinin farkında olmaz ve ancak tedricen kadında teşahhus eder ve böylece aşkın ilâhi aynası haline gelir.

Ebedî dişilik göklerden yere inmek için, binlerce yıl geçmiştir. Hintli Rîşî'ler, yaratma esprisini Brahma halinde tasavvur etmişlerdir. Mısırlılarda bu fikir, daha fazla insanlaşmıştır.

İsis zevci Osiris'i tayfun, fenalık jenisi yüzünden bin parçaya bölünmüş olarak görür. Fakat onun son bakışın'dan gebe kalan İsis, oğlu Horos'u dünyaya getirir, o da erkekleri kurtarır. İsis fikri, Yunanlılarda anneliğin glorifikasyonu olarak Demetre ve Heloise haline gelmiştir. Hristiyan dini ise, Hint metafiziğini ve Yunan sezişini muayyen bir anda realize eder.

Bâkire Meryem, yaratma ışığı olarak ebedi dişiliği temsil eder. Böylece Rönesansın iki yüzü meydana geliyor. Hıristiyanlık yüzü mistik ve plâtonisiyen, Elenik yüzü Payen ve Sansüeldir.

3 — ÜÇ İLİM VE DERECELERİ

Paracelsus der ki: İnsan vücudu üç kısımdan ibaret. Fizik, eterik «hayati» ve astral «şuai ışınlar neşreden» bu sayede insan vücudu üç âlemi «tabii, hayvani, ruhi» aksettirir. Bu üçünün içinde vicdan uluhiyeti temsil eder. Bu sebepten insan, bir küçük kâinatır. Büyük kâinata ne varsa, hepsi onda vardır. Vücudunun muhtelif bölgeleriyle bir toprağa, bir atmosfere ve bir göğe sahiptir. Farkında olsun veya olmasın, kâinatla daimi temas halindedir. Modern Ocultisme «hafi ilimler» cereyanlarının hepsinin kaynağı budur. Belki de istikbalin ilmi, buna dayanacaktır.

Leonardo Davinçi, bu keşfe büsbütün başka bir yoldan ulaşmıştır. O, bunu psikolojik resim vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Kadında ve erkekte bir hayır ve bir şer cephesini bulmuş ve bunları Meduse ve Madon halinde tasvir etmiştir. Ve nihayet bu iki zıt kutup arasında muvazene kurmak için, yani ebedî dişilik ve ebedî erkeklığı ahenkleştirmek için, Jökont tablosunu yaratmıştır. Bu o kadar önemli bir hâdisedir ki, belki bu önemin Leonardo farkında olmamıştır. Çünkü, bu tablo, ince bir tahlil, şaşılacak bir terkîp ve harikulâde bir ruh sihirbazlığıdır. Leonardo, kâinatı ve insanı anladıktan, hayır ve şer arasındaki uçurumu mucizevi bir tarzda geçtikten sonradır ki, uluhiyetin eşğine kadar varabilmişti.

Rafael, güzellik rüyası içine dalmış olarak bu çetin meselelere kendisini kaptırmıştır. Fakat son günlerinde, deruni bir ilhamla üç dünyayı Transfigürasyon isimli tablosunda canlandırmayı denemiştir. Bu tabloda, üç âlem, İlâhî Ko-medide olduğu gibi, uçurumlarla birbirinden ayrılmış değildir.

Özet olarak diyeceğiz ki, Rönesansın hâkim fikirleri şu üç kanundan ibarettir :

- 1 — Metamorfoz,
- 2 — Ebedî dişilik sırrı,
- 3 — Üç âlem fikri.

İşte Raphael, Michelange ve Leonardo'yu aydınlatan ışık, bu üç yıldızdan gelmekteydi.

Rönesans sayesinde ruh bedene, mâna maddeye, görünmeyen görüne hâkim olmuştur.

Kendisinin Yaptığı Portresi

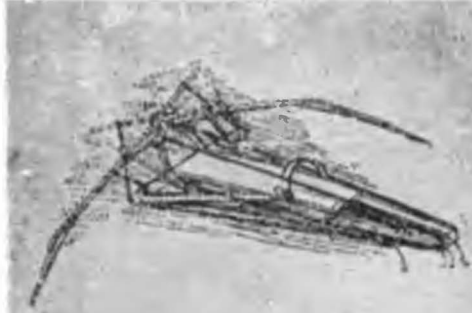
Jokond

Azizlerden «Hieronimus»

Leonardo : Akşam Yemeği

Uçak Modeli

Helikopter

Paraşüt

Leonard'ın «Madon» namındaki tablosu

Beatrice D'este

İsâ'nın Başı

Ord. Prof. Sadı İrmak'ın
Kıtabevimizdeki mevcut
E S E R L E R İ

ZERDÜŞT BÖYLE DEDİ

3 ncü Baskı

Ciltli Fi.: 12,5 TL.

HORMONLAR

(Fizyoloji - Tedavi - Dozaj)

Fi.: 12 TL.

GENEL FİZYOLOJİ DERSLERİ

Fi.: 17,5 TL.

SCHOPENHAUER

İRİADE FELSEFESİ

Fi.: 7,5 TL.

Çıkacak Eserleri

Kadında Cinsî Asabî Buhranlar

Fiya*

TL